

วารสาร

การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

เครือข่ายบริหารการวิจัย
Research Administrative Network

ISSN 2286-9824

Journal of Community Development and Life Quality

บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับการอนุรักษ์พันธุ์พืชในประเทศไทย วินัย สมประสงค์ จารุวรรณ จาติเสถียร ชนกานต์ สมิตะสิริ วรรณภา บุญจสมานวงศ์ และชัยนาท ชุ่มเงิน	123
รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประทีป พิษทองกลาง และอภิรียา นามวงศ์พรหม.....	129
การวางแผนกลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ นฤต พิกุล และญาตาวิมินทร์ พิษทองหลวง.....	141
ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ศตวรรณ พิกุล และญาตาวิมินทร์ พิษทองหลวง.....	153
การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานความสะอาดและบรรจุกัญชี "ขนมกระยาสารท" กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านวังควาย จังหวัดฉะเชิงเทรา กุลวดี ไรจน์ไพศาลกิจ และยุวดี รอดจางกัย.....	163
การพัฒนากลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อ บ้านลงใต้ อำเภอคลองสะแก จังหวัดเชียงใหม่ วุฒิพงษ์ อ้วนตระกูล พิณญ์ ตนานนท์ และกอบกาญจน์ พจนชนะชัย.....	171
การจัดการความรู้เพื่อสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจากราบุรี เสรี เพิ่มชาติ อัญชลี จันทาโก วราภรณ์ ลิ้มเปรมวัฒนา และพฤษภ จรัสติยาภรณ์.....	183
การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก สุกัญญา ดวงอุปมา และภัทรพร ภาระนาค.....	195
การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี.....	205
การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประมาณ เทพสงเคราะห์ จรินทร์ เทพสงเคราะห์ อติศร ศักดิ์สูง ศุภกากร สิริไพศาล พรศักดิ์ พรหมแก้ว และวรุฒม์ นาทิ.....	217
การพัฒนาตู้อบแห้งและการรมควันก้ามะถันผักตบชวาสำหรับชุมชนบ้านสาธ ตำบลบ้านสาธ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จรัญ คนแรง และอัญชนา อุประกุล	233
การใช้ใบขี้เหล็ก ใบจามจุรี และใบกระถิน เป็นอาหารเสริมโปรตีนสำหรับโคเนื้อ วิระพล แจ่มสวัสดิ์ วรวรรณ สังข์แก้ว และจาวุฒัน ชินสุวรรณ.....	243

คำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับ

เรื่องที่ตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความปริทัศน์ หรือบทความวิชาการ

การเตรียมต้นฉบับ

1. ภาษา เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

2. การพิมพ์ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษขนาด A4 ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์โปรแกรมใดก็ได้ ไม่ควรใช้โปรแกรม Corda new ขนาด 14 ตัวอักษรต่อนิ้ว ความยาวไม่เกิน 10 หน้า (รวมบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

3. การเรียงลำดับเนื้อหา

3.1 ชื่อเรื่อง (Title) ควรสั้นชัดเจน และต้องสื่อเป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.2 ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สำหรับที่อยู่ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ให้พิมพ์เป็นเชิงอรรถ (Footnote) ในหน้าแรกของบทความ

3.3 บทคัดย่อ (Abstract) ควรเป็นเนื้อหาที่สั้น ชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยรวมเหตุผลในการศึกษาวิจัย อุปกรณ์วิธีการทดลอง ผลการศึกษาและสรุปด้วย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่ควรเกิน 200 คำ เพื่อให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อแต่ละภาษาด้วย (บทความปริทัศน์อาจไม่ต้องมีบทคัดย่อ)

3.4 คำนำ (Introduction) แสดงความเป็นมาและเหตุผลที่นำไปสู่การศึกษาวิจัย อาจรวมการตรวจเอกสาร (Review of Literature) และวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยไว้ด้วย

3.5 อุปกรณ์และวิธีการ (Materials and Methods) ให้บอกรายละเอียดวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ ตลอดจนวิธีและแบบจำลองการศึกษาวิจัยที่ชัดเจน และสมบูรณ์

3.6 ผลการศึกษาหรือผลการทดลอง (Results) ให้บรรยายผลการศึกษาวิจัย พร้อมเสนอข้อมูลในรูปแบบ ตารางหรือภาพประกอบได้ โดยตารางหรือภาพ ให้จัดทำเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด

3.7 วิจารณ์ (Discussion) ควรเชื่อมโยงกับผลการศึกษาว่าสอดคล้องกับสมมุติฐาน หรือแตกต่างไปจากผลงานวิจัยที่มีผู้รายงานไว้ก่อนหรือไม่ อย่างไร และด้วยเหตุใด โดยมีพื้นฐานการอ้างอิงที่เชื่อถือได้ วิจารณ์อาจนำไปรวมกับผลการศึกษาเป็นผลการศึกษาและวิจารณ์ (Results and Discussion)

3.8 สรุป (Conclusion) ควรสรุปที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย ว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ หรือให้ข้อเสนอแนะ หรือสรุปสรุปและแผนงานวิจัยที่จะดำเนินการต่อไป

4. กิตติกรรมประกาศ หรือ คำขอบคุณ (Acknowledgement)

หากมีหรือไม่มีก็ได้ เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ที่มีส่วนช่วยในงานวิจัยแต่ไม่ได้เป็นผู้ร่วมงานวิจัย

5. เอกสารอ้างอิง (References)

5.1 ในเรื่องชื่อไม่ควรอ้างอิงถึงเรื่องที่เกี่ยวกับชื่อหรือชื่อย่อใด ๆ ของระบบที่ใช้อ้างอิงคือ ระบบชื่อและปี (Name-and-year-System) ในเอกสารภาษาไทย ให้ใช้ชื่อตัวและปี พ.ศ. เช่น สมชาย (2545) รายงานว่า... หรือ... (สมชาย, 2545) หากมีผู้เขียน 2 คน ให้ใช้ เป็น สมชาย และสงพึง (2547) รายงานว่า... หรือ... (สมชาย และสงพึง, 2547) และถ้ามีผู้เขียนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ให้ใช้ชื่อคนแรกแล้วตามด้วยคำว่า และคณะ เช่น สมชาย และคณะ (2546) รายงานว่า... หรือ... (สมชาย และคณะ, 2546) ในกรณีเอกสารเป็นภาษาอังกฤษ ให้ใช้ชื่อสกุลและปี ค.ศ. เช่น John (2003)... หรือ... (John, 2003) ถ้าผู้เขียนมี 2 คน ให้ใช้ เป็น John and Walker (2004) ... หรือ... (John and Walker, 2004) หากมีมากกว่า 3 คน ให้ใช้ เป็น John *et al.* (2005) หรือ (John *et al.*, 2005) สำหรับในกรณีเอกสารอ้างอิงที่ได้ชื่อผู้เขียนทุกคนห้ามใช้คำว่า และคณะ หรือ *et al.*

5.2 ในบัญชีเอกสารอ้างอิง ให้เรียงลำดับเอกสารภาษาไทยก่อนภาษาอังกฤษ โดยเรียงตามลำดับอักษรในแต่ละภาษา ตามรูปแบบการเขียนมีดังนี้

1) วารสาร (Journals)

ชื่อผู้เขียน ปีที่พิมพ์ ชื่อเรื่อง ชื่อวารสาร (เขียนเต็ม) ปีที่ (ฉบับที่): เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด.

ภาณุ ธนบำรุงกุล และ จำไพพรรณ อภิชาติพิงศ์ชัย. 2556. ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติของเกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรม จากศูนย์เครือข่าย ปรชาญชาวนบ้าน จังหวัดนครสวรรค์. วารสารเกษตร 29(1): 79-88.

Barcenas, N.M., T.R. Uhrh and L.G. Neven. 2005. DNA diagnostics to identify internal feeders (Lepidoptera: Tortricidae) of pome fruits of quarantine importance. Journal of Economic Entomology 98(2): 299-306.

2) หนังสือ และตำรา (Books & Textbooks)

ชื่อผู้เขียน ปีที่พิมพ์ ชื่อหนังสือ. สำนักพิมพ์. เมืองที่พิมพ์. จำนวนหน้าทั้งหมด.

สัญญา จตุรสิทธา. 2555. เทคโนโลยีเนื้อสัตว์. โรงพิมพ์มีเมือง. เชียงใหม่. 367 หน้า.

Gullan, P.J. and P.S. Cranston. 2005. The Insects: An Outline of Entomology. 3rd ed. Blackwell Publishing, Malden. 505 p.

3) เรื่องย่อในตำราหรือหนังสือที่มีผู้เขียนแยกกันเขียน และมีบรรณาธิการ

ชื่อผู้เขียน. ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่องย่อ. หน้า เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าที่สิ้นสุด. ใน: ชื่อบรรณาธิการ. (บก.). ชื่อหนังสือ. สำนักพิมพ์. เมืองที่พิมพ์.

ดำรง เวกิจ และ สมบูรณ์ ทองสุก. 2535. เทคนิคการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช. หน้า 22-42. ใน: สุวัฒน์ รวยชัย (บก.). แล่งและสัตว์ศัตรูที่สำคัญของพืชเศรษฐกิจและการบริหาร. ห้างหุ้นส่วนจำกัด โอเดียสแควร์, กรุงเทพฯ.

Tilgner, E.H. 2009. Phasnida (Slick and leaf insects). pp.765-766. In: V.H. Resh and R.T. Cardé (eds). Encyclopedia of Insects. 2nd ed. Academic Press, London.

4) วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้เขียน. ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่อง. ระดับวิทยานิพนธ์. สถาบันการศึกษา. เมืองที่พิมพ์. จำนวนหน้าทั้งหมด.

รัตน์ ภรรยาโย. 2550. ผลของน้ำตาลในสารละลายยีสต์ที่มีต่อแบคทีเรียของน้ำตาลและจากของเหลวหมักอินทรีย์ในดอกกล้วยไม้สกุลหวาย วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. กรุงเทพฯ. 84 หน้า.

5) เอกสารวิชาการอื่นๆ

ชื่อผู้เขียน หรือหน่วยงาน ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือ. ประเภทของเอกสาร. สถาบันหรือหน่วยงานที่จัดทำ. เมืองที่พิมพ์. จำนวนหน้าทั้งหมด.

ทวีศักดิ์ ชัยบาล. 2544. แผลศัตรูปลาน้ำจืดในประเทศไทย. เอกสารวิชาการ. กองบัญชาการตำรวจวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ. 126 หน้า.

6) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ชื่อผู้เขียน ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่อง. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: ชื่อ Website (วันเดือนปีที่สืบค้นข้อมูล).

กรมวิชาการเกษตร. 2554. เชื้อโรค (Pathogen). (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.dbagotv/fielcrops/ipm/th/books/cabi_natural_enemies_1/book_3.html (28 มีนาคม 2555).

Wedmann, S., S. Bradler and J. Rust. 2006. The first fossil leaf insect: 47 million years of specialized cryptic morphology and behavior. (Online). Available: <http://www.pnas.org/content/104/2/565.full> (December 16, 2009).

รูปแบบในการใช้ภาษาอังกฤษในเรื่องภาษาไทย

- ชื่อวิทยาศาสตร์ คำนับต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้อักษรตัวน้อย

Meloidogyne incognita

- ชื่อเฉพาะ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่ทุกคำ

Berdmann, Marschner

- ภาษาอังกฤษในวงเล็บและวงเล็บ ให้ใช้ตัวเล็ก

completely randomized design, (transition period)

- ตัวย่อ ให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก

(randomized complete block design, RCBD)

- หัวข้อเรื่อง ให้ขึ้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Abstract, Introduction

- คำศัพท์ตามหลัง คำสำคัญ ให้ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวใหญ่

Keywords: Mango, chlorophyll

การส่งเรื่องเพื่อตีพิมพ์

ให้ส่งต้นฉบับ หรือ Online submission

การตอบรับบทความ

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร ต้องได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

(JOURNAL OF COMMUNITY DEVELOPMENT AND LIFE QUALITY)

ผู้จัดพิมพ์	เครือข่ายบริหารการวิจัย	Publisher	Research Administrative Network
กำหนดการพิมพ์	วารสารราย 4 เดือน (3 ฉบับ/ปี) ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม	Publication	Tri-annually Issue 1 January-April Issue 2 May-August Issue 3 September-December
วัตถุประสงค์	ตีพิมพ์ผลงานวิจัยของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะเพื่อการพัฒนาชุมชนและเพิ่มคุณภาพชีวิตโดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)	Objective	To publish the results of research scholars and the general quality and can be used, especially for community development and enhance the quality of life. The journal was supported by the Office of the Higher Education Commission (OHEC)
ที่ปรึกษา	ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ทศพร ศิริสัมพันธ์ เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา รศ.นพ. กำจร ตติยกวี รองเลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา ดร.สุภัทร จำปาทอง ผู้ช่วยเลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา ดร.อรสา ภาววิมล ผู้อำนวยการสำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา	Consultants	Thosaporn Sirisumphand, Ph.D., Prof. Secretary-General, OHEC Kamjorn Tatiyakavee, M.D., Assoc. Prof. Deputy Secretary-General, OHEC Suphat Champatong, Ph.D. Assistant Secretary-General, OHEC Aurasa Pavavimol, Ph.D. Director Bureau of Cooperation and Promotion, OHEC
บรรณาธิการ	ศ.ดร.สัญญา จตุรสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	Editor	Sanchai Jaturasitha, Ph.D., Prof. Chiang Mai University
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	ดร.จารุรินทร์ ภูระย้า สำนักประสานและส่งเสริมกิจการอุดมศึกษา รศ.ดร.ไสว บุรณพานิชพันธุ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	Asst. Editor	Jarurin Pooraya, Ph.D. Bureau of Cooperation and Promotion, OHEC Sawai Buranapanichpan, Ph.D., Assoc. Prof. Chiang Mai University
กองบรรณาธิการ (ฝ่ายวิชาการ)	ศ.นพ.วีระชัย ไควสุวรรณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผศ.ดร.ภูพงษ์ พงษ์เจริญ มหาวิทยาลัยนเรศวร รศ.ดร.ก้าน จันทร์พรหมมา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ รศ.ดร.สุธรรม นียมวาส มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รศ.มุกดา สุขสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย รศ.ดร.ชิตนรงค์ ศิริสถิตย์กุล มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	Editorial Board (Academic)	Weerachai Kosuwon, M.D., Prof. Khon Kaen University Pupong Pongcharoen, Ph.D., Asst. Prof. Naresuan University Kan Chantrapomma, Ph.D., Assoc. Prof. Walailak University Sutham Niyomwas, Ph.D., Assoc. Prof. Prince of Songkla University Mookda Suksawat, Assoc. Prof. Rajamangala University of Technology Sivijaya Chitnarong Sirisathitkul, Ph.D., Assoc. Prof. Walailak University

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

(JOURNAL OF COMMUNITY DEVELOPMENT AND LIFE QUALITY)

รศ.ดร.อนันต์ ทองระอา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

รศ.ดร.เสรี ชัดเข้ม

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผศ.ดร.ปฐมทัศน์ จิระเดชะ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผศ.ดร.อริศร เทียนประเสริฐ

มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผศ.ดร.สุพัฒน์ กู้เกียรติกุล

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

รศ.ดร.นาธาน บาเดนอค

มหาวิทยาลัยเกียวโต

กองบรรณาธิการ

นายชาพล ทองเลิศ

(ฝ่ายการจัดการ)

นางสาวผ่องพรรณ ปินตาโมงค์

สำนักงานและ

กองบรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชน

การติดต่อ

และคุณภาพชีวิต เครือข่ายบริหารการวิจัย

ภาคเหนือตอนบน คณะเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

จ. เชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ 0 5394 4097 ต่อ 102

โทรสาร 0 5394 4097 ต่อ 103

E-mail: uppernorth.unrn@gmail.com

Anan Tongraar, Ph.D., Assoc. Prof.

Suranaree University of Technology

Seree Chadcham, Ph.D., Assoc. Prof.

Burapha University

Pathomthat Chiradeja, Ph.D., Asst. Prof.

Srinakharinwirot University

Alice Thienprasert, Ph.D., Asst. Prof.

Silpakorn University

Supath Kookiattikoon, Ph.D., Asst. Prof.

Ubon Ratchathani University

Nathan Badenoch, Ph.D., Assoc. Prof.

Kyoto University

Editorial Board

Khachapon Thonglert

(Management)

Phongphan Pintamong

Office and

Editorial Board, Journal of Community

Inquiries

Development and Life Quality, Upper

Northern Research Administrative Network,

Faculty of Agriculture, Chiang Mai University,

Chiang Mai 50200, Thailand

Tel: 0 5394 4097 ext 102

Fax: 0 5394 4097 ext 103

E-mail: uppernorth.unrn@gmail.com

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจและแก้ไขบทความที่
เสนอเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

The Editorial Board claims a right to review and correct
all articles submitted for publishing

บทบรรณาธิการ

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต จัดทำปีที่ 1 ฉบับที่ 3 แล้วนะครับ ยังมุ่งเน้นความเข้มข้นทางวิชาการสายรับใช้สังคมเช่นเดิม ซึ่งผมมีข่าวดีมาเรียนผู้วิจัยและผู้อ่านทุกท่านว่า ตามที่มีประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์การพิจารณาวารสารทางวิชาการ สำหรับการเผยแพร่ผลงานวิชาการ พ.ศ.2556 นั้น ได้กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาวารสารทางวิชาการทั้งที่เป็นรูปเล่มสิ่งพิมพ์ หรือเป็นวารสารออนไลน์ เพื่อให้ประกอบการแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งวิชาการนั้น วารสารพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต แม้ว่าจะเป็นวารสารใหม่ เริ่มตีพิมพ์เพียงปีเดียว แต่ก็เข้าข่ายหลักเกณฑ์ของ ก.พ.อ. ทั้ง 8 ข้อ ดังนั้น เพียงแต่ให้สภาสถาบันอุดมศึกษาของแต่ละท่านพิจารณาการยอมรับวารสารทางวิชาการ แล้วจัดทำเป็นประกาศให้ทราบเป็นการทั่วไป รวมทั้งแจ้งให้ ก.พ.อ. ภายใน 30 วัน นับแต่วันประกาศ ก็สามารถนำมาใช้เพื่อขอตำแหน่งทางวิชาการได้แล้วครับ

สำหรับบทความรับเชิญในวารสารฉบับนี้ได้รับเกียรติจาก คุณวินัย สมประสงค์ และคณะที่ได้ให้ความรู้กับเราอย่างมากเกี่ยวกับ บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช ซึ่งบทความนี้คงโดนใจชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะการคุ้มครองพันธุ์พืชนั้นมี 2 ประเด็น คือ คุ้มครองนักวิจัย และคุ้มครองชุมชน ซึ่งจริง ๆ แล้ว ประเทศไทยเป็นแหล่งแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งยังมีจำนวนพันธุ์พืชอีกจำนวนมากของความคุ้มครองอยู่ สำหรับบทความอื่น ๆ ที่ผู้เขียนได้ให้ความอนุเคราะห์กับวารสารฉบับนี้ จะเน้นไปยังการตลาดชุมชน เนื่องจากชาวชุมชนนั้นมีฝีมือในการผลิตที่ดี แต่สิ่งที่ขาดอย่างมาก คือ การตลาด ซึ่งนักวิจัยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน จึงเป็นนิมิตหมายอันดีที่จะมีความต่อเนื่องครบวงจรของภาคการผลิตไปยังภาคการตลาด

สำหรับบทความวิจัยที่ผู้ทำวิจัยสนใจจะส่งมายังวารสารฯ ขอให้จัดส่งมาทางระบบออนไลน์ (Online Submission) ซึ่งทางวารสารได้พัฒนาระบบไว้รองรับแล้ว นี่เป็นอีกก้าวของการพัฒนาวารสารการพัฒนาชุมชนและชีวิตอย่างต่อเนื่อง

พบกันใหม่ฉบับหน้า

ศาสตราจารย์ ดร.สัญญา จตุรสิทธิ์ธา

บรรณาธิการวารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต

บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช กับการอนุรักษ์พันธุ์พืชในประเทศไทย

Roles of Plant Variety Protection Fund on Plant Genetic Conservation in Thailand

วินัย สมประสงค์^{1/} จารุวรรณ จาติเสถียร^{1/} ชนกานต์ สมิตะสิริ^{1/}

วรรณภา ปัญจสมานวงศ์^{1/} และชัยนาท ชุ่มเงิน^{1/}

Winai Somprasong^{1/}, Jaruwarn Chartisathian^{1/}, Chanakan Smitasiri^{1/},

Wanna Panjasamanwong^{1/} and Chainat Chumngoen^{1/}

Abstract: The conservation and utilization of plant varieties have been carried out since 1864 after Thailand became a member of World Trade Organization: WTO under the Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPs. According to this Agreement, each member is obligated to issue an act to protect a variety of plant in terms of intellectual property rights. As a result, Thai senate enacted the Plant Variety Protection Act 1999 to be enforced since November, 1999. It comprises 8 categories and 69 articles.

The objectives of this Plant Act are to promote the improvement of plant breeds and development of new plant breeds. Such activities are expected to promote agricultural development by encouraging and providing incentives in terms of intellectual property rights for plant breeds according to the laws. The Act is also intended to promote the preservation, development and use of local wild plant breed unique to particular locations or generally found in different regions and to encourage the community to engage in preservation and sustainable use of the plants.

Keywords: Plant Variety Protection Fund, plant genetic conservation

^{1/}สำนักงานคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ 10900

^{1/}Plant Varieties Protection Division, Department of Agriculture, Bangkok 10900, Thailand

บทคัดย่อ: การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชมีมายาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2407 ภายหลังจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ภายใต้อความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาอันเกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPs): ซึ่งกำหนดให้ประเทศที่เป็นภาคี WTO ต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ขึ้น ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัตินี้ มีสาระสำคัญประกอบด้วย 8 หมวด 69 มาตรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า

บทบาทของพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืช โดยจัดตั้งกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ตามมาตรา 54 โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย ตลอดจนเพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช

การอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่ หมายความว่า การอนุรักษ์ระบบนิเวศน์และถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ และการบำรุงรักษาและการนำกลับคืนมาซึ่งประชากรซึ่งสามารถมีชีวิตอยู่ได้ของชนิดพันธุ์ (species) ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และในกรณีของชนิดพันธุ์พืชที่นำมาปลูกเลี้ยงหรือเพาะปลูก (domesticated or cultivated) ในสภาพแวดล้อมซึ่งชนิดพันธุ์เหล่านั้นได้พัฒนาคุณสมบัติพิเศษขึ้นมา การอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่ หมายความว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร นอกถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ

ภายใต้อกฎหมายภายในประเทศ และในความร่วมมือกับภาคีสมาชิกอื่น ๆ เมื่อมีความเหมาะสมแต่ละภาคีสมาชิกจะส่งเสริมการเริ่มเรื่องแบบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (integrated approach) ในการสำรวจ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนซึ่งทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตรและโดยเฉพาะจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร ในแปลงของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น

อนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่ซึ่งกลุ่มพืชป่าที่นำมาเพื่อการเพาะปลูก (wild crop relatives) และพืชป่าสำหรับการผลิตอาหาร พัฒนาระบบการอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่ที่มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน (ITPGRFA Secretariat, 2011)

วิชา และ จิระศักดิ์ (2546) รายงานว่าสำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 เกิดขึ้นจากการที่กรมวิชาการเกษตร มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชมายาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2407 ภายหลังจากที่ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ภายใต้อความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาอันเกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights: TRIPs) ได้กำหนดให้ประเทศที่เป็นภาคี WTO ต้องออกกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ขึ้น ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน

พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีสาระสำคัญประกอบด้วย 8 หมวด 69 มาตรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรมโดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมาย การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่าเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน ประเด็นหนึ่งในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ จึงนำเข้ามาเป็นแนวทางของกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ดังนั้นจะเห็นว่าการคุ้มครองพันธุ์พืชจะมีหลักการ คือ เพิ่มโอกาสและสร้างทางเลือกให้กับเกษตรกรในการใช้พันธุ์พืชในการปรับปรุงพันธุ์ ให้เกิดพันธุ์พืชใหม่ ๆ ตลอดจน การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมือง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน มาตรา 54 ของกฎหมายฉบับนี้ กำหนดให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งเรียกว่า “กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช” ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช ประกอบด้วยเงินและทรัพย์สินดังต่อไปนี้

1. เงินรายได้จากข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ตาม มาตรา 52
 2. เงินหรือทรัพย์สินที่ได้รับจากการจดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืช
 3. เงินอุดหนุนจากรัฐบาล
 4. เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้
 5. ดอกผลและผลประโยชน์อื่นใดที่เกิดจากกองทุนเงินและทรัพย์สินอื่นตามวรรคหนึ่งให้ส่งเข้ากองทุนโดยมีต่อนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน
- เงินกองทุนให้ใช้จ่ายเพื่อกิจการดังต่อไปนี้
1. ช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการใด ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืช
 2. ให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เพื่ออุดหนุนการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืชของชุมชน
 3. เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารกองทุน

การบริหารกองทุนและการควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2546)

ในกฎหมายกำหนดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชบรรดาผลประโยชน์หรือรายได้ที่ได้มาจะเข้าสู่กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช กองทุนพันธุ์พืชนี้จะเป็นเงินให้ชุมชนไม่ให้กับใครเพื่อนำไปอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อใช้ประโยชน์การอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชของชุมชน ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 ซึ่งการที่ชุมชนมีโอกาสในการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชจึงเป็นการวิจัยที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นการนำเอาองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ก่อให้เกิดผลผลิตและผลกระทบต่อชุมชนและสังคมโดยรวม นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนสถาบันอุดมศึกษาในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่นให้ตระหนักถึงความสำคัญในการนำเอาความรู้ และงานวิจัยที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาพันธุ์พืชในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น (ทศพร, 2556) ชุมชน (มาตรา 3 วรรค 11) หมายถึง กลุ่มของประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง และได้ขึ้นทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ (สุรไกร, 2550)

คุณสมบัติของชุมชนที่สามารถขึ้นทะเบียนเป็นชุมชน

1. เป็นกลุ่มบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง
2. ร่วมกันอนุรักษ์ หรือพัฒนาพันธุ์พืชที่มีคุณสมบัติของพันธุ์พืชที่สามารถนำมาจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นได้

มาตรา 44 บุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วที่ตั้งถิ่นฐานและสืบทอดระบบวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้ร่วมกันอนุรักษ์ หรือพัฒนาพันธุ์พืชที่เข้าลักษณะที่กำหนดไว้ตามมาตรา 43 อาจขอขึ้นทะเบียนเป็นชุมชนตามพระราชบัญญัตินี้ โดยตั้งตัวแทนยื่นคำขอเป็นหนังสือ ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดแห่งท้องที่ คำขออย่างน้อยต้องมีรายการดังต่อไปนี้

1. พันธุ์พืชที่ร่วมกันอนุรักษ์ หรือพัฒนา และ
วิธีดำเนินการในการอนุรักษ์หรือพัฒนาพันธุ์พืชนั้น

2. รายชื่อของผู้เป็นสมาชิกชุมชน

3. สภาพพื้นที่พร้อมทั้งแผนที่สังเขปแสดงเขต
พื้นที่ชุมชนและเขตติดต่อ

การยื่นคำขอและการพิจารณาอนุมัติขึ้น
ทะเบียนชุมชนให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่
กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 56 ให้มีคณะกรรมการกองทุนคณะหนึ่ง
ประกอบด้วยปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็น
ประธานกรรมการ และบุคคลอื่นซึ่งคณะกรรมการแต่งตั้ง
ไม่เกินเจ็ดคนเป็นกรรมการ และอธิบดีกรมวิชาการเกษตร
เป็นกรรมการและเลขานุการ

ซึ่งคณะกรรมการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช (มาตรา
57) มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. เสนอแนวทาง หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และลำดับ
ความสำคัญของการใช้จ่ายเงินกองทุนตามวัตถุประสงค์ที่
กำหนดไว้ในมาตรา 55 ต่อคณะกรรมการ

2. กำหนดระเบียบเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และ
วิธีการขอจัดสรร ขอเงินช่วยเหลือหรือขอเงินอุดหนุนจาก
กองทุน

3. พิจารณาจัดสรรเงินกองทุนเพื่อใช้ตาม
วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 55 ทั้งนี้ ตามแนวทาง
หลักเกณฑ์ เงื่อนไข และลำดับความสำคัญที่คณะกรรมการ
กำหนด

4. พิจารณานุมัติคำขอรับการส่งเสริมและ
ช่วยเหลือตามมาตรา 55

5. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่คณะกรรมการ
มอบหมาย

การขอยื่นทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองท้องถิ่น

มาตรา 43 พันธุ์พืชที่จะขอจดทะเบียนเป็นพันธุ์พืช
พื้นเมืองเฉพาะถิ่นตามพระราชบัญญัตินี้ ต้อง
ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นพันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในท้องที่ใดท้องที่
หนึ่งภายในราชอาณาจักรเท่านั้น

2. เป็นพันธุ์พืชที่ไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์
พืชใหม่

สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร
(2542) รายงานว่า “พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น”
หมายความว่า พันธุ์พืชที่มีอยู่เฉพาะในชุมชนใดชุมชน
หนึ่งภายในราชอาณาจักรและไม่เคยจดทะเบียนเป็นพันธุ์
พืชใหม่ซึ่งได้จดทะเบียนเป็นพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น
ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 46 การขอจดทะเบียน การพิจารณา
คำขอจดทะเบียน และการออกหนังสือสำคัญแสดงการ
จดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ให้เป็นไปตาม
หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง
มาตรา 47 เมื่อได้จดทะเบียนคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมือง
เฉพาะถิ่นของชุมชนใดแล้วให้ชุมชนนั้นมีสิทธิแต่ผู้เดียวใน
การปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย ผลิต ขาย
ส่งออก นอกราชอาณาจักร หรือจำหน่ายด้วยประการใด
ซึ่งส่วนขยายพันธุ์ของพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ทั้งนี้ ให้
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกรหรือสหกรณ์ที่
ได้รับหนังสือสำคัญแสดงการจดทะเบียนพันธุ์พืชพื้นเมือง
เฉพาะถิ่นเป็นผู้ทรงสิทธิในพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น
แทนชุมชนดังกล่าว

ความในวรรคหนึ่งไม่ใช้บังคับแก่กรณีดังต่อไปนี้

1. การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น
ที่ได้รับความคุ้มครอง โดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นส่วน
ขยายพันธุ์

2. การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น
ที่ได้รับความคุ้มครองซึ่งกระทำโดยสุจริต

3. การเพาะปลูกหรือขยายพันธุ์สำหรับพันธุ์พืช
พื้นเมืองเฉพาะถิ่นที่ได้รับความคุ้มครองโดยเกษตรกรด้วย
การใช้ส่วนขยายพันธุ์ที่ตนเองเป็นผู้ผลิตแต่ในกรณีที่
รัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการประกาศให้
พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้นเป็นพันธุ์พืชที่ควรส่งเสริม
การปรับปรุงพันธุ์ให้เกษตรกรสามารถเพาะปลูกหรือ
ขยายพันธุ์ได้ไม่เกินสามเท่าของปริมาณที่ได้มา

4. การกระทำเกี่ยวกับพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น
ที่ได้รับความคุ้มครองโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า

การคุ้มครองสิทธิของชุมชน ในกฎหมายได้กำหนด
คุณสมบัติพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นจะต้องมีเฉพาะใน
ชุมชนนั้นเท่านั้น ไม่มีที่อื่นไม่ได้ มีที่อื่นนี้ไม่ว่าจะในหรือ
นอกราชอาณาจักร จะต้องมีเฉพาะในชุมชนเท่านั้น ชุมชน

จะต้องมีคุณสมบัติด้วย นอกจากคุณสมบัติของพืชแล้ว ชุมชนนั้นจะต้องมีคุณสมบัติชุมชน โดยต้องตั้งถิ่นฐาน และสืบทอดวัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง จะเป็นชุมชนใหม่ ๆ ไม่ได้จะต้องตั้งถิ่นฐานสืบทอดระบบ วัฒนธรรมร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ขาดตอนก็ถือว่าไม่ครบองค์ประกอบ ชุมชนต้องไปจดทะเบียนชุมชนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด แล้วจึงยื่นขอรับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นได้ เมื่อได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น กฎหมายคุ้มครองชุมชนมากกว่าคุ้มครองนักปรับปรุงพันธุ์ นักปรับปรุงพันธุ์คุ้มครองเฉพาะส่วนขยายพันธุ์ แต่ชุมชนจะได้รับการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น ในส่วนของการเก็บจัดหารวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นจะต้องขออนุญาตทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์กับชุมชนว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น (ปรารภ, 2554) (มาตรา 48) ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชดังกล่าวเพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลองหรือวิจัยประโยชน์เพื่อการค้า จะต้องทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่นนั้น (มาตรา 52) ผู้ใดเก็บ จัดหา หรือรวบรวมพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชดังกล่าวเพื่อการปรับปรุงพันธุ์ ศึกษา ทดลองหรือวิจัยประโยชน์เพื่อการค้า จะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่และทำข้อตกลงแบ่งปันผลประโยชน์ โดยให้เงินรายได้ตามข้อแบ่งปันผลประโยชน์ส่งเข้ากองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช (สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร, 2542)

บทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชกับการอนุรักษ์พันธุ์พืช

1. ดำเนินงานภายใต้ภารกิจดำเนินงานกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช ให้เป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการบริหารกองทุนและการควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน โดยเสนอระเบียบคณะกรรมการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการบริหารกองทุนและการควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน พ.ศ. 2546 เพื่อช่วยเหลือและอุดหนุนชุมชนด้านการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืช กำหนด

หลักเกณฑ์ในการขอจัดสรรขอเงินช่วยเหลือหรือขอเงินอุดหนุนจากกองทุน

2. อบรม ให้ความรู้ด้านกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช และแนวทางดำเนินการของชุมชนตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช ดำเนินการสนับสนุนเงินจากกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช เพื่ออุดหนุนกิจการใด ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัยและการพัฒนาพันธุ์พืช

3. ในปี พ.ศ. 2556 มีชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ได้รับการรู้ด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืช โดยเฉพาะการอนุรักษ์ข้าวพื้นเมือง จำนวน 3 ชุมชน คือ ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านเลอตอ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านห้วยฮี้ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนไทใหญ่ บ้านแม่ละนา อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 ครั้ง มีผู้เข้าอบรม 123 ราย

4. สรุปรวบรวมข้อมูลชุมชนที่มีการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชพื้นเมืองในภาคเหนือ พ.ศ. 2555-2556 จำนวน 6 ชุมชน เช่น ชุมชนมาลาปรี ชุมชนภูฟ้า ชุมชนบ้านห้วยทรายขาว จังหวัดน่าน ชุมชนอาชา จังหวัดเชียงราย ชุมชนกะเหรี่ยงโป และชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการขอสนับสนุนเงินทุนในการอนุรักษ์พันธุ์พืชจากกองทุน

5. จัดทำช่องทางเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจบทบาทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืชด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาพันธุ์พืชพื้นเมือง ให้กับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิจัย เกษตรกร สภาเกษตรกร และคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช เช่น การจัดทำข้อมูลพันธุ์พืชพื้นเมืองที่กองทุนสำรวจได้ เผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช รายการโทรทัศน์ การจัดฝึกอบรม นอกจากนี้ยังร่วมพิจารณาแผนแม่บทของกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2556-2559 พร้อมกับกลุ่มเป้าหมายด้วย

สรุป

กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช มีบทบาทในการส่งเสริมให้มีการปรับปรุงพันธุ์พืชและพัฒนาพันธุ์พืชให้มีพันธุ์พืชใหม่เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านเกษตรกรรม โดยการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจด้วยการให้สิทธิและคุ้มครองพันธุ์พืชตามพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชป่า มีเจตนารมณ์เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์พันธุ์พืชอย่างยั่งยืน กองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการช่วยเหลือและอุดหนุนกิจการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ การวิจัย และการพัฒนาพันธุ์พืช ของชุมชน การบริหารจัดการกองทุนดำเนินการภายใต้ คณะกรรมการกองทุนคุ้มครองพันธุ์พืช

เอกสารอ้างอิง

ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 1(2): 1-6.

ปรารภ สิริสาตี. 2554. การเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ในทรัพยากรพันธุกรรมพืช: แนวทางทางกฎหมายสำหรับประเทศไทย. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. 204 หน้า.

วิชา ธิดิประเสริฐ และ จิระศักดิ์ กীরติคุณากร. 2546. ระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชในประเทศไทย. วารสารวิชาการเกษตร 21(2): 170-182.

สุไรกร สังฆสุบรรณ. 2550. การคุ้มครองพันธุ์พืชตามกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช. หน้า 9-16. ใน: กลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช: การติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พืชอย่างยั่งยืน. สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.

สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร. 2542. พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542. พันธุ์พืชฉบับที่ 30, กรุงเทพฯ. 30 หน้า.

สำนักนายกรัฐมนตรี. 2546. ระเบียบคณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืชว่าด้วยการบริหารกองทุนและควบคุมการใช้จ่ายเงินกองทุน. ราชกิจจานุเบกษา 120 (ตอนพิเศษ ๑๑๔ ง): 148-154.

ITPGRFA Secretariat. 2011. Introduction to the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture Module 1. ITPGRFA Secretariat, FAO, Rome, Italy, 155 p.

รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของ กลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

Creative Economic Development Model of Lanna Lantern Manufacturers at Muang Sart Community in Muang District, Chiang Mai Province

ประทีป พิษทองกลาง^{1/} และอภิรียา นามวงศ์พรหม^{2/}
Prateep Puchthonglang^{1/} and Apiriya Namwongprom^{2/}

Abstract: The purpose of this research was to study the creative economic development model of Lanna lantern manufacturers in Muang Sart of Muang district, Chiang Mai province. Using the methodology of qualitative research by surveying the potential of the product and by in-depth interviews with local philosophers who create the Lanna lantern. The results offield research showed that Muang Sart community has made Lanna lanterns for a long time. It is beautiful, exquisite artistic workmanship and has different styles. Muang Sart community does not only produce Lanna lanterns of super quality, it also has the potential to be developed as a site of cultural tourism. The creative economic development model of Lanna lantern manufacturers was based on 3 important aspects 1) Participation factors, 2) Economy factors and 3) Potential of the community.

Keywords: Development model, local business, Lanna lantern

^{1/}สาขาสังคมศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชา ฝึยงใหม่ จ.ฝึยงใหม่ 50300

^{1/}Department of Social Sciences, Faculty of Business and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Mai, Chiang Mai 50300, Thailand

^{2/}สาขาการพัฒนาวุมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่ใจ จ.ฝึยงใหม่ 50290

^{2/}Department of Geosocial based Sustainable Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Chiang Mai 50290, Thailand

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจศักยภาพของผลิตภัณฑ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้านผู้รังสรรค์โคมล้านนา ผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าชุมชนเมืองสาทร มีประวัติศาสตร์ในการผลิตโคมล้านนามายาวนาน ฝีมือประณีต โคมที่ผลิตมีความสวยงาม รูปแบบหลากหลาย ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะ ความเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตโคมล้านนาที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนเมืองสาทรยังมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบในการดำเนินการธุรกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมล้านนา ส่วนรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และ 3) ศักยภาพของชุมชน

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา เศรษฐกิจชุมชน โคมล้านนา

คำนำ

ปัจจุบันรัฐบาลได้มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างเสริมโดยอิงวัฒนธรรมของแต่ละแห่งมาใช้ในการบริหารประเทศ ซึ่งย่อมส่งผลถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้ก้าวหน้าได้ อย่างไรก็ตาม การมุ่งหวังเพียงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอันเกิดจากการส่งเสริมการผลิต การค้า การบริการและการท่องเที่ยวโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอันอาจเกิดขึ้นจากการทำลายสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สามารถทำให้ประเทศสูญเสียศักยภาพการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนหนึ่ง และการสูญเสียเอกลักษณ์ของชาติอีกส่วนหนึ่งไปได้ ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่มีแนวโน้มอิงวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น ซึ่งรวมเรียกกันว่า “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม” แต่การปรับตัวของภาครัฐและระบบราชการไทยยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น หน่วยงานส่งเสริมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวได้นำมิติวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อปส่งเสริมธุรกิจชุมชน รวมทั้งการค้นหาลิขสิทธิ์ทางวัฒนธรรมอื่น ๆ มาเป็นจุดขายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เน้นการผลิตที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อก่อให้เกิดการผลิตที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ของชุมชนต่าง ๆ จะทำให้ประชาชนในชุมชนเข้าใจถึงแนวคิดพระราชา

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำมาใช้จนเป็นวิถีชีวิตได้ (ดิเรก, 2549)

อุตสาหกรรมถือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งซึ่งสร้างรายได้เข้าประเทศ ปัจจุบันรายได้จากภาคอุตสาหกรรมอยู่ที่ประมาณ 10% ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ การมุ่งเน้นในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมด้วยการเพิ่มขีดความสามารถทางการผลิตและการแข่งขันจึงเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในทุกยุคทุกสมัย นโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ภายใต้โครงการเศรษฐกิจไทยเข้มแข็ง เป็นหนึ่งในนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีซึ่งได้เปิดตัวเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2552 นโยบายดังกล่าวมุ่งเน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญที่ตั้งไว้ คือ เพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจขึ้นเป็นเท่าตัวหรือ 100% ให้ได้ภายในปี พ.ศ. 2555 สอดคล้องกับทศพร (2556) ที่รายงานว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนึ่งที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรและชุมชน คือ การนำองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ที่มีอยู่มาพัฒนาและดำเนินการให้เกิดผลผลิตและผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ด้วยการสร้างผลิตเชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจฐานความรู้

โคมพื้นบ้านล้านนาเป็นงานศิลปหัตถกรรมแขนงหนึ่งที่คู่เมืองล้านนามาช้านาน เป็นสิ่งของเครื่องใช้

ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาในอดีต จึงอาจกล่าวได้ว่าโคมเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในส่วนของพิธีการและประเพณีทางล้านนา โคมแสดงถึงสัญลักษณ์ของประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ของชาวบ้าน (วิชัย, 2535) โคมที่มีชื่อเสียงและมีความประณีตของล้านนา คือ โคมเชียงใหม่ ในอดีตมีสถานที่ที่ทำโคมอยู่มาก แต่ในพื้นที่ล้วนมีเอกลักษณ์หรือรูปแบบแตกต่างกัน ในปัจจุบันการทำโคมเริ่มสูญหาย หมดความสำคัญลง เนื่องจากการผลิตที่ต้องใช้ทักษะความชำนาญของผู้ประดิษฐ์เป็นอย่างมาก แต่ยังพอมีสถานที่หรือกลุ่มชาวบ้านที่มีชื่อเสียงในการทำโคมหลงเหลืออยู่ เช่น กลุ่มบ้านเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น โดยโคมมีหลายลักษณะ หลายแบบ เช่น โคมแขวน โคมค้าง โคมหุกระต่าย โคมราว โคมผัด หรือโคมเวียน เป็นต้น ปัจจุบันโคมล้านนาเป็นที่นิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในช่วงเดือนยี่เป็ง (ลอยกระทง) เพื่อใช้ถวายเป็นพุทธบูชาและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและผู้ผลิตเป็นอย่างมากและสามารถพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมไปสู่เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ได้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรมีศึกษารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์เพื่อการผลิตที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ของชุมชนผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชนในการพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนผู้ผลิตโคมล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อการผลิตที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในการพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองสาทรในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์

3. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาแบบเจาะลึกถึงพื้นที่เข้าไปศึกษาถึงบริบทของชุมชน สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ผลิตโคมล้านนา และวิเคราะห์ศักยภาพผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อนำมาหาแนวทางในการสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน สมาชิกกลุ่มผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และผู้ซื้อ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเขียนบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่ายและผู้ซื้อ

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน ตัวแทนกลุ่มผู้ผลิต 15 คน ผู้จัดจำหน่าย 10 คน และผู้ซื้อสินค้า 20 คน รวมทั้งหมด 46 ใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านเลือกจากประสบการณ์การผลิตโคมล้านนา ฝีมือ และการยอมรับจากคนทั่วไป ตัวแทนกลุ่มผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่ายเลือกร้านค้าภายในชุมชนเมืองสาทร ส่วนผู้ซื้อเลือกโดยวิธีบังเอิญ (สอบถามเมื่อพบ)

2. ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสืบค้นข้อมูลของครูภูมิปัญญา ตัวแทนกลุ่มผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และ ผู้ซื้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน โดยการจดบันทึก ประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีตัวแทนของชุมชนเป็นผู้ร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การสืบค้นเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ประวัติการก่อตั้งชุมชน รูปแบบ

การผลิตโคมล้านนา การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นอกจากจะมีสมาชิกชุมชนดังกล่าวเข้าร่วมวิจัยแล้ว ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เข้าร่วมด้วย นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังได้นำนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่ศึกษาในรายวิชาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เข้าร่วมศึกษาและสังเกตให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์และผลิตโคมล้านนาอีกด้วย

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นคำถามที่กำหนดประเด็นไว้ คำถามที่กำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้า และคำถามแบบให้เติมคำตอบ นอกจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนเพิ่มเติม โดยอาศัยเครื่องมือวิจัยดังต่อไปนี้

2.3.1 การจัดประชุมกลุ่มย่อย

2.3.2 การสังเกตขั้นตอนการผลิตโคมล้านนา การจำหน่าย และการจัดแสดงสินค้า

2.3.3 การศึกษาฐานงานธุรกิจชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ

2.4 เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

2.4.1 เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์

2.4.2 การผลิตโคมล้านนา 8 ชนิด ได้แก่ โคมแปดเหลี่ยม โคมไห โคมดาว โคมหุกระต่าย โคมโต โคมดอกบัว โคมผัด และโคมรูปสัตว์

ผลการศึกษา

การศึกษารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในการพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) เพื่อ

ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองสาทรในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บริบทชุมชนและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในการพัฒนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ชุมชนเมืองสาทรเป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งอยู่ในเขตตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยชุมชนย่อย 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านเมืองสาทรหลวง และชุมชนบ้านเมืองสาทรน้อย ซึ่งชุมชนทั้งสองเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงเลื่องลือในเรื่องการทำโคมล้านนาอย่างยิ่ง ชุมชนเมืองสาทรถือเป็นแหล่งผลิตโคมล้านนาที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ โคมล้านนาที่มีความสวยงาม ประดับตกแต่งในงานพิธีกรรมหรือสถานที่ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ล้วนมาจากชุมชนเมืองสาทรแทบทั้งสิ้น (อรอนพ, 2552) โดยชุมชนเมืองสาทรมีพ่อครู แม่ครู ผู้ทรงฝีมือในการประดิษฐ์โคมล้านนามากมายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยบุคคลที่มีฝีมือและชื่อเสียงมากที่สุดในการทำโคมล้านนา คือ แม่บัวไหล คณะปัญญา ท่านเป็นผู้สร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นโคมรูปแบบใหม่ ๆ รวมถึงสืบทอดลวดลายเก่าไว้ โดยมีลูกหลานในครอบครัวช่วยกันทำ อีกทั้งยังเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ขั้นตอนวิธีการทำโคมล้านนาให้กับชาวบ้านในชุมชน นักเรียนนักศึกษาได้มีความรู้ สามารถนำไปทำเองเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว บางรายได้นำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ ดัดแปลงเป็นรูปทรงโคมล้านนา ที่มีรูปแบบและลวดลายที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป ชุมชนเมืองสาทรได้มีการสืบทอดการทำโคมล้านนาให้แก่ลูกหลานในชุมชน ทำให้ชุมชนเมืองสาทรกลายเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาล้านนาเรื่องการทำโคมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น จนกลายเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงในด้านการทำโคมล้านนาจนถึงปัจจุบัน

โคมล้านนาเป็นผลงานศิลปะของภาคเหนือ เป็นเครื่องสักการะบูชาที่คนล้านนาใช้เป็นเครื่องบูชาพระพุทธเจ้าในงานประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ตามคติ

ความเชื่อว่า แสงสว่างจากโคมจะช่วยให้ชีวิตคนมีความเจริญรุ่งเรือง การทำโคมล้านนาเป็นภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การจำแนกโคมล้านนานั้น สามารถจำแนกตามลักษณะของโคมได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ โคมถือ โคมแขวน โคมที่ตั้งหรือวางบนพื้น และโคมลอย ถ้าแบ่งตามชนิดของโคมนั้น สามารถแบ่งได้ 8 ชนิด ได้แก่ โคมแปดเหลี่ยม โคมไห โคมดาว โคมหูกะต่าย โคมไต โคมดอกบัว โคมผัด และโคมรูปสัตว์ ในปัจจุบันได้มีการพัฒนาารูปแบบของโคมล้านนาให้แตกต่างกันออกไปอีกเป็นจำนวนมาก และยังมีการทำโคมเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งประยุกต์ใช้ในการตกแต่งอาคารสถานที่ เพื่อให้เกิดความสวยงามได้ บรรยากาศแบบล้านนา ส่วนการศึกษาและสืบทอดโคมล้านนาก็ยังมีผู้ให้ความสำคัญ อนุรักษ์ สืบสานและเผยแพร่อย่างต่อเนื่องทั้งในระดับครอบครัวและระดับหมู่บ้าน (จุพร, 2550)

ชุมชนเมืองสาทร ได้ผลิตโคมล้านนาที่มีรูปแบบและลวดลายต่าง ๆ มากมาย มีความประณีตและสวยงาม โดยยังคงยึดรูปแบบและลวดลายแบบโบราณที่สำคัญไว้ในขณะเดียวกันก็มีการสร้างสรรค์รูปแบบและลวดลายใหม่ ๆ เพื่อสร้างคุณค่า ความทันสมัยเพื่อให้เหมาะกับการนำไปใช้ในเทศกาล สถานที่ พิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งผลิตภัณฑ์โคมล้านนาของชุมชนเมืองสาทร มีดังต่อไปนี้ (วัดเมืองสาทรหลวง, 2554)

1. จำแนกตามลักษณะของโคมล้านนา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) โคมถือ ได้แก่ โคมหูกะต่าย โคมดอกบัว

2) โคมแขวน ได้แก่ โคมเพชร โคมดาว โคมวงช้าง โคมแปดเหลี่ยม โคมเจียรไน โคมผัด หรือโคมเวียน โคมเอว โคมรูปสัตว์ต่าง ๆ

3) โคมที่ตั้งบนพื้นหรือวางบนพื้น ได้แก่ โคมผัดหรือโคมเวียน

4) โคมลอย เป็นโคมใหญ่มีรูปร่างคล้ายบอลูน ตัวโครงทำจากซี่ไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษ เมื่อจุดโคม ความร้อนจากเปลวไฟจะทำให้โคมลอยตัวขึ้นโดยการปล่อยโคมลอยนี้จะทำกันที่วัดหรือตามบ้านก็ได้ การลอยโคมเชื่อกันว่า เป็นการปล่อยความโชคร้ายทั้งหลายให้ลอยไปกับโคม

2. จำแนกตามชนิดของโคมล้านนา การจำแนกโคมล้านนาแบบดั้งเดิม แบ่งออกเป็น 8 ชนิด ดังนี้

1) โคมแปดเหลี่ยม เป็นโคมที่มีลักษณะเป็นรูปทรงแปดเหลี่ยม ทำจากกระดาษสา กระดาษแก้ว และผ้าดิบสี ซึ่งหมายถึง มรรคมงคล 8 นิยมทำเพื่อถวายวัดเพื่อบูชาพระรัตนตรัย บูชาพระธรรม บูชาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และมีความเชื่อว่าผู้ถวายจะมีชีวิตที่สุขสบายร่มเย็น

2) โคมไห หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า โคมเพชร ตัวโคมมีลักษณะคล้ายรูปทรงไห ทำจากกระดาษสา กระดาษแก้ว และผ้าดิบสี หมายถึง ความสวยงาม อร่ามตา นิยมนำไปใช้ในโอกาสขึ้นบ้านใหม่ โดยมีความเชื่อว่า เป็นหม้อเงิน หม้อทอง ไหเงิน ไหทอง ถ้านำไปใช้ในงานแต่งงาน ก็จะเป็นนิมิตหมายให้โชคลาภแก่คู่บ่าวสาว

3) โคมดาว เป็นโคมแขวน ตัวโคมมีลักษณะเป็นรูปดาว ทำจากกระดาษสา กระดาษแก้ว และผ้าดิบสี มีขนาดต่าง ๆ กัน นิยมนำไปใช้ประดับตามบ้านเรือน และสถานที่ต่าง ๆ ส่วนมากใช้ในเทศกาลลอยกระทง เพื่อให้เกิดความสว่างไสวและสวยงามตามอาคารบ้านเรือนต่าง ๆ

4) โคมหูกะต่าย เป็นโคมถือ วัตถุประสงค์หลักทำมาจากกระดาษว่าวหรือกระดาษแก้วสีต่าง ๆ โดยปิดทั้งสี่ด้านของเรือนโคม และเปิดช่องด้านบน เมื่อใช้งานก็วางประทีป หรือเทียนที่จุดไฟลงที่กลางเรือนโคม ส่วนฐานของโคมหูกะต่ายนั้น อาจทำด้วยกาบกล้วย ลำต้นมะละกอ หรือแผ่นไม้ก็ได้ ใช้วางประดับอยู่กับที่หรือทำให้ถือไปมาได้ ใช้ประดับในเทศกาลยี่เป็ง (ลอยกระทง) โดยใช้ถือเดินในขบวนแห่เพื่อนำไปประดับรอบวิหาร อุโบสถ หรือหน้าบ้านเรือน โคมหูกะต่ายสามารถแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ให้แสงสว่างและส่วนที่เป็นเรือนโคม ส่วนที่ทำให้แสงสว่างนั้น มักจะใช้ประทีปมากกว่าตะเกียง และในระยะหลังนิยมใช้ไฟฟ้าแทน

5) โคมไต (ไทใหญ่) หรือเรียกอีกอย่างว่า โคมเงี้ยว เป็นโคมแขวนที่ทำจากกระดาษสา กระดาษแก้ว หรือผ้าดิบสีต่าง ๆ ที่มีลวดลาย ดอกคำประดับรอบ ๆ ตัวโคมและหางโคม ที่เรียกกันว่า ลายไต อันเป็นโคมแขวนที่มีรูปทรงและลวดลายวิจิตรงดงามตระการตา โดยสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชาวยาวไตหรือไทใหญ่ แบ่งลวดลายต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน ได้แก่ ลายหมอกนอนเคอ ลายปานฮอย

ลายปานพอง ลายกระหุ้งต่อง ลายมุกजू ลายมุกอ้า เป็นต้น โดยความหมายของลวดลายประดับตัวโคมนั้น จะสื่อความหมายไปในทางกรณิรมจิตถวายเป็นเครื่องบูชาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนมากนิยมใช้ประดับในเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

6) โคมดอกบัว หรือโคมถีอ มีลักษณะคล้ายกับโคมหุกระต่าย แตกต่างกันตรงรูปทรงที่มีลักษณะฐานเป็นรูปวงรี ด้านข้างของตัวโคมนั้น ตัดกระดาดหรือผ้าดิบสีเป็นลักษณะกลีบดอกบัวปิดทึบวางซ้อนกันรอบฐานของโคมให้เป็นรูปดอกบัว โดยเปิดช่องด้านบนเพื่อวางประทีปหรือเทียนไขเพื่อใช้จุดไฟให้แสงสว่างใช้สำหรับบูชาพระหรือตั้งไว้หน้าพระพุทธรูป

7) โคมผัด หรือโคมหมุน ซึ่งทางภาคกลางเรียกว่าโคมเวียน โคมนี้ทำเป็นรูปทรงกระบอกขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร สูงประมาณ 70 เซนติเมตร หุ้มด้วยกระดาดหรือกระดาดขาวสีขาว อาจทำเป็นสองชั้นหรือชั้นเดียวก็ได้ หากทำครอบสองชั้นแล้ว ชั้นในจะมีภาพต่าง ๆ ปิดไว้เป็นระยะ ๆ พองาม มีสายหรือหรือซี่โยงจากกรอบเข้าหาแกนกลางซึ่งทำเป็นตุ้มไว้ในก้นถ้วย ปิดแถบกระดาดเข้ากับสายหรือซี่ชั้นใน โดยให้มีมุมและระยะที่ลงตัว เมื่อจุดเทียนซึ่งติดตั้งไว้กลางโคมนั้น ความร้อนจากเปลวเทียนจะไปกระทบแถบกระดาดและจะผลัดส่วนที่เป็นโครงครอบนั้น ให้ผัดหรือเคลื่อนไหวหมุนไปเรื่อย ๆ

เงาของภาพที่ปิดไว้จะส่องไปกระทบกับกรอบชั้นนอกสร้างความเคลื่อนไหวด้วยแสงและเงาได้ในระดับหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมีการนำพลังงานไฟฟ้า โดยนำหลอดไฟฟ้ามาริดตั้งเป็นแกนกลางตัวโคมเพื่อช่วยทำให้ตัวโคมหมุนได้ตลอดเวลา

8) โคมรูปสัตว์ เป็นโคมแพนซีที่ผู้ทำคิดค้นและประดิษฐ์ขึ้นมาเอง ทำจากกระดาดสา กระดาดแก้ว และผ้าดิบสีต่าง ๆ มีลักษณะเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ขนาดต่างๆ กัน ได้แก่ รูปปลา เป็นต้น นิยมใช้สำหรับแขวนประดับไว้หน้าหมู่บ้าน เพื่อความสวยงาม หรือใช้แขวนในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง เป็นต้น

ชุมชนเมืองสาตรมีศักยภาพทั้งในด้านบริบทของชุมชนชุมชน ซึ่งมีพ่อครู แม่ครูที่มีฝีมือในการประดิษฐ์โคมล้านนามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จากรุ่นสู่รุ่น มีการสืบทอด สืบสาน และเผยแพร่ให้แก่คนทั่วไป ได้รับรู้และนำไปประกอบอาชีพได้ ส่วนผลิตภัณฑ์โคมล้านนาที่ผลิตและจัดจำหน่ายก็มีความสวยงาม มีความประณีต มีรูปแบบที่หลากหลาย ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะ ความเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตโคมล้านนาที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนเมืองสาตรยังมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบในการดำเนินการธุรกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมล้านนาได้ ดังภาพที่ 1 และ 2 ดังนี้

Figure 1 Expert lantern maker Bualai Kanapanya

Figure 2 Lanna lantern

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองสาทรในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองสาทรในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ผู้นำชุมชน โดยที่ชุมชนมีผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอยู่ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ สถาบันการศึกษา เป็นต้น ได้ร่วมกันดำเนินงานต่าง ๆ ในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์และส่งเสริมการผลิตโคมล้านนาให้เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน มีถิ่นฐานที่ตั้งอยู่กลางเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศ โครงสร้างทางสังคม ชุมชนมีทรัพยากร คือ ภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ มีระบบเครือญาติ การแบ่งบริเวณที่ก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีอิสระ มีจิตสำนึกทางวัฒนธรรมการอยู่รอดร่วมกันในการจัดการเป็นการจัดระเบียบชุมชนโดยคนในชุมชน การตั้งถิ่นฐานที่เอื้ออำนวยและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่อยู่ร่วมกันตามธรรมชาติ ชุมชนมีผู้ผลิตโคมล้านนาที่มีความสามารถที่เป็นบุคคลในสังคม ชุมชน เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดผลผลิตโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนมีวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ก่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมของชุมชน ก่อให้เกิดจากการประกอบอาชีพผลิตโคมล้านนาอย่างกว้างขวาง

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนาจึงกลายเป็นสิ่งที่สอดคล้องกันกับบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์และนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของหน่วยงานภาครัฐที่ได้เข้ามากระตุ้นให้การสนับสนุนอย่างเข้มข้น โดยมีจุดมุ่งหมายในการดึงความรู้ทางด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นในครัวเรือน ประกอบกับชุมชนมีจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือ ในการฟื้นฟูการผลิตโคมล้านนาเพื่อเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

3. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาเพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนาชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยใช้ทุนวัฒนธรรมล้านนาเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงต้องมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อบริหารจัดการชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน สำหรับรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากการศึกษาตามกรอบความคิดทฤษฎีและข้อค้นพบจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งมีผลการวิจัยเป็นฐานรองรับ โดยผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพปรากฏการณ์การศึกษา ชุมชนที่ศึกษา ดำเนินการนำปัจจัยภายในที่มีศักยภาพของชุมชนมาสร้างกระบวนการการเรียนรู้จากหลักวิชาการ กรอบการปฏิบัติการ จากความร่วมมือของ 3 ส่วน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้นำ ผู้วิจัย และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งพบว่าการดำเนินงานพัฒนาเพื่อการแก้ไขปัญหของชุมชนเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงความรู้อย่างต่อเนื่อง เพิ่มเติมความรู้ใหม่ในระหว่างการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาได้ตลอดเวลา และสามารถกระทำได้อย่างซ้ำ ๆ โดยมีชุมชนเป็นฐานสำคัญ รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นทฤษฎีที่ได้จากปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในสถานที่ศึกษา การพัฒนารูปแบบเกิดจากบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีปัจจัยภายในที่มีศักยภาพของชุมชนได้ใช้ความรู้ประสบการณ์เดิมผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์ใหม่ มีการจัดการความรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีหน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริม สนับสนุน ซึ่งสามารถสังเคราะห์รูปแบบได้ 3 ประการหลัก คือ 1) การใช้ชุมชนเป็นฐาน 2) การสร้างกระบวนการการเรียนรู้ และ 3) การจัดการความรู้ อย่างไรก็ตาม การนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ไปใช้กับชุมชนอื่น ๆ ควรมีการประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้น ๆ สามารถสรุปดังภาพที่ 3 ได้ดังนี้

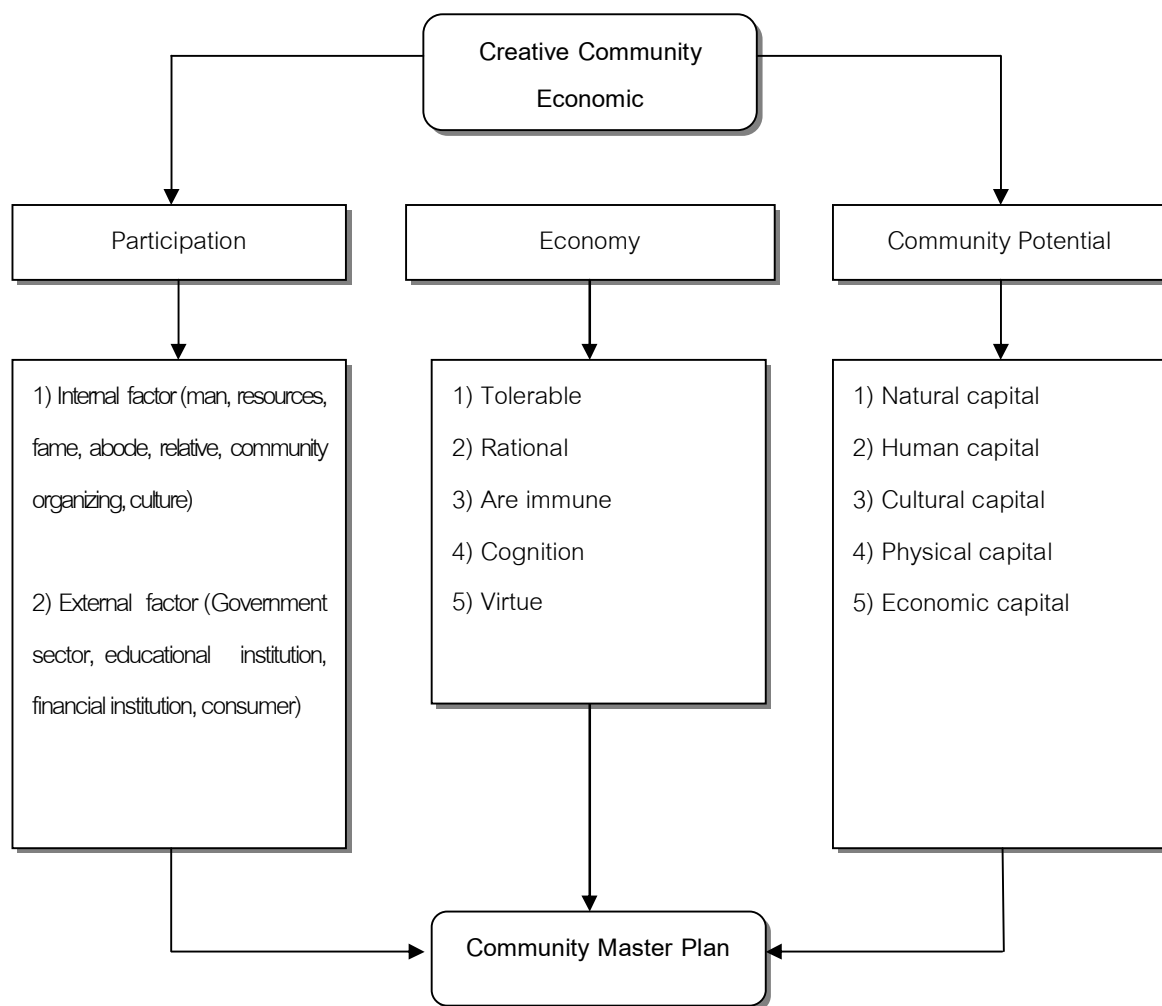

Figure 3 Creative economic development: Model of Lanna lantern manufacturer in Muang Sart, Muang district, Chiang Mai province

รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม

1.1 ปัจจัยภายใน ชุมชนมีปัจจัยภายในที่เข้มแข็งเป็นทุนอย่างเห็นได้ชัดเจนของชุมชนเมืองสาทร ประกอบด้วย 1) คน คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 2) ทรัพยากร คือ ภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนา 3) ชื่อเสียงการผลิตโคมของชุมชน

4) ถิ่นฐาน 5) กลุ่มเครือข่าย 6) การจัดระเบียบชุมชน 7) วัฒนธรรม

1.2 ปัจจัยภายนอก หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทและเป็นแกนสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริม ได้แก่ หน่วยงานการระดับจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด เทศบาล โรงเรียน สถาบันทางการเงินและผู้บริโภคเป็นปัจจัยภายนอก ที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนและกระตุ้นให้การผลิตโคมล้านนาในชุมชนฟื้นตัวและมีการพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ช้อค้นพบจากการศึกษา ทั้ง 2 ส่วน พบว่าปัจจัยภายในสำคัญที่ส่งเสริมการ

ประกอบอาชีพผลิตโคมล้านนา ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ 2) โครงสร้างทางสังคม 3) ความสามารถในการผลิต และ 4) วัฒนธรรม สำหรับปัจจัยภายนอกทำหน้าที่เป็นเพียงให้การส่งเสริมสนับสนุน การประกอบอาชีพผลิตโคมล้านนา การอนุรักษ์ และการอบรมให้ความรู้ด้านการประกอบอาชีพผลิตโคมล้านนา

2. ด้านเศรษฐกิจ

ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ได้มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนฐานความรู้ และคุณธรรม มาเป็นแกนกลางในการพัฒนาแผนแม่บทชุมชนเพื่อพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์นั้น จะช่วยให้ชุมชนเกิดความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและจิตใจ ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เกิดความเข้มแข็ง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

3. ศักยภาพของชุมชน

ชุมชนเมืองสาทร เป็นชุมชนที่มีความพร้อมและศักยภาพในเรื่องทุนต่าง ๆ ได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางกายภาพ และทุนทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ทำให้การพัฒนาเป็นชุมชนเศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถทำได้ แต่ทั้งนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน เช่น หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตและพัฒนาทุนต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนได้เต็มตามศักยภาพ สามารถต่อยอดการผลิตโคมล้านนาให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาล้านนาให้เป็นที่รู้จักของคนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

ผลจากการศึกษารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ได้ข้อค้นพบว่า ชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนารูปแบบ กล่าวคือ แม่ครัวบัวไหล คณะปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตโคมล้านนา ได้แสดงความเป็นผู้นำในการผลิตโคมล้านนาให้มีคุณภาพ มีรูปแบบดั้งเดิม และรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม เชื่อมโยงเครือข่ายและชุมชนดำเนินการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในลักษณะกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุน ผลของการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา พบว่า

เปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้น การที่ชุมชนสามารถพัฒนากระบวนการผลิตให้ได้คุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน จะสามารถขยายช่องทางการจำหน่าย มีรายได้เพิ่ม ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และเครือข่าย เครือญาติ สามารถเชื่อมโยงกันได้และมีพลังในระดับหนึ่งที่แสดงให้เห็นแนวโน้มของความเข้มแข็ง เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ กระตุ้นให้ชุมชนได้เห็นคุณค่าและวัฒนธรรมภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนาของตนเองที่ได้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างเหมาะสมลงตัวกับภาวะสังคม เศรษฐกิจปัจจุบัน

วิจารณ์

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ เกิดจากการศึกษาตามกรอบความคิดทฤษฎีและข้อค้นพบจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ซึ่งมีผลการวิจัยเป็นฐานรองรับ โดยผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพปรากฏการณ์การศึกษา ชุมชนที่ศึกษา ดังนี้

1. การดำเนินการนำปัจจัยภายในที่มีศักยภาพของชุมชนมาสร้างกระบวนการการเรียนรู้จากหลักวิชาการ การอบรมปฏิบัติ การจากความร่วมมือของ 3 ส่วน ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้นำ ผู้วิจัย และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งพบว่า การดำเนินงานพัฒนาเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงความรู้อย่างต่อเนื่อง เพิ่มเติมความรู้ใหม่ในระหว่างการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาได้ตลอดเวลาและสามารถกระทำได้อย่างซ้ำ ๆ โดยมีชุมชนเป็นฐานสำคัญ

2. รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นทฤษฎีที่ได้จากปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในสถานที่ศึกษาการพัฒนาแบบเกิดจากบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีปัจจัยภายในที่มีศักยภาพของชุมชนได้ใช้ความรู้ประสบการณ์เดิมผสมผสานกับความรู้และประสบการณ์ใหม่ มีการจัดการความรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีหน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริม สนับสนุน ซึ่งสามารถสังเคราะห์รูปแบบได้ 3 ประการหลัก คือ 1) การใช้ชุมชนเป็นฐาน 2) การสร้างกระบวนการการเรียนรู้ และ 3) การจัดการความรู้ อย่างไรก็ตามการนำรูปแบบที่

พัฒนาขึ้นไปใช้กับชุมชนอื่น ๆ ควรมีการประยุกต์ให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้น ๆ

การนำผลการวิจัยไปใช้

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่หลากหลาย การพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ทุนวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่เป็นฐาน เป็นการมุ่งส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้าน อันเป็นวิธีการและกลไกของการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่ยังพัฒนาไปไม่ถึงระดับมาตรฐานยังมีอีกเป็นจำนวนมาก จึงขอเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาของแต่ละชุมชนในแต่ละส่วนจึงเป็นไปในอัตราที่ไม่เท่ากัน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลนครนครเชียงใหม่ เป็นต้น ควรกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เช่นกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา เป็นต้น
2. ควรพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างจริงจัง โดยการสร้างความตระหนักรู้ ความเข้าใจและเป็นหน่วยสนับสนุนในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรม ด้วยการให้โอกาสซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง เมื่อชุมชนเข้มแข็งขึ้นจะสามารถผูกโยงชุมชนหมู่บ้านและเครือข่ายให้เข้มแข็งได้ อาจทำให้ระบบทุนนิยมไทยยอมรับพื้นฐานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุป

รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ตั้งอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบย่อย 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ คน ทรัพยากร ชื่อเสียง ฐานฐานกลุ่มเครือข่าย การจัดระเบียบชุมชน และวัฒนธรรม ปัจจัยภายนอก ได้แก่ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา สถาบันการเงิน และผู้ประกอบการ 2) ด้านเศรษฐกิจ มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ความรู้และคุณธรรม และ 3) ศักยภาพของชุมชน มีองค์ประกอบย่อย 5 ข้อ ได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางกายภาพ และทุนทางเศรษฐกิจ จากผลการศึกษาชุมชนเมืองสาตรมีประวัติศาสตร์ในการผลิตโคมล้านนามายาวนาน มีมือประณีต โคมที่ผลิตมีความสวยงาม รูปแบบหลากหลาย ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะความเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา นอกจากนี้จะเป็นแหล่งผลิตโคมล้านนาที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนเมืองสาตรยังมีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบในการดำเนินการธุรกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์และแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมล้านนา หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลนครนครเชียงใหม่ สำนักพัฒนาธุรกิจการค้า จังหวัดเชียงใหม่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงใหม่ เป็นต้น ควรกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนเพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เช่น กลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา เป็นต้น และควรพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างจริงจัง โดยการสร้างความตระหนักรู้ ความรู้ ความเข้าใจและเป็นหน่วยสนับสนุนในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา ปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาการผลิตโคมล้านนา และกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาตร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการวิจัย และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่ ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2552. แผนการตลาด
เร่งด่วนเพื่อฟื้นฟูภาพลักษณ์และกระตุ้นการ
ท่องเที่ยว ปี 2552, กรุงเทพฯ.

ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์. 2549. การสำรวจสถานะองค์ความรู้
และแนวทางพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. รายงาน
การวิจัย. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่
เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนา
ชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.

วิชัย ทิพย์รัตน์. 2535. สืบสานตำนานโคม. หนังสือพิมพ์
ไทยนิวส์. หน้า 9 (7 พฤศจิกายน 2535).

วัดเมืองสาทรหลวง. 2554. การทำโคมล้านนา. (ระบบ
ออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.watmuangsart.com/khomlanna.php> (10 มกราคม 2555).

จุฬาร ประชาเดชสุวัฒน์. 2550. โคมล้านนา. (ระบบ
ออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://lib.payap.ac.th/ntic/koom.htm> (14 กุมภาพันธ์ 2555).

อรรถนพ โยนิจ. 2552. การทำโคมล้านนา. (ระบบออนไลน์).
แหล่งข้อมูล: <http://www.watmuangsart.com/khomlanna.php> (14 กุมภาพันธ์ 2555).

การวางแผนกลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน ของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

Participatory Marketing Strategy Planning for Local Business Development of Doll Manufacturers in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

นุกูล พิกุล^{1/} และญาตาวิมินทร์ พิษทองกลาง^{2/}

Nukul Pikul^{1/} and Yathaweemint Puchthonglang^{2/}

Abstract: The objective of this research was to study the participatory marketing strategy planning for local business development of doll manufacturer in San Pa Tong district, Chiang Mai province. The analysis focuses on the potential of the product, the participation of the community and marketing strategic planning for local business development. The study was based on the qualitative research methodology and data was collected from indepth interview with entrepreneurs, small producers, staff and shoppers together as well as from the observation of the activities of the actual work of producing and selling dolls.

The marketing strategy planning for the local business group of doll manufacturers constituted 4 strategies: 1) Manufacturing strategy focusing on Thai identity, traditional production method and using materials that are environmentally friendly, 2) Pricing strategy focusing on discounts based on volume purchases, 3) Distribution buyer strategy focusing on online direct sales and establishing a doll museum 4) Human resource management strategy focusing on knowledge, special training for new staff open to anyone who is interested to learn how to make dolls of all kinds and learn to appreciate the quality refinement and intricacy of the production.

Keywords: Strategic marketing planning, local business, doll manufacturer

^{1/}สาขาการตลาด คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาฯ เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50300

^{1/}Department of Marketing, Faculty of Business and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Mai, Chiang Mai 50300, Thailand

^{2/}สาขาการพัฒนามิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ 50290

^{2/}Department of Geosocial based Sustainable Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Chiang Mai 50290, Thailand

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการวางแผนกลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูขุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเน้นการวิเคราะห์ศักยภาพของผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการวางแผนกลยุทธ์การตลาดเพื่อพัฒนารูขุมชน ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ประกอบการ ผู้ผลิตรายย่อย พนักงานปฏิบัติการและผู้ซื้อสินค้า ร่วมกับวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการปฏิบัติงานจริงในการผลิตและจำหน่ายตุ๊กตา

กลยุทธ์การตลาดของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตาที่เหมาะสม มี 4 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ เน้นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ใช้วิธีผลิตแบบโบราณ และใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สุด 2) กลยุทธ์ราคา เน้นการลดราคาตามปริมาณการสั่งซื้อ 3) กลยุทธ์ช่องทางการจัดจำหน่าย เน้นการจัดจำหน่ายโดยตรง โดยการเปิดเว็บไซต์ และเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ตุ๊กตา 4) กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด เน้นการให้ความรู้ การฝึกฝนพิเศษกับพนักงานใหม่ และเปิดให้ผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการทำตุ๊กตาทุกชนิดเพื่อให้เห็นคุณค่า ความประณีตและความละเอียดอ่อนในการผลิต

คำสำคัญ: การวางแผนกลยุทธ์การตลาด ธุรกิจชุมชน ผู้ผลิตตุ๊กตา

คำนำ

การถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตและการบริโภคอันเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในอดีต มีฐานการเรียนรู้มาจากครอบครัวเช่นเดียวกัน ทั้งรูปแบบการผลิตและการบริโภคนั้นเป็นลักษณะของการผลิตเพื่อใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตและเพื่อการแลกเปลี่ยน และโดยทั่วไปจะพบว่า ชุมชนแต่ละชุมชนมีทรัพยากรที่แตกต่างกันไป ดังนั้นลักษณะของกิจกรรมการแลกเปลี่ยนผลผลิต จึงถือได้ว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้วิถีชีวิตแบบพึ่งพากันเมื่อสังคมไทยพัฒนาไปสู่สังคมทันสมัย กระบวนทัศน์ในการมองธรรมชาติและชีวิตของบุคคลได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากอิทธิพลในด้านความรู้ ค่านิยม ทักษะ ตลอดจนถึงความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์ที่เข้ามามีอิทธิพลแทนที่ศาสนา วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ได้ทำให้มนุษย์เปลี่ยนสถานะจากการพึ่งพาธรรมชาติมาเป็นเจ้าของธรรมชาติและมีอำนาจเหนือธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ในยุคปัจจุบันสามารถนำพาความมั่งคั่งจากธรรมชาติมาสนองความต้องการของตนได้อย่างไม่มีขีดจำกัด (ออร์ศรี, 2549) ซึ่งจะเห็นได้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การนำธรรมชาติมาแปรรูปเพื่อการบริโภคและเพื่อนำมาจำหน่ายเป็นสินค้า ดังนั้นกระบวนการผลิตและการบริโภคในสังคมไทยยุคปัจจุบันจึงเป็นไปเพื่อตอบสนอง "ความสุข" จากการบริโภควัตถุ

ทั้งนี้เพราะอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมไทยในปัจจุบัน มีทัศนะ วิถีคิด และค่านิยมในเรื่อง สุขุขอันเกิดจากการได้กิน ได้ใช้ ได้อยู่อย่างสะดวกสบายทางกายภาพ นอกจากนั้นบทบาทของรัฐได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ของชุมชน ดังนั้นครอบครัวจึงไม่ใช่ฐานการเรียนรู้ของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิตและการบริโภคเช่นในอดีตการบริหารประเทศในยุคสังคมทันสมัย ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการผลิตและการบริโภค ในลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะนำพาประเทศสู่ความเจริญ กล่าวคือรัฐได้มีมุมมองชุมชนกลุ่มสังคมและครอบครัวในมิติเศรษฐกิจ มีการสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และมองครอบครัวในฐานะของหน่วยการผลิตและหน่วยบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์ เนื่องจากมีทัศนะว่าเศรษฐกิจดีจะนำพาประเทศมั่งคั่งและประชาชนมีความสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมีแนวทางในการพัฒนาประเทศภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีภาวะความทันสมัย ที่เน้นในเรื่องการแข่งขัน การพัฒนาอุตสาหกรรม และการทำให้เป็นเมือง ซึ่งล้วนแต่เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่เป็นแนวทางเดียวกันของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก เป็นกระบวนทัศน์ที่มุ่งบรรลุเป้าหมายในเชิงปริมาณ แสวงหาความมั่งคั่งสูงสุด แสวงหากำไรสูงสุดจากการผลิต แสวงหาความพึงพอใจสูงสุดจากการบริโภค (สมศรี, 2544)

เศรษฐกิจชุมชนจะต้องมีความแตกต่างจากแนวคิดเศรษฐกิจรัฐ หรือเศรษฐกิจทุน กล่าวคือ เศรษฐกิจชุมชนจะต้องมีลักษณะเป็นความเจริญที่กระจายไม่กระจุกตัว การติดต่อค้าขายจะเป็นแนวนอนที่มีการติดต่อซื้อขายกันโดยตลาดท้องถิ่นซึ่งมีการช่วยเหลือกันและกันเป็นเครือข่าย แทนการแข่งขัน เพราะเศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจของชาวบ้านที่มีมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความสงบสุขและจิตใจที่ดีงาม ผสมผสานอยู่อย่างกลมกลืน (ฉัตรทิพย์, 2548) หลักการสำคัญประการหนึ่งในการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจชุมชนของรัฐคือการส่งเสริมให้มีการพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ของชุมชนซึ่งผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น เป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาชาวบ้านอันมีรากฐานมาจากวิถีการดำรงชีวิต ความเชื่อวัฒนธรรมและประเพณีของผู้คนในกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่งที่ได้ใช้ความเฉลียวฉลาด ความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานในการประดิษฐ์คิดค้นหรือการสรรค์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการต่าง ๆ และได้มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ผลิตภัณฑ์ชุมชนในแต่ละท้องถิ่นของสังคมไทยจึงมีคุณค่าทางจิตใจต่อคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะเป็นสิ่งที่ผูกพันคนในท้องถิ่นเข้าด้วยกันและเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับความคิดของทศพร (2556) ที่รายงานว่าการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งการประยุกต์กระบวนการและระบบวิธีการผลิตให้สามารถทำได้ง่าย ผลผลิตมีคุณภาพดีขึ้นและให้ได้ต้นทุนต่อหน่วยต่ำลง ทำให้เกิดผลผลิตเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน อันจะส่งผลต่อระดับคุณภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคม

ธุรกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา ตำบลมะขามหลวง อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกลุ่มธุรกิจชุมชนที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อสร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน แต่ยังขาดศักยภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นรู้จักของผู้บริโภคทั่วไป จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ทางการตลาดซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น อาทิเช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา การหาช่องทางจำหน่าย ตลอดจนถึงวิธีการส่งเสริมและสื่อสารการตลาด ทั้งนี้อค์

ความรู้ทางการตลาดดังกล่าวเหล่านี้ ต้องมีการถ่ายทอดจากผู้รู้ หรือผู้เชี่ยวชาญ ด้วยเทคนิควิธีการที่เป็นระบบเป็นกระบวนการและมีความเหมาะสมต่อการเรียนรู้ของกลุ่มผู้ผลิตในชุมชน เพื่อให้องค์ความรู้ทางการตลาดที่เกิดขึ้นในผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น เป็นความรู้ที่ยั่งยืนและช่วยพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตขึ้น มีความสามารถแข่งขันได้ทั้งภายในประเทศและในตลาดโลก อีกทั้งยังช่วยให้เศรษฐกิจของชุมชนมีความเข้มแข็งและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการสำรวจศักยภาพและความพร้อมทางการผลิตและการตลาดของผลิตภัณฑ์ธุรกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา ตำบลมะขามหลวง อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผลิตภัณฑ์เหล่านั้นยังขาดศักยภาพและความพร้อมทางการผลิตและการตลาดอยู่มาก ซึ่งสอดคล้องกับเกษม (2547) ที่ได้กล่าวว่า ปัญหาหลัก ๆ ของผลิตภัณฑ์ชุมชนในด้านการผลิตคือ คุณภาพของการผลิตไม่คงที่ ไม่สม่ำเสมอ ไม่สามารถผลิตได้ทันตามกำหนดส่งมอบ และบางครั้งก็ผลิตมากจนขายไม่หมด ส่วนใหญ่ไม่มีการพัฒนารูปแบบใหม่ ทั้งนี้เนื่องมาจากขาดการจัดการที่ดี ไม่มีการควบคุมคุณภาพ อีกทั้งความชำนาญของผู้ผลิตแต่ละคนในกลุ่มนั้นไม่เท่ากัน จึงทำให้คุณภาพที่ได้มีความแตกต่างกันไปตามความชำนาญของแต่ละบุคคล มีการลอกเลียนแบบกันโดยเจตนาและไม่ค่อยมีการสร้างสรรค์ผลงานหรือลวดลายใหม่ ๆ เป็นต้น

จากเหตุผลข้างต้นนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาเพื่อวางแผนกลยุทธ์การตลาดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา ตำบลมะขามหลวง อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนารูทกิจชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ มีคุณภาพ มีมูลค่าทางการตลาดเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีอาชีพ มีรายได้ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อวางแผนกลยุทธ์การตลาดผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อยกับผู้ประกอบการ ผู้ผลิตรายย่อย พนักงานปฏิบัติการและผู้ซื้อสินค้า ร่วมกับวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการปฏิบัติงานจริงในการผลิตและจำหน่ายตุ๊กตาเพื่อให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา ทั้งนี้จะนำข้อค้นพบที่ได้ไปเป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์การตลาดผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร คือ ผู้ประกอบการ ผู้ผลิตรายย่อย พนักงานปฏิบัติการ และผู้ซื้อสินค้าของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา ตำบลมะขามหลวง อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 350 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการ จำนวน 10 คน ผู้ผลิตรายย่อย 20 คน พนักงานปฏิบัติการ 40 คน และผู้ซื้อสินค้า 20 คน รวม 90 คน ใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม

2. ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสืบค้นข้อมูลของผู้ประกอบการ ผู้ผลิตรายย่อย พนักงานปฏิบัติการ และผู้ซื้อสินค้า ประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน หน้าที่ในกลุ่ม โดยการจดบันทึกประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีสมาชิกของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตาเป็นผู้ร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การสืบค้นเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ประวัติการก่อตั้งกลุ่มธุรกิจชุมชน รูปแบบการผลิตตุ๊กตา การวางแผนกลยุทธ์การตลาดของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา ปัญหา อุปสรรคของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา เป็นต้น

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นอกจากจะมีสมาชิกกลุ่มธุรกิจชุมชนดังกล่าวเข้าร่วมวิจัยแล้ว ยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เข้าร่วมด้วย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้นำนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่เรียนในรายวิชาการวางแผนการตลาด ไปเข้าร่วมศึกษาและสังเกตให้เห็นกระบวนการผลิต การจัดจำหน่าย และการวางแผนกลยุทธ์การตลาดอีกด้วย

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นคำถามที่กำหนดประเด็นไว้ คำถามที่กำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้า และคำถามแบบให้เติมคำตอบ นอกจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนเพิ่มเติม โดยอาศัยเครื่องมือวิจัยดังต่อไปนี้

2.3.1 การจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อติดตามผลการวางแผนกลยุทธ์การตลาดและร่วมกันแก้ไขปัญหา

2.3.2 การสังเกตการทำงานในกระบวนการผลิต การจำหน่าย และการจัดแสดงสินค้า

2.3.3 การศึกษาดูงานกลุ่มธุรกิจชุมชนอื่นๆ ที่ประสบผลสำเร็จ

2.3.4 การอบรมให้ความรู้การวางแผนกลยุทธ์การตลาดแก่สมาชิกกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา

2.4 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

2.4.1 การมีส่วนร่วมของของสมาชิกกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา

2.4.2 กลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยการวางแผนกลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1. ศักยภาพและผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

สินค้าของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตามีศักยภาพที่แสดงให้เห็น คือ การผลิตตุ๊กตาที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ความประณีตในการผลิต การใช้วัสดุอุปกรณ์จริงในการตกแต่งตุ๊กตา และรูปแบบของตุ๊กตาที่เป็นเอกลักษณ์มีให้ผู้ซื้อสินค้าเลือกหลายแบบหรือผลิตตามความต้องการของผู้ซื้อสินค้า กลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตายังมีแนวทางการผลิตตุ๊กตาแบบโบราณและใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สุด GO GREEN CONCEPT นอกจากนั้นผลิตภัณฑ์ตุ๊กตายังได้รับประกาศนียบัตรคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) ระดับ ห้าดาว ประเภทของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึกในโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ประจำปี พุทธศักราช 2553 สามารถสรุปศักยภาพและผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ดังตารางที่ 1

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

คนในชุมชนมีส่วนร่วมกับการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา โดยคนในชุมชนจะเป็นแรงงานในการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ ทำให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชน ก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน นอกจากนั้น คนในชุมชนยังมีการสืบทอดการผลิตตุ๊กตาชนิดต่าง ๆ แบบรุ่นสู่รุ่น จากรุ่นแม่มาสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ตุ๊กตาเชียงใหม่ ซึ่งด้านหน้าจะเป็นส่วนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาและของที่ระลึก สามารถเดินเยี่ยมชมส่วนการผลิตได้ทุกขั้นตอนซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่กลุ่มธุรกิจชุมชนต้องการสนับสนุนการกระจายรายได้ในชุมชน ช่วยเหลือผู้ต้องการทำงานโดยไม่

ต้องออกไปต่างถิ่น เป็นการช่วยเหลือสังคมได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนั้นกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตาก็ให้ความสำคัญกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากงานผลิตตุ๊กตาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับฝีมือและการใช้แรงงานคนในการผลิต ดังนั้นจึงมีการจัดหาทรัพยากรมนุษย์โดยการจ้างแรงงานภายในชุมชนเข้ามาปฏิบัติงาน เช่น ชาวบ้านผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง ชาวไร่ชาวนา โดยก่อนการผลิต ลูกจ้างจะต้องเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตก่อน เพื่อให้เกิดความชำนาญจึงจะสามารถเริ่มทำได้ อีกทั้งยังรับงานไปทำที่บ้านได้อีกด้วย ซึ่งค่าตอบแทนที่ได้จะคิดเป็นรายวันและตามจำนวนชิ้นงาน และทางกลุ่มยังได้เปิดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชนและสร้างแรงงานที่มีคุณภาพในอนาคตต่อไป

3. แผนกลยุทธ์การตลาดผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

แผนกลยุทธ์การตลาดของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา มี 4 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ เน้นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ผลิตภัณฑ์สินค้าใหม่ ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดและกระแสนิยม เน้นใช้วัสดุจริง เน้นการผลิตตุ๊กตาแบบโบราณ และใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สุด 2) กลยุทธ์ราคา ขึ้นอยู่กับขั้นตอนวิธีในการทำและขึ้นอยู่กับปริมาณในการซื้อ หากลูกค้าที่ต้องการซื้อสินค้าในปริมาณมากก็จะมีส่วนลดทางการค้าให้กับลูกค้าให้ 3) กลยุทธ์ช่องทางการจัดจำหน่าย กลุ่มเลือกจะเลือกช่องทางการจัดจำหน่ายโดยตรง เนื่องจากต้องการติดต่อกับลูกค้าเอง โดยการเปิดเว็บไซต์เพื่อเป็นหน้าร้านให้ลูกค้าชมและเลือกซื้อสินค้า อีกทั้งยังมีการใช้พนักงานขายหน้าร้านในการขายและให้ข้อมูลแก่ลูกค้าด้วย และ 4) กลยุทธ์ส่งเสริมการตลาด การให้ความรู้ และการฝึกฝนพิเศษ พนักงานใหม่จะมีการสอนงานให้ทำจะเริ่มทำจากงานที่ง่าย ๆ เพราะการที่จะทำตุ๊กตาได้ ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะด้าน งานแต่ละชิ้นที่ทำออกมา มีความละเอียด นอกจากนั้นทางกลุ่มได้เปิดให้ผู้สนใจสามารถเข้ามาศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการทำตุ๊กตาทุกชนิดเพื่อให้เห็นคุณค่า ความประณีตและความละเอียดอ่อนในการผลิต สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2

Table 1 Summary analysis of Potential of Dolls Manufacturer in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Factor	weight	Rating	Weight score
1. Thai image	0.10	3	0.30
2. Eco-friendly products	0.10	3	0.30
3. Antique style	0.10	2	0.10
4. Popularity production	0.15	4	0.40
5. Made from real material	0.10	1	0.05
6. Beautiful handcraft art	0.15	3	0.30
7. 5 Stars OTOP	0.10	3	0.30
Total	0.10		0.25

Table 2 Summary analysis of Participatory Marketing Strategy Planning for Local Business Development of Dolls Manufacturer in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Marketing Strategy	
1. Product strategy	Thai image, Made from real material, Popularity production, Antique style, Eco-friendly products
2. Price strategy	Order quantity, Difficulty in manufacturing
3. Place strategy	Online Store, Kiosk
4. Promotion strategy	Open for customers to come and see the production process and make the doll by them self

การวิจารณ์

การวางแผนกลยุทธ์การตลาดแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูทธุรกิจชุมชนของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถวิจารณ์ผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ศักยภาพและผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1.1 ความเป็นมาของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา

กลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่เลขที่ 187/2 หมู่ 9 ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มต้นจากการผลิตตุ๊กตาภายในครอบครัว โดยการนำของคุณยุพธนา บุญประคอง โดยมีการผลิตตุ๊กตาอยู่ 3 ประเภท คือ ตุ๊กตาผ้า ตุ๊กตาเซรามิค และตุ๊กตาพอร์ซเลน ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ตุ๊กตาเด็กไทย ตุ๊กตาอาเซียน เป็นต้น ปัจจุบันได้มีการพัฒนารูทธุรกิจจากอุตสาหกรรมครัวเรือนเป็นอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อีกทั้งได้มีการขยายตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งสามารถสร้างรายได้แก่คนในชุมชนและลดภาวะการว่างงานได้อีกด้วย จุดเริ่มต้นของกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง เริ่มต้นจากการทำเป็นธุรกิจครอบครัวขนาดเล็ก โดยเริ่มจากการผลิตตุ๊กตาเซรามิคก่อน หลังจากนั้นได้มีการผลิตตุ๊กตาผ้า และตุ๊กตาพอร์ซเลนตามลำดับ โดยตุ๊กตาทั้งหมดจะเน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทย เช่น ตุ๊กตาชาวเขา ตุ๊กตารำไทย ตุ๊กตาเด็กไทย เป็นต้น จนถึงปัจจุบันนี้ได้มีการดำเนินธุรกิจเป็นเวลากว่า 30 ปี และต่อยอดจากธุรกิจในครัวเรือนมาเป็นธุรกิจชุมชน โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตา เชียงใหม่”

1.2 รูปแบบของการผลิตตุ๊กตา

1.2.1 การผลิตตุ๊กตาชนิดผ้าชาวเขา เริ่มต้นโดย

ทำตัวหุ่นจากการยัดใยผ้าป่าน (นุ่น) กับกากมะพร้าวเข้ากับผ้าสีชาที่เตรียมไว้และเย็บด้านหลังของผ้า จากนั้นจะนำมาเย็บกันโดยการยัดสำลีให้มีลักษณะนูนขึ้นมาและใส่เหล็กด้านหลังของตัวตุ๊กตาเพื่อให้ตุ๊กตาทรงตัวได้ดีขึ้น ส่วนของแขนยัดใส่ในด้วยสำลีแล้วนำมาเย็บเข้าด้วยกันพร้อมสำเร็วจึงจะเริ่มใส่เสื้อผ้าโดยเสื้อผ้าจะมีแม่พิมพ์เป็น

รูปแบบของเสื้อผ้าในแบบต่าง ๆ ซึ่งตัดตามขนาดของตุ๊กตา ส่วนของศีรษะได้มีแม่พิมพ์รูปศีรษะของหุ่นที่ทำจากสำลี 2 ชิ้นผสมกับแป้งข้าวเจ้าแล้วนำมาตากแดดตากแห้งเพิ่มเติมตามรูปลักษณะของตุ๊กตา และสุดท้ายนำตุ๊กตามาใส่แทนวาง วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตตุ๊กตาผ้าได้มาจากชาวไทยภูเขา เช่น ผ้าดิบ ผ้าไหม ผ้าเมือง เพราะสินค้าที่ผลิตจะเน้นใช้วัสดุจริงบางชนิดต้องซื้อจากกรุงเทพมหานคร เพื่อความสมจริง และสื่อเอกลักษณ์ความเป็นไทย ดังภาพที่ 1

1.2.2 การผลิตตุ๊กตาพอร์ซเลน เริ่มต้นโดยการสั่งซื้อวัตถุดิบและอุปกรณ์การผลิต คือ ดินขาวพอร์ซเลนจากอำเภोज้างหม จังหวัดลำปาง ผ้าและอุปกรณ์ตกแต่งสั่งซื้อมาจากตลาดวโรรส จังหวัดเชียงใหม่ การผลิตตุ๊กตาพอร์ซเลนในทุกขั้นตอน จะแบ่งเป็นฝ่ายผลิตในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ผลงานออกมาดีที่สุด แล้วนำมาประกอบเป็นรูปร่าง ดังภาพที่ 2

1.2.3 การผลิตตุ๊กตาเซรามิค ในการผลิตตุ๊กตาเซรามิค หัวใจหลักสำคัญในการผลิต คือดิน ที่ใช้การหล่อและการปั้น โดยทางกลุ่มจะใช้ดินดำจากอำเภอนางิ้ว จังหวัดลำปาง ซึ่งมีคุณสมบัติที่เหมาะสมแก่การผลิตเนื่องจากจะให้เนื้องานที่ละเอียด เวลาเผาในความร้อนสูงชิ้นงานจะไม่แตก ส่วนวัสดุอื่น ๆ เช่น สีที่ใช้ในการระบายน้ำยาเคลือบ และสติ๊กเกอร์ที่ติดก่อนเผาเพื่อสร้างลวดลาย ทางกลุ่มผู้ผลิตได้จัดซื้อจากร้านค้าภายในจังหวัดเชียงใหม่ ดังภาพที่ 3

สรุปศักยภาพที่แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา คือ การผลิตตุ๊กตาที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ความประณีตในการผลิต การใช้วัสดุอุปกรณ์จริงในการตกแต่งตุ๊กตา และรูปแบบของตุ๊กตาที่เป็นเอกลักษณ์มีให้ผู้อยู่ซื้อสินค้าเลือกหลายแบบ หรือผลิตตามความต้องการของผู้ซื้อสินค้า กลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตายังมีแนวทางการผลิตตุ๊กตาแบบโบราณ และใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สุด GO GREEN CONCEPT นอกจากนั้นผลิตภัณฑ์ตุ๊กตายังได้รับประกาศนียบัตรคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) ระดับห้าดาว ประเภทของใช้ของตกแต่ง ของที่ระลึกในโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ประจำปี พุทธศักราช 2553

Figure 1 Show the tribe dolls

Figure 2 Show the porcelain dolls

Figure 3 Show the ceramic dolls

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนารูทิกชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลจากการวิจัยทำให้ทราบว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมกับการพัฒนากลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตา โดยคนในชุมชนจะเป็นแรงงานในการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อ ทำให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชน ก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชน อีกทั้งคนในชุมชนยังทำหน้าที่เป็นคนกลางในการขายสินค้า เช่น หากในครอบครัวมีญาติพี่น้องที่ประกอบอาชีพขายของที่ระลึกหรือธุรกิจส่งออกก็จะรับสินค้าจากกลุ่ม ไปจำหน่ายต่อนอกจากนั้น คนในชุมชนยังมีการสืบทอดการผลิตตุ๊กตาชนิดต่าง ๆ แบบรุ่นสู่รุ่น จากรุ่นแม่มาสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ตุ๊กตาเชียงใหม่ ซึ่งด้านหน้าจะเป็นส่วนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาและของที่ระลึก สามารถเดินเยี่ยมชมส่วนการผลิตได้ทุกชั้นตอน โดยแบ่งเป็นส่วนย่อย ๆ ได้แก่ การปั้นหุ่นโมเดลต้นแบบ การหล่อแบบตุ๊กตาจากพิมพ์ต้นแบบ การเผาในเตาความร้อนสูง การตกแต่งเสื้อผ้า หน้า ผ้ม เป็นต้น โดยพนักงานทุกคนเป็นชาวบ้านในพื้นที่ของอำเภอสันป่าตอง ซึ่งตรงนี้เป็นส่วนสำคัญที่กลุ่มธุรกิจชุมชนต้องการสนับสนุนการกระจายรายได้ในชุมชน ช่วยเหลือผู้ต้องการทำงานโดยไม่ต้องออกไปต่างถิ่น เป็นการช่วยเหลือสังคมได้ในระดับหนึ่ง ผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาเป็นสินค้า OTOP ของตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสร้างชื่อเสียงให้กับตำบลเป็นอย่างมาก และได้มีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในตำบลเข้ามาทำงานผลิตตุ๊กตา ทำให้เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชน

นอกจากนั้นกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตาก็ให้ความสำคัญกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งของทางกลุ่มถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากงานผลิตตุ๊กตาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับฝีมือและการใช้แรงงานคนในการผลิต ดังนั้นจึงมีการจัดหาทรัพยากรมนุษย์โดยการจ้างแรงงานภายในชุมชนเข้ามาปฏิบัติงาน เช่น ชาวบ้านผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง ชาวไร่ชาวนา โดยก่อนการผลิต ลูกจ้างจะต้องเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตก่อน เพื่อให้เกิดความชำนาญจึงจะสามารถเริ่มทำได้ อีกทั้งยังรับงานไปทำที่บ้านได้อีกด้วย ซึ่งคำตอบแทนที่ได้จะคิดเป็นรายวันและตามจำนวนชิ้นงาน และทางกลุ่มยัง

ได้เปิดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน และสร้างแรงงานที่มีคุณภาพในอนาคตต่อไป

3. แผนกลยุทธ์การตลาดผลิตภัณฑ์ตุ๊กตาแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตาอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

3.1 กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ของตุ๊กตาผ้า คือ ตุ๊กตาพอร์ซเลน และตุ๊กตาเซรามิค จะเน้นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย เพื่อเป็นการดึงดูดให้เกิดความสนใจ ซึ่งจะมีการแต่งกายให้อยู่ในรูปแบบชาวเผ่าในอิริยาบถต่าง ๆ ซึ่งเผ่าที่นำมาเป็นต้นแบบนั้น จะมีประมาณ 10 ชนเผ่า ได้แก่ ตุ๊กตาแบบชาวเผ่าอีเก้อ ตุ๊กตาผ้าแบบชาวเผ่าราหู ตุ๊กตาผ้าแบบชาวเผ่าลีซอ ตุ๊กตาผ้าแบบชาวกระเหรี่ยงคอยาวขาว ตุ๊กตาผ้าแบบชาวกระเหรี่ยงคอยาวแดง ตุ๊กตาผ้าแบบชาวเผ่าแม้วกระโปรงลาย ตุ๊กตาผ้าแบบชาวเผ่าแม้วกระโปรงขาว ตุ๊กตาผ้าแบบชาวเผ่าแม้วแบบกางเกง ตุ๊กตาผ้าแบบชาวเผ่าเย้า และมีการออกแบบให้เป็นรูปแบบนางรำในอิริยาบถท่าทางการรำต่าง ๆ ให้ อ่อนช้อย พร้อมเครื่องประดับตกแต่งให้ดูสวยงาม ซึ่งตุ๊กตาที่แสดงความเป็นไทยนั้น จะมีการจดลิขสิทธิ์ไว้เพื่อป้องกันการลอกเลียนแบบ นอกจากนี้ถ้าหากลูกค้าต้องการแบบอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากนี้สามารถที่จะบอกกับทางร้านได้ โดยกลุ่มผู้ผลิตตุ๊กตาจะมีการผลิตสินค้าใหม่ ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดและกระแสนิยม เช่น ผลิตตุ๊กตาเซรามิครูปน้องคุณ ในช่วงงานพืชสวนโลก หรือการผลิตตุ๊กตารูปสัตว์ต่าง ๆ เพื่อนำไปประดับตกแต่งสวน เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มมีหลากหลายสายผลิตภัณฑ์ซึ่งแต่ละสายผลิตภัณฑ์จะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในที่นี้ยกตัวอย่างผลิตภัณฑ์ในสายตุ๊กตาชนิดใช้ผ้าเป็นวัตถุดิบในการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่กำลังเป็นที่นิยมและมีการสั่งทำเป็นจำนวนมากของตุ๊กตาผ้า ในตอนนี้เป็นแบบตุ๊กตาของกลุ่มประเทศอาเซียน โดยได้ทำออกมาในรูปแบบชุดประจำชาติ ชาย หญิงของแต่ละชาตินั้น ๆ นอกจากนั้น กลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิตตุ๊กตาก็มีแนวคิดวางแผนกลยุทธ์การตลาดโดยเน้นการผลิตตุ๊กตาแบบโบราณ และใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สุด GO GREEN CONCEPT อีกด้วย

3.2 กลยุทธ์ด้านราคา

การวางแผนกลยุทธ์การตลาดด้านราคาของ ตูกตานั้น ขึ้นอยู่กับขั้นตอนวิธีในการทำและขึ้นอยู่กับ ปริมาณในการซื้อ หากลูกค้าที่ต้องการซื้อสินค้าใน ปริมาณมากก็จะมีส่วนลดทางการค้าให้กับลูกค้าให้ ดังนี้ ถ้าหากซื้อตูกตาผ้าเด็ก 1 ตัว จะขายตัวละ 200 บาท แต่ ถ้าหากซื้อจำนวน 10 ตัวขึ้นไป จะมีราคาตัวละ 160 บาท ถ้าหากซื้อตูกตาผ้าใหญ่ 1 ตัว จะขายตัวละ 320 บาท แต่ถ้า หากซื้อจำนวน 10 ตัวขึ้นไป จะมีราคาตัวละ 300 บาท โดยราคาที่ยกตัวอย่างมานั้น จะเป็นการดึงดูดให้พ่อค้า คนกลางที่มาซื้อสินค้าจากทางร้าน ให้ซื้อสินค้า ใน ปริมาณมาก ๆ เพื่อที่จะได้รับส่วนลดทางการค้า

3.3 กลยุทธ์ช่องทางการจัดจำหน่าย

กลยุทธ์ช่องทางการจัดจำหน่ายของผลิตภัณฑ์ ตูกตานั้น จะใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายแบบ 2 ระดับ โดย ช่องทางการจัดจำหน่ายโดยตรง ทางกลุ่มเลือกจะเลือก ช่องทางการจัดจำหน่ายโดยตรง เนื่องจากต้องการติดต่อกับลูกค้าเอง และโดยการเปิดเว็บไซต์ เพื่อเป็นหน้าร้านให้ ลูกค้าชมและเลือกซื้อสินค้า อีกทั้งยังมีการใช้พนักงาน ขายหน้าร้านในการขายและให้ข้อมูลแก่ลูกค้าด้วย

3.4 กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด

พนักงานใหม่จะมีการสอนงานให้ทำจะเริ่มทำ จากงานที่ง่าย ๆ เพราะการที่จะทำตูกตาได้ต้องอาศัย ความชำนาญเฉพาะด้าน งานแต่ละชิ้นที่ทำออกมาแต่ละ ชิ้นมีความละเอียด นอกจากนั้นทางกลุ่มได้เปิดให้ผู้ ที่สนใจสามารถเข้ามาศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการทำ ตูกตาทุกชนิด โดยที่ผ่านมามีผู้ที่เข้ามาศึกษาจำนวนมาก เช่น นักเรียน-นักศึกษา จากสถาบันต่าง ๆ ผู้ที่ว่างงาน อีกทั้งยังมีการออกไปสอนตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อีกด้วย

สรุปการวางแผนกลยุทธ์การตลาดของกลุ่มธุรกิจ ชุมชนผู้ผลิตตูกตา จะเน้นการรักษากลุ่มลูกค้าเดิมเอาไว้ ให้มากที่สุด เนื่องจากลูกค้าที่มีอยู่ในปัจจุบันจะเป็นลูกค้า รายใหญ่ มีปริมาณการสั่งซื้อแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในตัวสินค้า กลุ่มผู้ผลิตจึง ได้มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของลูกค้า ในขณะเดียวกันก็มีการพัฒนาคุณภาพสินค้า ควบคู่ไปด้วย โดยมีการตรวจสอบสินค้าก่อนจัดส่งให้

ลูกค้าเพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจ ซึ่งจะนำมาสู่การซื้อ ซ้ำในที่สุด

สรุป

ธุรกิจชุมชนของผู้ผลิตตูกตา อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มต้นจากการใช้แรงงานในครอบครัว ขยายไปสู่ชุมชนโดยรอบ การผลิตตูกตาใช้กลยุทธ์สื่อ เอกสิทธิ์ของความเป็นไทย วัตถุประสงค์ได้มาจากชาวไทย ภูเขา แล้วนำมากระจายไปสู่แหล่งผลิตรายย่อยในชุมชน สินค้ามีความประณีตเหมาะสมกับราคา และมีการพัฒนารูปแบบตูกตาให้ทันสมัย มีหลายรูปแบบ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการผลิต สืบทอดวิธีการผลิต และยังคงยึด ธุรกิจให้เจริญมากขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนมีอาชีพ มีรายได้ และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสานและเผยแผ่ ภูมิปัญญาในการผลิตตูกตา

ส่วนกลยุทธ์การตลาดของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิต ตูกตาที่เหมาะสม มี 4 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์ผลิตภัณฑ์ เน้นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ใช้วิธีผลิตแบบ โบราณ และใช้วัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมที่สุด 2) กลยุทธ์ราคา เน้นการลดราคาตามปริมาณการสั่งซื้อ 3) กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย เน้นการจัด จำหน่ายโดยตรง โดยการเปิดเว็บไซต์ และเปิดเป็น พิพิธภัณฑสถานตูกตา 4) กลยุทธ์ส่งเสริมการตลาด เน้นการให้ ความรู้ การฝึกฝนพิเศษกับพนักงานใหม่ และเปิดให้ผู้ ที่สนใจสามารถเข้ามาศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการทำ ตูกตาทุกชนิดเพื่อให้เห็นคุณค่า ความประณีตและความ ละเอียดอ่อนในการผลิต

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ ด้วยความร่วมมือและ การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการ ผู้ผลิตรายย่อย พนักงาน ปฏิบัติงาน และผู้ซื้อสินค้าของกลุ่มธุรกิจชุมชนผู้ผลิต ตูกตา อำเภอสนป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพ เชียงใหม่ ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

เกษม พิพัฒน์เสรีธรรม. 2547. OTOP นักสู้ชาวบ้าน
นักการตลาดชุมชน. เอ.อาร์.บีซิเนส, กรุงเทพฯ.
จัตพรทิพย์ นาถสุภา. 2548. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. สถาบันวิ
ทรรศน์. กรุงเทพฯ.
ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่
เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนา
ชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.

สมศรี จินะวงษ์. 2544. การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้
กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ใน
ชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง.
วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.
อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. กระบวนการเรียนรู้ใน
สังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึง
ยุคพัฒนาความทันสมัย. วิทยาลัยการจัดการทาง
สังคม, กรุงเทพฯ.

ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

Intellectual Capital and Local Products at Ban Kiw Lae Noi Community in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

ศตวรรษ พิกุล^{1/} และญาตาวิมินทร์ พืชทองหลาง^{2/}
Satawan Pikul^{1/} and Yathaweemint Puchthonglang^{2/}

Abstract: The objective of this study was to investigate intellectual capital and local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong district, Chiang Mai province. Using the methodology of qualitative research by survey and in-depth interviews with local philosophers who create of intellectual capital and local products. The results from field research data analysis showed that Ban Kiw Lae Noi had important intellectual capital: wood carving and the production of traditional herbal medicine. Local handmade wood carvings are of superb craftsmanship with various unique forms. Ban Kiw Lae Noi does not only produce the quality product, but it also has the potential to be developed as a site for cultural tourism.

Keywords: Intellectual capital, Local products

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลการเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม พบว่าชุมชนบ้านกิวแล่น้อย มีทุนทางปัญญาที่สำคัญ คือ การแกะสลักไม้ และการผลิตยาสมุนไพรพื้นบ้าน ส่วนผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นงานฝีมือด้านหัตถกรรมแกะสลักไม้ ซึ่งมีความสวยงาม หลากหลายรูปแบบ ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะ ความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้จะเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนกิวแล่น้อยยังมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมได้อีกด้วย

คำสำคัญ: ทุนทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชน

^{1/}สาขาสังคมศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาฯ เชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50300

^{1/}Department of Social Sciences, Faculty of Business and Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Lanna Chiang Mai, Chiang Mai 50300, Thailand

^{2/}สาขาการพัฒนากฎมั่งคั่งอย่างยั่งยืน คณะศิลปกรรมและการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ 50290

^{2/}Department of Geosocial based Sustainable Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Chiang Mai 50290, Thailand

คำนำ

ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นอุตสาหกรรมทางการค้าและบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไหลเข้าของเงินตราต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อเที่ยวชมทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้จากสินค้าส่งออกอื่น ๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในมาตรการสำคัญของรัฐบาลไทย ที่ใช้กระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศมาโดยตลอด โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้รณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ เดินทางมาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าทางวัฒนธรรมของไทยให้มากยิ่งขึ้น โดยเน้นให้มีการใช้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นของชุมชนท้องถิ่นให้เป็นสินค้าของที่ระลึกและบริการให้กับนักท่องเที่ยว ด้วยการมุ่งเน้นคุณภาพและเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในภาคเหนือได้เชิดชูภาพลักษณ์ของแหล่งวัฒนธรรมล้านนา ผสมผสานความมีระดับ (classy lanna) นำเสนอความโดดเด่นของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา ผสมผสานกับความมีสไตล์และมีระดับของสินค้าทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน รวมทั้งการบริการที่มีคุณภาพ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552) นอกจากนี้ สำนักพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ได้ระบุว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือได้พัฒนาและจัดตั้งหมู่บ้านศิลปหัตถกรรมเพื่อการท่องเที่ยว หรือหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ ซึ่งจะเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมโยงสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและแหล่งท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงาน รวมทั้งบุคลากรทุกภาคส่วนในการเชื่อมโยงสินค้าทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม จากสถิติที่ปรากฏพบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาในภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ นั้น ยังมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่เข้าไปไม่ถึงแหล่งทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน อันเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านล้านนาเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งก็ถูกจำกัด

(2551) รายงานว่า การที่จะให้ผลิตภัณฑ์สินค้าของภาคเหนือ โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่เข้าถึงตัวนักท่องเที่ยว นั้น ต้องอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐ และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งนับว่าเป็นคนกลางเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนภายในชุมชนที่เป็นผู้ผลิตสินค้าทางวัฒนธรรม เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐและผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเหล่านั้น จะช่วยประสานและให้ข้อมูล รวมทั้งแนะนำนักท่องเที่ยวให้ไปเยี่ยมชมและซื้อผลิตภัณฑ์ของชุมชนในที่สุด

จังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวสูงและมีผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อีกทั้งจังหวัดเชียงใหม่มีศิลปหัตถกรรมล้านนาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นสวยงาม และเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น มีช่างฝีมือที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะมีวิสาหกิจร่วมกัน อย่างชัดเจนที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมพัฒนาศักยภาพการผลิต การตลาด เพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และบริการ ตลอดจนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการสร้างรายได้และความเจริญให้แก่ชุมชน สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น โดยการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ จุดเด่น จุดขายและสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้รู้จักแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก (กรมพัฒนาชุมชน, 2544) การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนผู้ผลิตศิลปหัตถกรรมล้านนาให้ยั่งยืนนั้น ควรเป็นการสร้างและการพัฒนาจากภายในแต่ละท้องถิ่นแทนที่จะเป็นการขึ้นาโดยภาครัฐ กระบวนการคิดควรจะเป็นการกำหนดจากประชาชนสู่ภาครัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นความต้องการจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง และมีการกำหนดหลักการ แนวทาง และข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญอย่างชัดเจน มีรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังที่ทศพร (2556) ได้รายงานว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เกิดผลสัมฤทธิ์ และเกิดความยั่งยืนนั้น ควรเริ่มจากการพัฒนาตั้งแต่ระดับฐานราก โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กร ชุมชนในท้องถิ่น เพื่อให้สามารถยกระดับขีดความสามารถการผลิตและการจัดการของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการเพิ่มโอกาสในการสร้างอาชีพและ

รายได้ สามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม โดยพร้อมขยายผลไปสู่ระดับประเทศอย่างยั่งยืน

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรมีการสำรวจทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยเฉพาะทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มธุรกิจชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางปัญญา อัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนและผลิตภัณฑ์ชุมชนในการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ และเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐและผู้ประกอบการในการกำหนดหลักการ แนวทางที่สำคัญต่อการพัฒนาทุนวัฒนธรรมล้านนาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทุนทางปัญญา อัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน บ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อยกับปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมกับวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของการปฏิบัติงานจริงในสถานที่จริง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชน ทุนทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้จะนำข้อค้นพบที่ได้ไปเป็นแนวทางพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์

ชุมชนบ้านกัวแลน้อยเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นอกจากนี้จะมีสมาชิกชุมชนดังกล่าวเข้าร่วมวิจัยแล้ว จึงมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เข้าร่วมด้วย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้นำนักศึกษาระดับปริญญาตรีไปเข้าร่วมศึกษา และสังเกตให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์อีกด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ซื้อสินค้าในชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ปราชญ์ชาวบ้าน 5 คน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน 10 คน ตัวแทนชุมชน 6 คน ผู้ซื้อสินค้า 20 คน รวม 41 คน ใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

2. ข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสืบค้นข้อมูลของปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน ตัวแทนชุมชน ผู้ซื้อสินค้าประกอบด้วย เพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์การทำงาน โดยการจดบันทึก ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีสมาชิกของชุมชนเป็นผู้ร่วมกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) และให้ข้อมูลตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย

2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การสืบค้นเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ประวัติการก่อตั้งชุมชน รูปแบบการสร้างทุนทางปัญญา ผลิตภัณฑ์ชุมชน จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค แนวทางในการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นต้น

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเป็นคำถามที่กำหนดประเด็นไว้ คำถามที่กำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้า และคำถามแบบให้เติมคำตอบ นอกจากการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลให้ครบถ้วนเพิ่มเติม โดยอาศัยเครื่องมือวิจัยดังต่อไปนี้

2.3.1 การจัดประชุมกลุ่มย่อย

2.3.2 การสังเกตการทำงานในกระบวนการผลิต การจำหน่าย และการจัดแสดงสินค้า

2.3.3 การศึกษาดูงานชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ

2.4 เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

2.4.1 ทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกัวแลน้อย

2.4.2 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย

ผลการวิจัย

การศึกษาทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาทูตทางปัญญาอัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทูตทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ทูตทางปัญญา อัตลักษณ์ คุณค่าของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ทูตทางปัญญาที่สำคัญของชุมชนบ้านกัวแลน้อย คือ การแกะสลักไม้ โดยช่างที่มีฝีมือถ่ายทอดกันมานานกว่า 40 ปี ปัจจุบันมีช่างแกะสลักไม้ที่มีฝีมือมากมาย นอกจากนั้น ชุมชนกัวแลน้อยยังมีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่โดดเด่น ทั้งด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้รับการสืบทอดเรียนรู้ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ และได้สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักของชุมชน

บ้านกัวแลน้อยมีหลายรูปแบบ ส่วนเนื้อหาในผลงานจะแสดงออกถึงการสะท้อนวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นตามยุคสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีความละเอียด ประณีต สวยงาม เต็มไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ของช่างแต่ละคน

ส่วนอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักชุมชนบ้านกัวแลน้อยนั้น คือ การแกะสลักช้าง ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ในการแกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อย โดยผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักสามารถแบ่งได้ 3 ประเภทหลัก ๆ ดังนี้

1) รูปแกะสลักช้าง เป็นการแกะสลักช้างในรูปแบบอิริยาบถต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบตัวเดียว หรือในลักษณะโขลงช้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะไม้ที่ใช้ในการแกะสลัก ซึ่งสามารถจำแนกผลิตภัณฑ์รูปแกะสลักช้างได้ดังนี้ รูปแกะสลักโขลงช้างในป่า รูปแกะสลักรูปเหมือนช้าง รูปแกะสลักช้างนอน รูปแกะสลักช้างโผลง รูปแกะสลักช้างจัดชุด และรูปแกะสลักหัวช้าง

2) รูปแกะสลักเทพเจ้า และสัตว์ในวรรณคดีต่าง ๆ เช่น เจ้าแม่กวนอิม พระพิฆเนศ นางเงือก นางกนิรี เป็นต้น

3) รูปแกะสลักทิวทัศน์ชนบท เป็นการแกะสลักไม้ให้มีลักษณะแสดงถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวไทยสมัยโบราณ ทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและลักษณะการดำรงชีพต่าง ๆ เป็นต้น ดังตารางที่ 1

คุณค่าของทูตทางปัญญาการแกะสลักไม้และผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อยนั้นแสดงออกในรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในการสืบทอด รักษาประเพณี วัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้รับเป็นมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษต่อมาอย่างเหนียวแน่น และจากการมีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเป็นระบบเครือข่ายทำให้ชุมชนมีความสามัคคีและร่วมมือกันเพื่อจัดงานประเพณีต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะนำชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านศิลปหัตถกรรมได้ ดังภาพที่ 1

2. จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ผลจากการศึกษาบริบทชุมชน ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชน ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการใช้เทคนิค SWOT โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้ทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคในการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย ดังแสดงในตารางที่ 2

สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคนั้น ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอ สหกรณ์การเกษตร พัฒนาชุมชน ควรอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลักตั้งแต่การจัดเวทที่แสดงความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มการให้ความรู้และความสำคัญของการรวมกลุ่ม การให้ความรู้เรื่องการผลิตคือการใช้ไม้ให้เหมาะสมกับชิ้นงาน ผลิตให้ตรงกับรายได้หลักไม่ผลิตโดยใช้ไม้อย่างฟุ่มเฟือย โดยมีรายละเอียดดังนี้ ด้านวัตถุดิบ ควรมีการปลูกไม้ทดแทน และใช้ไม้อื่นทำการผลิตถึงแม้คุณภาพของไม้จะลดลงก็ตาม ด้านการตลาด ควรพาสมาชิกกลุ่มไปศึกษาดูงานกลุ่มงานหัตถกรรมที่ประสบผลสำเร็จในด้านการบริหารการตลาดมาแล้วด้านการเงิน ควรมีพี่เลี้ยงคอยให้ความรู้และสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ในการฝากขายผลิตภัณฑ์ การเก็บเงิน การใช้เงินการทำบัญชีที่ถูกต้องกับรูปแบบสหกรณ์ ด้านการสืบทอด ควรมีการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก โดยนำความรู้เข้ามาสอนในโรงเรียน ซึ่งเป็นการให้ความรู้พื้นฐาน ตั้งแต่ความรู้ ความเข้าใจ เบื้องต้นในศิลปะ และการเห็นคุณค่าของป่าไม้ การใช้ไม้ให้มีประโยชน์สูงสุด การพัฒนาบุคลากรของกลุ่มให้มีคุณภาพจะทำให้กลุ่มมีการพัฒนาในอาชีพแกะสลัก และประสบผลสำเร็จในอนาคตได้

ส่วนการพัฒนาชุมชนบ้านกัวแลน้อยให้เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนนั้น พบว่านักท่องเที่ยวรู้จักชุมชนกัวแลน้อยไม่มาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวบางคนหรือบางกลุ่มไม่ทราบว่าจุดท่องเที่ยวอยู่ตรงบริเวณบ้านกัวแลน้อย และมีนักท่องเที่ยวบางคนหรือบางกลุ่มทราบ

แต่ไม่ให้ความสนใจที่จะเข้าไปเที่ยวชม เพราะยังไม่มีการจัดแสดงป้ายบอก และไม่มีการจัดกิจกรรมใด ๆ เกิดขึ้นภายในหมู่บ้านกัวแลน้อย ซึ่งสามารถแยกประเด็นปัญหาได้ดังนี้

1) ไม่มีการประชาสัมพันธ์เพื่อแนะนำหมู่บ้านและศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อย ทั้งที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจการศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือความเป็นอยู่ของคนไทย

2) หมู่บ้านไม่มีศูนย์และบุคลากรแนะนำการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว

3) หมู่บ้านยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานและการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น หมู่บ้านถวาย เป็นต้น

4) นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมากับบริษัทนำเที่ยวถูกจำกัดด้วยเวลา สถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจากบริษัทนำเที่ยวได้จัดโปรแกรมไว้ล่วงหน้าแล้ว จึงทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีโอกาสเลือกสถานที่ท่องเที่ยวได้ตามความต้องการของตนเอง

ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เข้าไปเที่ยวและเยี่ยมชมศูนย์จำหน่ายหัตถกรรมของชุมชนบ้านกัวแลน้อย มักเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน เพื่อศึกษาดูงานกิจกรรมด้านหัตถกรรม ไม้แกะสลัก เป็นส่วนใหญ่

3. แนวทางการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

3.1 แนวทางการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อยอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ควรดำเนินในลักษณะการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และทุนทางปัญญาที่มีหลากหลายและสมบูรณ์อยู่แล้วซึ่งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแม่เป็นผู้ให้การสนับสนุน และชาวบ้าน

เป็นผู้ปฏิบัติงานโดยมีการฝึกอบรมและให้ความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนของตน ทั้งเรื่องราวความเป็นมา วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และงานหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้เข้าใจและรู้สึกหวงแหนในท้องถิ่นและภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมา รวมถึงการอนุรักษ์ในภูมิปัญญาให้คงอยู่กับท้องถิ่นของตนเองได้อย่างไร ในการนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว

3.2 การพัฒนาเยาวชนภายในชุมชนให้สามารถสืบต่องานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น การแกะสลักไม้ การเป็นยุวมัคคุเทศก์ หรือนักท่องเที่ยวเยียมชมชุมชนอย่างมีความรู้และเข้าใจ รวมถึงให้ความรู้แก่ชาวบ้านในการต้อนรับและให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมเยียน แนวทางการจัดรายการนำเที่ยวของชุมชนปัจจุบันรูปแบบการนำเที่ยวหมู่บ้านกิ่วแลน้อย เป็นเพียงการนำชมเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งในชุมชน ควรมีการเพิ่มจุดที่น่าสนใจของหมู่บ้านเพิ่มเติมเพื่อจัดให้เป็นรูปแบบการนำเที่ยวแบบเต็มวัน

3.3 รูปแบบการท่องเที่ยวในหมู่บ้านไม้แกะสลัก รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนที่ได้นำเสนอ คือการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การจัดที่พักในชุมชน การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ เพื่อพัฒนาสู่

การเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนบ้านกิ่วแลน้อย ผู้วิจัยได้นำรูปแบบดังกล่าวไปเสนอให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มงานหัตถกรรมไม้แกะสลักและสมาชิก และผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน จากการได้พูดคุยและสนทนาซักถาม ชาวบ้านได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อการที่ข้อเสนอการพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านกิ่วแลน้อยเป็นอย่างดี

3.4 ควรกำหนดกิจกรรมหรือรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนแล้วได้รับคุณค่าทาง การศึกษาเรียนรู้ ทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรมและด้านภูมิปัญญาทั้งงานศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักและการใช้ภูมิปัญญาในการรักษาสุขภาพที่ชุมชนได้ทำการถ่ายทอดให้เพื่อจะได้หวนกลับมาอีกครั้ง เพื่อรักษาวัฒนธรรมประเพณี และศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนสืบต่อไป ชาวบ้านจะเกิดความภาคภูมิใจในผลงานของตนเองและถ่ายทอดภูมิปัญญาไม้แกะสลักให้กับผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้เท่ากับการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

Table 1 Summary analysis of Intellectual capital and local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Intellectual capital and local products	Identity
1. Elephant carving	Thai image
2. God carving	Local identity
3. Rural landscape carving	Beautiful handcraft art
	Buddhist

Figure 1 Local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Table 2 SWOT analysis: Intellectual capital and local products at Ban Kiw Lae Noi in San Pa Tong District, Chiang Mai Province

Strengths	Weaknesses	Opportunities	Threats
- Strong intellectual capital - Maintain traditional and way of life - Beautiful and finely products - Carving skills - Grouped together as a cooperative	- Carving materials are few and rare - Lack of successors carvings in the long run - Lack of understanding of the market and accounting	- The supporting of government agencies and private individual - Difficult to imitate - Good product but can be sold easily - Customer demand is high	- Can not be used as raw material in the wood carving needs - Less publicity - Lack of money to buy wood - Inconspicuous location and far from the main road

วิจารณ์

การศึกษาภูมิหลัง บริบทชุมชน ทุนทางปัญญา และผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนบ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาเป็นตัวเชื่อมประสานให้นักท่องเที่ยว หรือนักช้อปปิ้งเข้ามาสัมผัส ทุนทางปัญญาการแกะสลักไม้ โดยสามารถวิจารณ์ผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชน

บ้านกิวแล่น้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องมาจากบ้านกิวแล่น้อยมีวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจาก บรรพบุรุษจนเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2552) ที่ว่ากระบวนการ

ท่องเที่ยวต้องดำเนินไปตามขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านกัวแลน้อยที่มีคุณค่าทางการศึกษาเรียนรู้ คือ หมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ ได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและประเพณี และศิลปหัตถกรรม สอดคล้อง Fennel (1999) ที่รายงานว่าการท่องเที่ยวเชิงสังคมและวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อการศึกษาในแหล่งท่องเที่ยว และให้ความสำคัญในแหล่งท่องเที่ยวนี้สำหรับวัฒนธรรมที่หมู่บ้านกัวแลน้อย นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนที่จะนำมาส่งเสริมให้เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลัก วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

นอกจากนี้ ชาวบ้านกัวแลน้อยได้มีกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในการสืบทอดรักษา ประเพณีวัฒนธรรม และศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักที่ได้รับเป็นมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษ ต่อมาอย่างเหนียวแน่น และจากการมีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเป็นระบบเครือข่ายทำให้ชุมชน มีความสามัคคีและร่วมมือกันเพื่อจัดงานประเพณีต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ สอดคล้องกับแนวคิดของฉัตรทิพย์ (2540) ที่รายงานถึงลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง ว่าต้องมีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ ควบคุม และจัดการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

2. แนวทางการพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่เศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์

แม้ว่าชุมชนบ้านกัวแลน้อยจะมีการอนุรักษ์สืบสานกิจกรรมงานประเพณี วัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลักแบบดั้งเดิมไว้ แต่กิจกรรมบางอย่างต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังที่ Swarbrooks (2000) รายงานไว้ว่า ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ก็สามารถทำได้ แต่ต้องไม่ทำให้เสีย

รูปแบบดั้งเดิม หรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้น ๆ การทำหัตถกรรมไม้แกะสลักซึ่งในอดีตการทำไม้แกะสลักจะเป็นไปตามรูปแบบความคิดของช่างที่คิดว่าจะทำอย่างไรรูปแบบไหนที่จะถูกใจผู้ซื้อ ผู้ชม และการทำไม้แกะสลักในสมัยก่อนก็เป็นการทำเพื่อการยังชีพโดยมีรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม แต่มาในปัจจุบันอาชีพหลักของหมู่บ้านกัวแลน้อย คือ การผลิตหัตถกรรมไม้แกะสลักและรูปแบบได้เปลี่ยนแปลงไปตามผู้ว่าจ้าง หรือพ่อค้าคนกลางที่ได้ว่าจ้าง (order) แต่อย่างไรก็ตาม แม้ไม้แกะสลักของชุมชนบ้านกัวแลน้อยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ นั่นคือ ความมีฝีมือละเอียด ประณีต ผลิตผลงานออกมาเหมือนของจริงที่ไม่มีที่ไหนเหมือนเช่นนี้ ขณะเดียวกันผู้ประกอบการแกะสลักก็ยังคงไม่ทิ้งความเป็นดั้งเดิมของตนไปทั้งหมด ยังคง แกะสลักในผลงานของตนเองอยู่และยังมีผู้ต้องการงานฝีมือประเภทนี้อยู่มาก คือ งานหัตถกรรมไม้ แกะสลักรูปเหมือนช้างในอิริยาบถต่าง ๆ ที่ช่างแกะสลักถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนโดยจะมีการรักษาและสืบทอดต่อไป ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชาวบ้านกัวแลน้อยเริ่มตระหนักถึงภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมา เก่งว่าจะสูญหาย จึงมีความคิดที่จะเอาประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และงานหัตถกรรม มานำเสนอในลักษณะของการศึกษาเรียนรู้และจัดบริการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นทั้งการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ของชาวบ้านกัวแลน้อย ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้ของชาวบ้านได้สอดคล้องกับ นิวัติ (2537) ที่รายงานว่าการรู้จักการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด ใช้ได้นานและต้องกระจายประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน โดยถูกต้องตามกาลเทศะ และบุญเลิศ (2545) รายงานว่า เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย การท่องเที่ยวต้องมีการปรับปรุงคุณภาพและให้ประโยชน์อย่างเป็นธรรม มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด การที่ชาวบ้านกัวแลน้อยนำเสนอกิจกรรมต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวด้วยตนเองนั้นสอดคล้องตรงตามแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของชูสิทธิ์ (2545) ที่ว่าการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โบราณวัตถุสถาน ศิลปหัตถกรรมและประเพณีที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ โดยการนำมาพัฒนาให้เกิด

ประโยชน์สูงสุด การพัฒนาทุนทางปัญญาและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อพัฒนาสู่ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องการอาศัยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาเป็นตัวเชื่อมประสานให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกได้เข้ามาสัมผัสทุนทางปัญญาการแกะสลักไม้ และผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณค่า ประณีตสวยงาม จนก่อให้เกิดรายได้ อาชีพให้แก่คนในชุมชน อาศัยทุนทางปัญญาเป็นแกนหลักในการพัฒนาชุมชน ให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

สรุป

ชุมชนบ้านกัวแลน้อย มีทุนทางปัญญาที่สำคัญ คือ การแกะสลักไม้ และการผลิตยาสมุนไพรพื้นบ้าน ส่วนผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นงานฝีมือด้านหัตถกรรมแกะสลักไม้ ซึ่งมีความสวยงาม หลากหลายรูปแบบ ผลิตภัณฑ์เน้นศิลปะ ความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากจะเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพแล้ว ชุมชนกัวแลน้อยยังมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมได้อีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ปราชญ์ชาวบ้านผู้สร้างสรรค์และสืบทอดภูมิปัญญาด้านนา ผู้ประกอบการ และผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านกัวแลน้อย อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ให้ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการวิจัย และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาศิลป เชียงใหม่ ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาชุมชน. 2544. แนวทางดำเนินงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. กระทรวงมหาดไทย, กรุงเทพฯ.
- กัญญนาค ยามาโมได้. 2551. การสร้างรูปแบบเครือข่ายธุรกิจท่องเที่ยวกับโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2552. สรุปแผนการตลาดการท่องเที่ยวปี 2552. ใน: เอกสารประกอบการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย ระหว่างวันที่ 14-15 กันยายน 2553 ณ ห้องประชุมวิทยาลัยการอาชีพฝาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. บ้านกับเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. 2545. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เอกสารการสอนโปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2537. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. สหมิตรออฟเซต, กรุงเทพฯ.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2545. การวางแผนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- Fennell, A. 1999. Ecotourism: An Introduction. Routledge, London.
- Swarbrooke, J. 2000. Sustainable Tourism Management. 2nd ed. Biddles Ltd., Guild Ford and King Lynn, London.

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐาน ความสะอาดและบรรจุภัณฑ์ “ขนมกระยาสารท” กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านวังควาย จังหวัดฉะเชิงเทรา

Participatory Action Research for Improving Hygiene Standard and Packaging of “Kanom Kayasart” of Banwangkhwai Small Organic Agriculture

กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ^{1/} และยุวดี รอดจากภัย^{2/}
Kunwadee Rojpaisarnkit^{1/} and Yuvadee Rodjakpai^{2/}

Abstract: This study was a participatory action research with three purposes: 1) to develop knowledge about good hygiene practices of manufacturers of “Kanom Kayasart”, 2) to create cooperation with the manufacturers to develop hygienic standards in the production process and 3) to develop packaging of “Kanom Kayasart”. The study participants were the group of “Banwangkhwai small community enterprise, Chacheongsao Province”. This study was implemented between November 2011 to September 2012.

The major processes of this study included: 1) examining baseline data of the producing process of “Kanom Kayasart”, 2) surveying and analyzing producing process of “Kanom Kayasart” about cleaning and appropriateness of ingredients and raw materials, 3) developing implementation guidelines for hygienic standards and packaging formats, 4) developing hygienic standards and designs of packaging.

The results showed that some of the production procedures of “Kanom Kayasart” not were not clean and not according to the principles of good hygiene practice. The research was carried out to improve the hygienic production process. As regards the packaging of “Kanom Kayasart” it was found that there were no interesting logo and label. Moreover, the paper stickers attached to the bag, if exposed to moisture or heat, could peel off easily and its colors could also easily fade off. The study had developed and designed a logo for the products and suggested materials appropriate and safe for packaging and with aesthetic improvement.

Keywords: Hygiene standard, Packaging, Kayasart

^{1/}สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา 24000

^{1/}Department of Public Health, Faculty of Science and Technology, Rajabhat Rajanagarindra University, Chacheongsao 24000, Thailand

^{2/}สาขาวิชาสุขศึกษา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

^{2/}Department of Health Education, Faculty of Public Health, Burapha University, Chonburi, 20131, Thailand

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหารแก่กลุ่มผู้ผลิตขนมกระยาสารท 2) เพื่อสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้ผลิตในการพัฒนามาตรฐานด้านความสะอาดในกระบวนการผลิตขนมกระยาสารท และ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมกระยาสารท โดยดำเนินการในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ บ้านวังควาย ตำบลคลองเขื่อน อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2554 – กันยายน 2555 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยที่สำคัญประกอบด้วย 1) การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในการผลิตขนมกระยาสารท 2) การสำรวจและวิเคราะห์กระบวนการผลิตขนมกระยาสารท ในด้านความสะอาดของวัตถุดิบ และความเหมาะสมของอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการผลิต 3) การกำหนดแนวทางการพัฒนามาตรฐานความสะอาดและรูปแบบบรรจุภัณฑ์ และ 4) การดำเนินการพัฒนามาตรฐานความสะอาดและกำหนดรูปแบบบรรจุภัณฑ์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภายหลังการพัฒนา กลุ่มผู้ผลิตมีความรู้เกี่ยวกับสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหารสูงขึ้นกว่าก่อนการพัฒนา 2) กลุ่มผู้ผลิตให้ความร่วมมือในการพัฒนากระบวนการผลิตขนมกระยาสารท ให้เป็นไปตามมาตรฐานความสะอาด และสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร 3) รูปแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมกระยาสารทได้รับการพัฒนาให้มีตราสัญลักษณ์ที่มีความสวยงาม และใช้วัสดุที่มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค

คำสำคัญ: มาตรฐานความสะอาด, บรรจุภัณฑ์, กระยาสารท

คำนำ

ขนมกระยาสารท เป็นชื่อขนมที่คนไทยรู้จักและทำกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เพราะเป็นขนมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีของไทย คือการทำบุญสารท ซึ่งตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 (สิ้นเดือนสิบของทุกปี) คนที่นับถือศาสนาพุทธ จะต้องนำขนมกระยาสารทไปทำบุญใส่บาตร ขนมกระยาสารทจึงจัดเป็นขนมที่ชาวพุทธทุกครัวเรือน ได้ทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยขนมกระยาสารทเป็นขนมที่มีรสชาติอร่อยและเก็บไว้รับประทานได้นาน

ตำบลคลองเขื่อน อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ยังมีการรวมกลุ่มกันในการทำขนมกระยาสารทภายใต้กลุ่มองค์กรชุมชนที่ชื่อว่า “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควาย” ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อประกอบอาชีพและสร้างรายได้เสริมให้แก่สมาชิกภายในชุมชนนอกเหนือจากการทำอาชีพหลัก คือ การทำสวน การทำนา ซึ่งสมาชิกแต่ละคนจะมีการรวมกลุ่มกันที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้าน และใช้ศาลาดังกล่าวเป็นพื้นที่สำหรับการผลิตขนมกระยาสารทและน้ำพริก โดยมีสมาชิกร่วมถือหุ้นทั้งหมด จำนวน 35 คน สมาชิกแต่ละคนมีการร่วมหุ้นเพื่อใช้เป็นงบประมาณ

หมุนเวียนสำหรับใช้ในการผลิตขนมกระยาสารท ซึ่งจากการศึกษากระบวนการผลิตกระยาสารท ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควาย ตำบลคลองเขื่อน อำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าในบางขั้นตอนยังมีกรรมวิธีการผลิตที่ควรปรับปรุงให้ถูกสุขลักษณะในการประกอบอาหารมากยิ่งขึ้น และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่แสดงถึงสัญลักษณ์หรือจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ ซึ่งส่วนนี้อาจมีผลต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค เช่น การผสมและคลุกเคล้าเครื่องปรุงโดยใช้มือเปล่า ซึ่งอาจทำให้เกิดการปนเปื้อนของอาหาร การผสมเครื่องปรุงในบริเวณพื้นที่ซึ่งเปิดโล่งมีฝุ่นละออง การแต่งกายที่ไม่เหมาะสม เช่น ไม่มีการใส่หมวกคลุมผม เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยของอาหาร และอาจส่งผลให้ขนมกระยาสารทมีอายุการเก็บที่สั้นลง

จากสถานการณ์ปัญหาและข้อมูลที่ปรากฏจึงนำมาสู่การวิจัยและพัฒนาตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ขนมกระยาสารท โดยใช้หลักการของ จีเอชพี (GHP : Good Hygiene Practice) ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้หลัก จีเอ็มพี (GMP : Good Manufacturing Practice) ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ 19) เพื่อให้มีกระบวนการผลิตที่เน้นความสะอาด รวมถึงการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ให้มี

ความปลอดภัย สวยงามน่าสนใจ (กุลวดี และคณะ, 2548; จิตเกษม, 2547) เพื่อพัฒนาภาพลักษณ์ที่ดีของผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างความพึงพอใจและความมั่นใจแก่ผู้บริโภค ทั้งนี้ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้าน วังควาย” ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสุขลักษณะในการประกอบอาหาร รวมถึงความพึงพอใจและความปลอดภัยของผู้บริโภค

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหารแก่กลุ่มผู้ผลิตขนมกระยาสารท
2. เพื่อสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้ผลิตในการพัฒนามาตรฐานด้านความสะอาดในกระบวนการผลิตขนมกระยาสารท
3. เพื่อพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมกระยาสารท

อุปกรณ์และวิธีการ

จากการวิจัยเรื่องการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานความสะอาดและบรรจุภัณฑ์ “ขนมกระยาสารท” กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควาย จังหวัดฉะเชิงเทรา คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในการผลิตขนมกระยาสารท

จากการลงพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับแกนนำของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควาย จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับที่มา และการดำเนินงานของกลุ่ม ในเบื้องต้นจนทำให้เข้าใจว่ากลุ่มดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่สตรีในพื้นที่มีการว่างงานจากฤดูกาลของการทำนา จึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อทำขนมพื้นบ้าน และต่อมาได้มีการจดทะเบียนเป็นกลุ่มองค์กรขึ้น และขอรับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น โดยกลุ่มจะร่วมกันผลิตขนมกระยาสารทในช่วงเวลาว่างจากการทำการเกษตร

ขั้นตอนที่ 2 การประชุมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ รายละเอียด ระหว่างผู้ผลิตขนมกระยาสารทกับคณะผู้วิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความสะอาดและการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์

จากกระบวนการดำเนินงานได้จัดให้มีการประชุมเพื่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ รายละเอียด ระหว่างผู้ผลิตขนมกระยาสารทกับคณะผู้วิจัย (โปรแกรมจิตวิทยาแนะแนว, 2550) ซึ่งการประชุมได้จัด ขึ้นเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2555 ณ ศาลาประชาคมบ้านวังควาย ซึ่งมีสมาชิกเข้าร่วมทั้งสิ้น จำนวน 27 คน จากสมาชิกกลุ่มที่มีทั้งสิ้น จำนวน 35 คน โดยคิดเป็นร้อยละ 77.15 โดยการประชุมได้มีการแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับขั้นตอนการผลิตกระยาสารท และแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาความสะอาดและการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ ซึ่งในเบื้องต้นสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตฯ และคณะผู้วิจัยได้สรุปร่วมกันว่าจะร่วมกันทำการวิเคราะห์กระบวนการผลิตที่เป็นจุดบกพร่องที่ไม่ถูกหลักการด้านความสะอาด และสุขอนามัย หรือ “สุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร” และจะร่วมกันปรับปรุงกระบวนการวิธีการผลิตให้ดียิ่งขึ้น โดยจะจัดให้มีการอบรมใน “สุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร” ให้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควายด้วย โดยการสนับสนุนองค์ความรู้จากคณะผู้ดำเนินการวิจัย

ในด้านของการพัฒนาออกแบบบรรจุภัณฑ์ ผลจากการแลกเปลี่ยนร่วมกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควาย พบว่า ปัจจุบันกลุ่มมีการใช้ถุงพลาสติก ขนาด 6x9 นิ้ว เพื่อบรรจุกระยาสารทน้ำหนัก 200 กรัม และขนาด 8x12 นิ้ว เพื่อบรรจุกระยาสารทน้ำหนัก 500 กรัม ซึ่งหลังการบรรจุด้วยถุงพลาสติกแล้วนั้น จะนำไปซีลด้วยเครื่องซีลแถบความร้อนเพื่อเปิดปากถุง อย่างไรก็ตามปัจจุบันบรรจุภัณฑ์ขนมกระยาสารทยังไม่มี การจัดทำตราสัญลักษณ์กลุ่มหรือฉลากผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ มีเพียงการพิมพ์ตัวหนังสือ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควาย” ลงกระดาษสติ๊กเกอร์ แล้วนำมาใช้ติดที่ข้างถุง ซึ่งสามารถหลุดลอกและเฉีวจากได้ง่ายมากหากอยู่ในที่ชื้นหรือถูกความร้อน ซึ่งจากการแลกเปลี่ยนสมาชิกกลุ่มมีความต้องการพัฒนาถุงบรรจุภัณฑ์ ให้มีมาตรฐานแสดงถึงรายละเอียดของผู้ผลิต

ส่วนประกอบสำคัญ การเก็บรักษา และมีรูปแบบที่สวยงามมากขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ร่วมกับสมาชิกกลุ่มกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านวังควายในการร่วมกันออกแบบตราสัญลักษณ์และศึกษาหาวัสดุที่จะนำมาเป็นบรรจุภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น เช่น หากจะใช้เป็นถุงหรือซองพลาสติกก็ควรจะเป็นพลาสติกที่มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับใส่อาหารเพื่อลดการปนเปื้อนจากวัสดุที่นำมาใช้ทำบรรจุภัณฑ์ รวมถึงการจัดทำตราสัญลักษณ์หรือการพิมพ์ตราสัญลักษณ์ลงบนบรรจุภัณฑ์ก็ต้องมั่นใจว่าจะไม่ก่อให้เกิดการปนเปื้อนสารเคมีลงไปในอาหาร เช่น สีของหมึกพิมพ์ กาวที่ใช้ติดตราสัญลักษณ์ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 สำรวจและวิเคราะห์กระบวนการผลิตขนมกระยาสารท

เพื่อพิจารณาถึงความสะอาดของวัตถุดิบที่นำมาใช้ ความสะอาดและความเหมาะสมของอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการผลิต สำหรับการสำรวจและวิเคราะห์กระบวนการผลิตขนมกระยาสารท คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากกระบวนการผลิตจริงของกลุ่มเพื่อดำเนินการสังเกตพฤติกรรมการผลิต และวิธีการผลิตโดยที่กลุ่มดำเนินงานอยู่ตามปกติ และจึงนำข้อสังเกตดังกล่าวมาทำการพูดคุยนำไปสู่การวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสุขลักษณะที่ดีในการผลิตอาหารต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 รวบรวมข้อมูลกรรมวิธีการผลิตขนมกระยาสารท เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา และการกำหนดแนวทางการแก้ไข

สำหรับข้อมูลกรรมวิธีการผลิตขนมกระยาสารทแบบมีส่วนร่วม โดยมีการพิจารณาถึงรายละเอียดที่จำเป็นในกระบวนการผลิต รวม 7 ประเด็นตามสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร (GHP : Good Hygiene Practice) ซึ่งประกอบด้วย วัตถุดิบ สถานที่ผลิต อุปกรณ์ การขนส่งบุคคล วิธีการการปรุง บรรจุภัณฑ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์และกระบวนการผลิตที่ถูกหลักสุขอนามัย โดยพิจารณาให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านเคมี ด้านชีวภาพ

ขั้นตอนที่ 5 การร่วมวางแผนพัฒนามาตรฐานด้านความสะอาด รูปแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมกระยาสารทโดยกลุ่มผู้ผลิตและผู้วิจัย

การวางแผนเพื่อพัฒนามาตรฐานด้านความสะอาด และรูปแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมกระยาสารท ได้มีการกำหนดให้แกนนำกลุ่มผู้ผลิตได้เป็นแกนหลักในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาและการได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาหารที่ถูกหลักสุขอนามัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการควบคุมสุขลักษณะส่วนบุคคล (personal hygiene) และการควบคุมแมลงและสัตว์นำโรค (pest control) อย่างไรก็ดีในกระบวนการดำเนินการพัฒนาดังกล่าวนั้น ได้จัดให้มีอย่างน้อย 4 ภาคส่วนที่เข้ามาร่วมในการพัฒนากระบวนการผลิตในเชิงของการระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คณะผู้วิจัย และแกนนำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านวังควาย ซึ่งในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การร่วมสร้างความเข้าใจ การวิเคราะห์จุดบกพร่องเกี่ยวกับกระบวนการผลิต การพัฒนาหรือปรับปรุงกระบวนการผลิตให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัยและสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร รวมถึงการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ หรือตราสัญลักษณ์กลุ่มจะมีการส่งเสริมให้ภาคีทั้ง 4 ภาคส่วนได้เข้ามาร่วมในกิจกรรมดังกล่าวให้มากที่สุด ทั้งนี้ในการพัฒนามาตรฐานสัญลักษณ์ของบรรจุภัณฑ์ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อศึกษาข้อมูลสัญลักษณ์ของตำบลที่มีอยู่ เช่น ต้นข้าว รวงข้าว ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรโดยมีการปลูกข้าวเป็นหลัก ซึ่งหลังจากฤดูที่ว่างเว้นจากการปลูกข้าวก็จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำอาชีพเสริม นั่นก็คือการทำขนมกระยาสารทเพื่อการจัดจำหน่าย ดังนั้นในการจัดทำตราสัญลักษณ์ รวมถึงรูปแบบบรรจุภัณฑ์จึงเรียกได้ว่าเป็นการสร้างขึ้นโดยการเน้นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชุมชนท้องถิ่นและวิถีการดำเนินชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ อันจะส่งผลให้ตราสัญลักษณ์ที่ได้พัฒนาขึ้นเป็นที่พึงพอใจ และเป็นไปตามความต้องการของกลุ่มต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การดำเนินการพัฒนามาตรฐานความสะอาดและกำหนดรูปแบบบรรจุภัณฑ์

การพัฒนามาตรฐานความสะอาด ได้จัดให้มีการพัฒนาศักยภาพโดยการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยชี้ให้เห็นถึงกระบวนการผลิตที่มีอยู่จริง แล้วนำมาใช้เป็นกรณีศึกษา เช่น การวางวัตถุดิบไว้ที่พื้น การคลุกเคล้าเครื่องปรุงโดยใช้มือเปล่า การสวมแหวนไว้ที่นิ้วมือในระหว่างการทำอาหาร เป็นต้น ทั้งนี้การอบรมให้ความรู้ ได้มีการนำความรู้เกี่ยวกับการสร้างสุขลักษณะที่ดีในการผลิตอาหารให้ผู้ผลิตได้เรียนรู้ โดยเชิญคณะวิทยากรจากสาขาวิชา คหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ด้วย

ทั้งนี้ในการกำหนดรูปแบบบรรจุภัณฑ์ซึ่งเกิดจากการระดมความคิดเห็นจนทำให้ได้มาซึ่งตราสัญลักษณ์เป็นรูปวงข้าวที่มีการสกรีนบนถุงบรรจุอาหาร โดยมีการแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับ ชื่อ ที่ตั้ง และส่วนประกอบที่สำคัญ ชื่อนำมาในการเก็บรักษาไว้บนบรรจุภัณฑ์ ซึ่งในการบรรจุจะนำขนมกระยาสารทใส่เข้าไปในถุงและทำการซีลปากถุงด้วยเครื่องซีลเส้นลวดความร้อน เพื่อทำให้ถุงเป็นสุญญากาศ เป็นการเก็บรักษาไม่ให้ขนมเน่าและมีอายุการเก็บรักษาสั้น รวมถึงการป้องกันการปนเปื้อนที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งจากการกำหนดรูปแบบบรรจุภัณฑ์ดังกล่าว จะเน้นให้ผู้ผลิตได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยมีผู้วิจัยเป็นผู้ร่วมเสนอความคิดเห็นและให้แนวคิดในการออกแบบเท่านั้น (ภาพที่ 1 และ 2)

Figure 1 Participatory observation of Kayasart production procedure for set up product development guideline

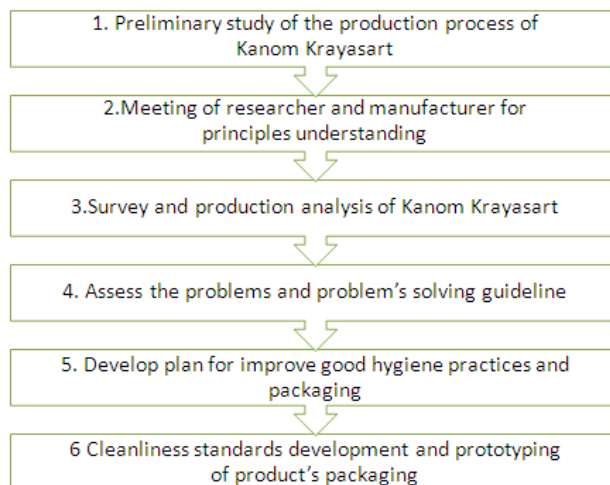

Figure 2 Implementation process

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยปรากฏผลดังนี้

1. ผลการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร ประเมินโดยแบบทดสอบความรู้ ที่มีรายละเอียด 7 ด้านตามสุขลักษณะที่ดีในการประกอบอาหาร ได้แก่ ด้านวัตถุดิบ สถานที่ผลิต อุปกรณ์ การขนส่ง บุคคล วิธีการปรุง บรรณจุภัณฑ์ ผลการประเมินความรู้ฯ ดังแสดงในตาราง 1

2. ผลการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มผู้ผลิตในการพัฒนามาตรฐานด้านความสะอาดในกระบวนการผลิตขนมกระยาสารท ทั้งนี้ประเด็นที่มีการพัฒนาดังแสดงในตาราง 2

3. ผลการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ของขนมกระยาสารท ผลการดำเนินการกลุ่มผู้ผลิตได้ปรับเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์จากถุงพลาสติกธรรมดาที่ขาดความสวยงาม และใช้ยางรัดปากถุง ซึ่งอาจมีการปนเปื้อนได้ เป็นการใช้ถุงพลาสติกหนาและมีการซีลปากถุงเพื่อป้องกันการปนเปื้อน ตัวอย่างดังแสดงในภาพ 3 และ 4 นอกจากนี้ยังมีการออกแบบสติ๊กเกอร์ตราสัญลักษณ์ให้เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มอีกด้วย

Table 1 Knowledge about good hygiene practice in cooking before and after development (n=27)

Time	Mean (Full score 40)
Before develop	23.00
After develop	35.50

Table 2 Issues of cleanliness standards development

Subject	Developed	Issues of development
Raw material	✓	Raw material selection
Place (Manufacture)	✓	Cleanliness of the manufacture/ Control of insects
Equipment	✓	Cleaning of equipment
Transport	Not performed	-
Cooking process	✓	Process of good hygiene practice
Human	✓	Personal hygiene
Packaging	✓	Cleanliness / aesthetics

Figure 3 One of the production processes after capacity development training (Do not stirring with a shaft tuner/ Cleanliness of production area)

Figure 4 “Kanom Kayasart” packed in the thick plastic bags (before attached sticker)

สรุปและอภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัยจะเห็นได้ว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานความสะอาดและบรรจุก้นท์นั้น ควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเจ้าของกิจการหรือกลุ่มผู้ผลิต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธิดา (2545) และ ศุภณิศร์ (2556) ที่รายงานว่าทุกธุรกิจควรมีการตรวจสอบคุณภาพตามมาตรฐาน การตรวจสอบคุณภาพวัตถุดิบ และมีการควบคุมและตรวจสอบคุณภาพการผลิตสินค้าทุกหน่วย ทุกเวลา

สำหรับในการวิจัยครั้งนี้เป็นการดำเนินการพัฒนากลุ่มองค์กรที่อยู่ภายในชุมชน จึงจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับองค์กรหลักที่อยู่ในพื้นที่เข้ามาร่วมดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย 1) การสร้างการรับรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะเป็นผู้สนับสนุนกลุ่มองค์กร 2) การมีส่วนร่วมของนักวิชาการด้านสาธารณสุขในพื้นที่ ในฐานะเป็นผู้ที่มี

ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยและมีความพร้อมที่จะให้คำแนะนำแก่กลุ่มผู้ผลิตได้อย่างต่อเนื่อง 3) แกนนำและสมาชิกกลุ่มองค์กรที่ร่วมในการวิจัย ในฐานะที่จะต้องเป็นผู้นำใช้ผลการวิจัยและพัฒนาต่อไป และ 4) ผู้วิจัยในฐานะผู้รู้เกี่ยวกับการวิจัย กระบวนการ องค์ความรู้ที่สำคัญ นอกจากนี้ในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยังควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนอีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากเครือข่ายอุดมศึกษาโครงการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนฐานราก สำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา คณะผู้วิจัยต้องขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ วัชรกร พาหะนิษฐ์ วงเดือน ไม้สนธิ์ และสุพรรณิ ปริณญาวุฒิชัย. 2548. โครงการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐาน ผลผลิตภัณฑ์ขนมกง ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศรีเสม็ดพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ฉะเชิงเทรา.

จิตเกษม หล้าสะอาด. 2547. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานผลผลิตภัณฑ์แปรรูปขนมจากกล้วยเล็บมือนาง. โครงการการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการผลิตผลผลิตภัณฑ์แปรรูปด้านขนมไทย น้ำพริก และหัตถกรรมเครื่องจักรสาน. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, สุราษฎร์ธานี.

ธิดา ธนารักษ์. 2545. รูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานผลผลิตภัณฑ์กล้วยกวน: หนึ่งในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ตำบลท่ามะเฟือง อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, อุตรดิตถ์.

โปรแกรมจิตวิทยาแนะแนว. 2550. เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาการกระบวนการกลุ่ม. คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ฉะเชิงเทรา.

ศุภณิศร์ เต็มสงวนวงศ์. 2556. ปัจจัยสู่ความสำเร็จทางธุรกิจของผู้ประกอบการที่ได้รับการคัดสรรสุดยอดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 5 ดาว อำเภอสนทวาย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(1): 31-41.

การพัฒนากลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อ บ้านหลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

Development of Marketing Mix Strategy for Thai Lue Textile, Baan Luang-Tai, Doi Saket District, Chiang Mai Province

วุฒิพงษ์ จัวัตระกูล^{1/} พิณัญญ์ ตานานนท์^{2/} และกอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย^{1/}
Wutthipong Chuatrakul^{1/}, Pinn Tananone^{2/} and Kobgarn Pochanachai^{1/}

Abstract: The objective of the study aimed to study market situation, a suitable market distribution and develop marketing mix strategies for Thai Lue Baan Luang-Tai's textile products. It is qualitative research based on participatory action and survey research by the research team, the group leader of Baan Tai Lue textile and their members. The research revealed that the group leader applied market segmentation by the market aggregation strategy, using market strategies which did not distinguish different markets. For the products market position, it was determined by price and quality and outside in has been employed as its distribution channel. Regarding developing marketing mix strategies "aggressive marketing strategy" should be employed. The aggressive marketing strategy can be applied to "production strategy" by using a new logo and new price tags, "pricing strategy" by setting up prices focusing on the significance of being informed of distribution channel using direct and zero level channels and "integrated marketing communication strategy" using advertising and public relations for making the products known to prospective customers thereby improving marketing competition edge.

Keywords: Thai Lue textile, Baan Luang-Tai, marketing mix strategy

^{1/}สำนักวิจัย มหาวิทยาลัยพายัพ จ.เชียงใหม่ 50000

^{1/}Office of Research, Payap University, Chiang Mai 50000, Thailand

^{2/}วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยพายัพ จ.เชียงใหม่ 50000

^{2/}International College, Payap University, Chiang Mai 50000, Thailand

บทคัดย่อ: งานวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาส่วนประสมทางการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ทางการตลาด การสำรวจช่องทางการตลาดที่เหมาะสมกับตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ และเพื่อค้นหากลยุทธ์การพัฒนาส่วนประสมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อ บ้านลงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบแผนวิจัยเชิงสำรวจที่มุ่งเน้นการศึกษาร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัย ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มแบ่งส่วนตลาดโดยใช้แนวคิดตลาดมวลรวม ตำแหน่งทางการตลาดที่เหมาะสมของผลิตภัณฑ์ถูกกำหนดโดยปัจจัยด้านระดับราคาและคุณภาพ และเลือกใช้ช่องทางการตลาดแบบภายนอกสู่ภายใน (outside in) ในส่วนของการพัฒนากลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดกลุ่มควรใช้ “กลยุทธ์เชิงรุก” แบ่งเป็นกลยุทธ์ทางด้านผลิตภัณฑ์ เพิ่มการจัดทำตราสินค้าและปรับปรุงป้ายกำกับสินค้าใหม่ กลยุทธ์ทางด้านราคา ใช้การตั้งราคาโดยมุ่งคุณค่าการรับรู้กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายแบบศูนย์ระดับและเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายประเภท 1 ระดับ รวมทั้งใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางการตลาดแบบบูรณาการผ่านช่องทางการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ เพื่อพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากผู้ซื้อ สามารถพัฒนาศักยภาพด้านการตลาด ยกระดับขีดความสามารถทางการแข่งขันได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ผ้าทอไทลื้อ บ้านลงใต้ กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาด

คำนำ

ดอยสะเก็ด เป็นพื้นที่อาณาเขตส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา นับแต่สมัยพญาเม็งรายทรงสถาปนาเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ดอยสะเก็ดจึงเป็นพื้นที่ที่อยู่ในการเมืองการปกครองกระแสเดียวกับเมืองเชียงใหม่และชุมชนข้างเคียงเรื่อยมา ปัจจุบันดอยสะเก็ดเป็นหนึ่งในอำเภอท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ 14 ตำบล 105 หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 6 แห่ง เทศบาลตำบลจำนวน 7 แห่ง รวมทั้งเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด ท้องถิ่นตำบลดอยสะเก็ดมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ประกอบด้วยกลุ่มชนหลากหลายชาติพันธุ์ที่สำคัญและยังคงสืบเชื้อสายอาศัยอยู่ในพื้นที่ดอยสะเก็ดจวบจนกระทั่งปัจจุบัน ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านลงเหนือ ตำบลลงเหนือ หมู่ที่ 4 บ้านป่าคา ตำบลเชิงดอย และหมู่ที่ 8 บ้านลงใต้ ตำบลเชิงดอย จากการสำรวจโดย ณริสสร (2543) พบว่า สามารถพบชาติพันธุ์ชนชาวไทลื้อมีจำนวนมากในพื้นที่ของจังหวัดพะเยา เขตอำเภอเชียงคำ และอำเภอเชียงม่วน (บ้านท่าฟ้าเหนือ บ้านท่าฟ้าใต้) จังหวัดน่าน พื้นที่อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอเมือง อำเภอทุ่งช้าง และอำเภอ

เชียงกลาง จังหวัดแพร่ พื้นที่อำเภอเมือง (ตำบลบ้านถิ่น) จังหวัดเชียงราย เขตพื้นที่อำเภอเชียงของ อำเภอแม่สาย อำเภอพาน จังหวัดลำปาง พื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำพูน ในเขตอำเภอป่าซาง อำเภอเมือง อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอแม่ทา อำเภอสี และกิ่งอำเภอทุ่งหัวช้าง (ซึ่งพบเพียงแห่งเดียวที่ตำบลตะเคียนปม) สำหรับชาวไทลื้อในเขตจังหวัดเชียงใหม่ นั้น มีพื้นที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอ ดอยสะเก็ดบางส่วนที่บ้านแม่สาย อำเภอสะเมิง เขตอำเภอสันทราย และอำเภอสันกำแพง

ชาวไทลื้ออำเภอดอยสะเก็ด ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านเมืองลงทั้งบ้านลงเหนือและบ้านลงใต้ เป็นผู้สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองปันนาทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านทั้งสองตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 20 (รัตนพร, 2525) ชาวไทลื้อทุกครัวเรือนในอดีตต่างมีก๊อผ้าไว้ใช้เอง โดยตั้งไว้บริเวณใต้ถุนเรือน ต่อมาภายหลังปี พ.ศ. 2550 เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยภาครัฐซึ่งพยายามเชื่อมโยงอำนาจส่วนกลางเข้าสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อแสวงหาทรัพยากรของชุมชนด้วยการตัดถนน และเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ระหว่างอำเภอดอยสะเก็ดและจังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้ภาครัฐและนายทุนเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลกับชุมชนมากขึ้น รวมทั้งการคมนาคมที่

สะดวกสบายจึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจชุมชน เปลี่ยนรูปแบบวิถีการผลิตของชุมชนจาก “ระบบการผลิตแบบยังชีพ” สู่ “ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์” และส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการทอผ้าของชนชาวไทลื้อ (ชูสิทธิ์, 2525)

จากการศึกษาของวิไลลักษณ์ (2550) เรื่องการพัฒนาสินค้าชุมชนไทลื้ออำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ สู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (one tambon one product, OTOP) ได้อย่างเหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า มีสินค้าชุมชนเพียง 4 ชนิด ได้แก่ สินค้าเอียนปอกระดาสา สินค้าผ้าทอไทลื้อ สินค้าหัตถกรรมทอผ้าไทลื้อ และสินค้าหัตถกรรมและสิ่งประดิษฐ์ สามารถพัฒนาคุณภาพพัฒนารูปแบบใหม่ รวมทั้งการทอผ้าลดรายใหม่ ๆ เพื่อทำแผนขอใบรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ได้

ดังนั้น กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอพื้นเมืองไทลื้อบ้านลงใต้จึงร่วมกับนักวิจัยในการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ผ้าทอของตนเองให้มีรูปแบบ คุณภาพทัดเทียมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ได้รับความนิยมเลือกซื้อจากผู้บริโภคตั้งแต่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อในภูมิภาคอื่น ๆ เช่น กลุ่มผ้าทอไทลื้อ ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา หรือกลุ่มทอผ้าไทลื้อบ้านเกิด จังหวัดน่าน รวมทั้งกลุ่มผ้าทอไทลื้อ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายได้นั้น กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้าหาแนวทางพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ของตน สืบค้นข้อมูลด้านการตลาดเพื่อนำนั้นมากำหนดกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่แท้จริง เพื่อให้ทราบได้ว่าตำแหน่งทางการตลาดที่เหมาะสมสำหรับผลิตภัณฑ์อยู่ ณ จุดใด รวมทั้งสามารถกำหนดกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของตนเองได้อย่างถูกต้องอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาด้านการนิยามทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อ บ้านลงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อกำหนดตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ และค้นหากลยุทธ์การพัฒนาส่วนประสมทางการตลาดของ

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อ บ้านลงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

อุปกรณ์และวิธีการ

การศึกษครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการศึกษาดังนี้

1. ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม จำนวน 1 คน สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ จำนวน 22 คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ จำนวน 2 ท่าน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดวังสีสุทธาวาส และนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด ผ่านวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับคณะผู้วิจัยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจน สามารถสะท้อนความคิดอ่านตลอดจนสนใจและความต้องการที่แท้จริงของผู้ให้ข้อมูล สอดคล้องกับแบบแผนและวิถีทางการดำเนินชีวิตของตนเอง คณะผู้วิจัยจะสนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผนและกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม การวิจัยที่สามารถเป็นตัวแทนของการพัฒนาสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ

2. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์ประชากรจำนวน 3 กลุ่ม ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 ใช้สัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้จำนวน 1 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์บริบทของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ สถานการณ์ทางการตลาดในปัจจุบันการกำหนดตำแหน่งทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ข้อมูลการดำเนินกลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์ด้านราคา กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัด

จำหน่าย และกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย รวมทั้งข้อคิดเห็นและความต้องการเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 ใช้สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ จำนวน 22 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์ข้อมูลการดำเนินกลยุทธ์ส่วนประกอบทางการตลาดทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์ด้านราคา กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย รวมทั้งข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ตลอดจนความต้องการในการพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3 ใช้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ จำนวน 2 คน เพื่อทราบถึงข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์ ตลอดจนข้อคิดเห็นอื่น ๆ ข้อเสนอแนะ รวมทั้งแนวทางเพื่อการส่งเสริมการดำเนินงานกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาส่วนประกอบทางการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ อำเภอคลองสะแก จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏผลการศึกษาเชิงความรู้ดังนี้

1. สถานการณ์ทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้

1.1 การแบ่งส่วนตลาด ผู้นำกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ ใช้การแบ่งส่วนตลาดโดยใช้แนวคิดตลาดมวลรวม คือ มองตลาดรวมเป็นหลัก ไม่ได้แยกความแตกต่างของตลาดแต่ละที่ ผู้นำกลุ่มมีมุมมองว่าตลาดมีความต้องการ ความชอบ รวมทั้งพฤติกรรมในการซื้อสินค้าผ้าทอที่คล้ายคลึงกัน แต่ยังไม่ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อที่แท้จริงของผู้บริโภค

1.2 การเลือกตลาดเป้าหมาย แบ่งตามประเภทของผลิตภัณฑ์ได้ดังต่อไปนี้ 1) ผลิตภัณฑ์หลักของกลุ่ม ได้แก่ ผ้าผืนขนาดใหญ่ กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ทราบส่วนตลาดเป้าหมายของตน มีการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้าอย่างต่อเนื่อง แต่มีอุปสรรค

ด้านเวลาที่ใช้ในการผลิตสินค้าที่ไม่สามารถผลิตให้ทันกับความต้องการซื้อของผู้บริโภคในกรณีที่มีความต้องการตรงกันของลูกค้าหลายราย และ 2) ผลิตภัณฑ์รองของกลุ่ม ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายแปรรูปด้วยการตัดเย็บของใช้ ของชำร่วย ของที่ระลึกต่าง ๆ ที่ยังไม่มีความสะดวกในการเลือกตลาดเป้าหมาย การผลิตมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดการจ้างงานให้แก่สมาชิกที่มีความเชี่ยวชาญในการตัดเย็บ แปรรูปผลิตภัณฑ์ ยกเว้นในกรณีของการตัดเย็บเสื้อผ้าพื้นเมืองสำหรับนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ที่ใช้สวมใส่ในวันศุกร์ มีกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย คือ โรงเรียนในเขตอำเภอเมือง และนอกเขตอำเภอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ สถานที่ราชการ เช่น แผนกต่าง ๆ ในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ เป็นต้น

2. ช่องทางทางการตลาดที่เหมาะสมกับตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อ บ้านลงใต้ อำเภอคลองสะแก จังหวัดเชียงใหม่

ผลิตภัณฑ์สินค้าหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ ถูกกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ตามระดับราคาและคุณภาพ (positioning by price and quality) เพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภคทราบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความคุ้มค่าคุ้มค่า เป็นผลิตภัณฑ์คุณภาพดีในการรับรู้และในความรู้สึกของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ จึงประกอบด้วยคุณลักษณะดังภาพที่ 1

2.1 มีลักษณะเด่น (distinctive) ทางด้านความโดดเด่นของคุณภาพที่เหนือกว่าคู่แข่งรายอื่น

2.2 มีลักษณะที่เหนือกว่า (superior) ทางด้านความคงทน ถาวร ความทนทานของเนื้อผ้าซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่เหนือกว่าที่ลูกค้าจะรับรู้ได้เมื่อเกิดการตัดสินใจซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

2.3 มีคุณค่า (value) ในสายตาของลูกค้าผู้สวมใส่ หรือผู้ที่ได้รับผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ เป็นของขวัญของฝากจากผู้ซื้อและเพื่อให้สอดคล้องกับตำแหน่งผลิตภัณฑ์ ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ควรใช้การกำหนดช่องทางการตลาดแบบภายนอกสู่ภายใน (outside in) เริ่มจากการทราบถึงความต้องการที่แท้จริงในตัวผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ว่าต้องเป็น

ผลิตภัณฑ์ที่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสแฟชั่นเสื้อผ้า แต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นผ้าทอไทลื้อของชาวลงใต้ ซึ่งการเลือกช่องทางการตลาดแบบภายนอกสู่ภายใน (outside in) ส่งผลต่อการพัฒนากลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้

3. กลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้

3.1 กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ปัจจุบันผลิตในรูปแบบของผ้าผืนขนาดใหญ่ (ภาพที่ 2) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ตัดเย็บและแปรรูปเป็นสินค้าสำเร็จรูปประเภทต่าง ๆ เช่น ผ้าจิวร ผ้าหม้อฮ่อม และเสื้อผ้าเมืองสำหรับสวมใส่ในทุกวันศุกร์ตามโรงเรียน สถานที่ราชการ หน่วยงานภาคเอกชนในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นสินค้าที่ให้ความสำคัญทางด้านคุณภาพ ความละเอียด ความคงทนถาวรของเนื้อผ้า ความถูกต้องของลวดลายและสีสันทที่สวยงาม เด่นสะดุดตา สินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ (unique) ของกลุ่ม ได้แก่ เสื้อป้ายไปคอกลมหรือเสื้อป้ายคอจีน (ภาพที่ 3 A1) ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ คือ ความแน่นของเนื้อผ้า ความทนทาน สีไม่ตก แต่มีข้อจำกัดด้านการเป็นที่รู้จักเฉพาะบริเวณพื้นที่โดยรอบแหล่งผลิต (อำเภอดอยสะเก็ด) เท่านั้น ลวดลายของผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ส่วนใหญ่เป็นลวดลายพื้นฐาน สาเหตุเกิดจากการสูญหายของลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เป็นเวลามากกว่า 50 ปี เหลือเพียงเอกลักษณ์ลายเส้นแถบสีฟ้า (ภาพ A2) ที่แทรกอยู่ในผ้าผืนชนิดต่าง ๆ ซึ่งสามารถบ่งชี้ได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด มีจำนวนผลิตตามปริมาณคำสั่งซื้อของลูกค้า (job-order production) กลุ่มโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงสำหรับป้ายกำกับผลิตภัณฑ์ (tag) (ภาพที่ 4 A3) ใช้รูปย่อของภาพพิมพ์ประตูทางเข้าหมู่บ้าน

บ้านหลวงใต้ (ภาพ A4) พร้อมระบุชื่อแหล่งผลิตกลุ่มและเบอร์โทรศัพท์ขนาดเล็ก ป้ายราคา (ภาพ A5) ระบุข้อความเพื่อแสดงแหล่งที่มา พร้อมตัวอักษรภาษาอังกฤษแสดงขนาดของสินค้า (ได้แก่อักษร S ML

และ XL) ระบุราคาขาย ที่อยู่ และเบอร์โทรศัพท์ (ขนาดเล็ก) ที่สามารถติดต่อได้

3.2 กลยุทธ์ด้านราคาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน สินค้าของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้กำหนดระดับราคาสูงกว่าคู่แข่งชั้นโดยทั่วไป โดยผู้นำกลุ่มให้เหตุผลว่า เพราะผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้เป็นสินค้าที่มีคุณภาพสูง ทอโดยช่างผู้เชี่ยวชาญ เนื้อผ้าจึงมีความเหนียว หนา ทนทาน มีสีที่สวยงาม สะดุดตาว่าสินค้าผ้าทอที่ผลิตจากแหล่งอื่น ๆ

3.3 กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ยังไม่มีกำหนดกลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายที่ชัดเจน ปัจจุบันใช้การจัดจำหน่ายผ่าน 2 ช่องทางได้แก่ 1) ร้านค้าที่ตั้งอยู่บนบ้านไทลื้อ สำหรับลูกค้าหรือกลุ่มบุคคล (หมู่คณะ) ที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมด้วยตนเอง หรือผ่านการประสานงานกับเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด และ 2) ลูกค้าหรือผู้ที่สนใจที่สั่งซื้อสินค้าผ่านทางผู้นำกลุ่ม (คุณพรรณี สมโพธิ์) โดยตรง

3.4 กลยุทธ์การส่งเสริมการขายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ไม่มีการกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการขาย ส่วนใหญ่ใช้วิธีเข้าร่วมงานแสดงสินค้าตามสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่หรือในจังหวัดใกล้เคียง โดยมีคุณพรรณี สมโพธิ์ (ผู้นำกลุ่ม) เป็นผู้แทนในการนำสินค้าเข้าร่วมงานแสดงสินค้านั้น ๆ แต่ถ้าเป็นกรณีการจัดงานในต่างจังหวัดหรือพื้นที่กรุงเทพมหานคร กลุ่มจะส่งเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของสมาชิกเข้าร่วมงานแทน

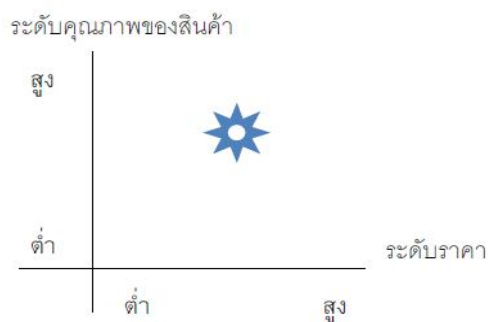

Figure1 Positioning of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai's products

Figure 2 Core product of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai's group

A1

A2

Figure 3 The unique product of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai's group: (A1) mandarin collar shirts, (A2) Identity pattern

A3

A4

A5

Figure 4 Tag and label of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai's products: (A3) tag (A4) the origin of tag (A5) label

ผลการศึกษาเชิงการพัฒนา

คณะผู้วิจัย ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ได้ประชุมปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อค้นหากลยุทธ์ส่วนประสมทางการตลาดที่มีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของกลุ่ม ตรงกับตำแหน่งทางการตลาด (market positioning) ของผลิตภัณฑ์กลุ่มที่ได้วางไว้ และสามารถนำไปใช้ได้จริง ได้ออกมาเป็นการตัดสินใจเลือกใช้ “กลยุทธ์เชิงรุก (active strategy)” สำหรับการพัฒนาส่วนประสมทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อ บ้านหลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์

1.1 กำหนดตราสินค้า (brand) เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิตรายอื่น ๆ อย่างชัดเจนและต้องเป็นตราสินค้าที่สามารถแสดงสัญลักษณ์ (symbolic) ก่อให้เกิดการจูงใจทางอารมณ์ (emotional) รวมทั้งต้องมึลักษณะที่สามารถจับต้องได้ (tangible) คณะผู้วิจัยตัดสินใจเลือกใช้ความคิดสำหรับกลยุทธ์การสร้างตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ได้แก่ 1) จะต้องเป็นตราสินค้าที่สามารถทำผู้บริโภคเชื่อว่า มีความแตกต่างอย่างมีความหมายระหว่างผลิตภัณฑ์ของกลุ่มกับผลิตภัณฑ์ของผู้ผลิตรายอื่น ๆ (brand differences) 2) จะต้องเป็น

ตราสินค้าที่สามารถสร้างความเข้าใจในตัวผลิตภัณฑ์ และสามารถจูงใจให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการซื้อได้ 3) จะต้องสามารถสร้างความสำคัญให้กับตัวตราสินค้านั้นได้ และ 4) ต้องเป็นตราสินค้าที่สามารถสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับตัวผลิตภัณฑ์และสามารถส่งผ่านภาพลักษณ์ที่ดีสู่ผู้บริโภคได้ คณะผู้วิจัย ผู้นำกลุ่ม และสมาชิกกลุ่มจึงได้ปรึกษาร่วมกันเพื่อกำหนดแนวคิดสำหรับใช้ออกแบบตราสินค้า โดยใช้เครื่องบินฝ้ายโบราณ (ภาพที่ 5 A6) เป็นต้นแบบ ก่อให้เกิดตราสินค้า (ภาพ A7)

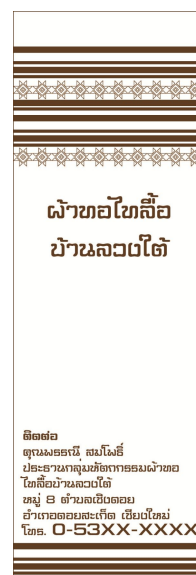
ความหมายของตราสินค้า “ไผ่ลื้อบ้านหลวงใต้” จำแนกตามจุดเด่นของตราสินค้าออกเป็น 1) กลุ่มผู้ผลิตสินค้าคือใคร ตราผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าทอไผ่ลื้อบ้านหลวงใต้ ถูกระบุคำว่า “ไผ่ลื้อบ้านหลวงใต้” โดยใช้ตัวอักษรที่มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ มีความชัดเจน และเลือกโทนสีน้ำตาลเพื่อขับเน้นภาพลักษณ์ความเป็นธรรมชาติของตัวผลิตภัณฑ์ เพื่อวัตถุประสงค์ในการสื่อสารกับกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย 2) คุณสมบัตินี้เด่นของผลิตภัณฑ์ เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้าทอมือ ใช้รูปแบบการสื่อสารผ่านรูปภาพ “เครื่องบินฝ้ายโบราณ” ที่ยังคงพบเห็นได้ตามบ้านของชาวไผ่ลื้อที่ยังคงประเพณีการทอผ้าแบบดั้งเดิมหรือที่เก็บสะสมไว้ เลือกใช้โทนสีน้ำตาลเพื่อขับเน้นภาพลักษณ์ความเป็นธรรมชาติของตัวผลิตภัณฑ์ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสีของตัวหนังสือ

A6

A7

A8

1.2 ป้ายกำกับสินค้า (label) (ภาพ A8) การปรับเปลี่ยนรูปแบบป้ายกำกับสินค้ามีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือของกลุ่มไผ่ลื้อบ้านหลวงใต้ ให้มีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น พร้อมใส่ชื่อผู้นำกลุ่ม ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ของแหล่งผลิตที่สามารถติดต่อได้ และเป้าหมายเพิ่มเติมของป้ายกำกับสินค้า คือ การใช้ประโยชน์เป็นที่คั่นหนังสือ ใช้ตกแต่ง หรือติดตัวเพื่อใช้ประโยชน์อื่น ส่งผลต่อการประชาสัมพันธ์เพื่อเพิ่มจำนวนผู้ที่รู้จักผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้มีจำนวนมากขึ้น

2. กลยุทธ์ด้านราคา มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อสารให้ผู้ซื้อทราบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไผ่ลื้อบ้านหลวงใต้ เป็นสินค้าที่มีระดับ มีคุณภาพ คู่ค้าทั้งต่อการรับรู้และเมื่อใช้งานจริง สอดคล้องกับตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ที่ได้วางไว้ การกำหนดกลยุทธ์ทางด้านราคาจึงใช้การกำหนดระดับราคาที่มุ่งคุณค่าการรับรู้ (perceived value pricing) ของผลิตภัณฑ์ในสายตาของผู้บริโภค เน้นระดับราคาที่สูงกว่าคู่แข่งตามระดับคุณภาพของสินค้า ความทนทาน สีสันทันสวยงาม สะดุด โดยคำนึงถึงคุณค่าที่ส่งมอบให้แก่ลูกค้าสูงสุด

Figure 5 Brand and label of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai's products: (A6) the origin of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai's products's brand (A7) brand (A8) new label

3. กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายที่เหมาะสม ได้แก่ 3.1 กลยุทธ์การจัดจำหน่ายผ่านช่องทางตรง (direct channel) หรือช่องทางศูนย์ระดับ (zero level channel) เป็นช่องทางที่ผู้ผลิตจะขายสินค้าให้แก่ผู้บริโภคโดยตรง เป็นการกำหนดกลุ่มลูกค้าแบบ B2C (business to customers) ผ่านการแสดงสินค้าในงานต่าง ๆ ทั้งในจังหวัด จังหวัดใกล้เคียง และในกรุงเทพมหานคร โดยใช้ผู้แทนกลุ่มเป็นผู้ให้รายละเอียดสินค้า ชักชวนให้ผู้ซื้อเกิดการสนใจซื้อ รวมทั้งการแสดงสินค้าผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต หรือเว็บไซต์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เว็บไซต์ของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด และเพิ่ม 3.2 กลยุทธ์การจัดจำหน่ายผ่านช่องทางประเภท 1 ระดับ (การกำหนดกลุ่มลูกค้าแบบ B2B - business to business) ได้แก่ การขายสินค้าผ่านตัวแทนหรือพ่อค้าปลีก เป็นต้น

4. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาดเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางการตลาดแบบบูรณาการ (integrated marketing communication, IMC) ภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรด้านเงินทุน ความรู้ และทรัพยากรบุคคล มีความสอดคล้องกับตำแหน่งทางการตลาดที่ได้วางไว้ ประกอบด้วย 4.1 กลยุทธ์การโฆษณา (advertising strategy) มีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งข้อมูลผลิตภัณฑ์ จุดใจและเตือนความทรงจำเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เพิ่มจำนวนผู้รู้จักตราสินค้า “ไทลื้อบ้านหลวงใต้” ให้มีจำนวนมากขึ้น สื่อที่เลือกใช้ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ (โบรชัวร์) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (โฆษณาผ่านเว็บไซต์ของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด) สื่อบุคคล (กลุ่มลูกค้าปัจจุบัน ผู้ที่คาดว่าจะเป็นผู้ซื้อ และประชาชนในพื้นที่บ้านหลวงใต้)

A9

4.2 กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ (public relations strategy, PR) มุ่งเน้นการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) เพื่อสร้างทัศนคติที่ดี ความเชื่อถือ และภาพลักษณ์ที่ดีที่มีต่อกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ และผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ตัวอย่างเครื่องมือที่กลุ่มได้ริเริ่มจัดทำ ได้แก่ สื่อมวลชนสัมพันธ์ (press/media relation) และการจัดกิจกรรมพิเศษ (special event) เพื่อเข้าร่วมงานซึ่งจัดโดยวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 25 กันยายน 2554 ระหว่างเวลา 9.00 –12.00 น. ในรูปแบบการจัดทำของที่ระลึกรูปชาย-หญิงพร้อมเครื่องแต่งกายแบบไทลื้อครบชุด (ภาพที่ 6 A9 – A10 แสดงขั้นตอนการจัดทำของที่ระลึกพร้อมเครื่องแต่งกายชาวไทลื้อ และตัวต้นแบบ) ที่ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เป็นของที่ระลึกสำหรับผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ และส่วนที่ 2 ของที่ระลึกสำหรับผู้เข้าร่วมงานทุกคน และในวันงานจะมีการสาธิตวิธีการประดิษฐ์ของที่ระลึก โดยสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมไทลื้อบ้านหลวงใต้ให้แก่ผู้ที่มีความสนใจเข้าร่วมงานดังกล่าว 4.3 กลยุทธ์การส่งเสริมการขาย (sale promotion strategy) ใช้วิธีการพิจารณาให้ส่วนลด (discount) สำหรับผู้ที่สั่งผลิตหรือสั่งซื้อสินค้าครั้งละมาก ๆ ทั้งนี้การเพื่อประยุกต์ใช้กลยุทธ์การสื่อสารทางการตลาดแบบบูรณาการ (integrated marketing communication, IMC) กับการดำเนินงานของกลุ่มต้องมีความต่อเนื่อง มีการกำหนดเนื้อหาที่ชัดเจนและตรงกับตำแหน่งทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ เพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภครับรู้และตระหนักในตราสินค้าผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ดังตารางที่ 1

A10

Figure 6 The public relation strategy of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai group: (A9) the demonstration of sewing by member of Thai Lue Textile Baan Luang-Tai group (A10) souvenir's model

Table 1 The comparative between current marketing and developed marketing strategies of Thai Lue textile Baan Luang-Tai group

Marketing Strategy's Factors	Marketing strategies of Thai Lue textile Baan Luang-Tai group	
	Current	New = "Active strategy"
1) Product Strategy	- Only its tag with the picture of Baan Luang-Tai's gate is being used	- Use brand strategy to create the identity of its brand under Baan Luang-Tai 's ethnicity - Improve its products' tag to present its source
2) Price Strategy	None	- Perceived value pricing strategy will be processed
3) Place Strategy	None	- Network marketing strategy and increasing channels of distribution through representatives and retailers will be engaged
4) Promotion Strategy	None	- Integrated marketing communication (IMC) through advertising, public relations, press and media relation, and special event will be performed

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยอ้างอิงตามแนวคิดการวางตำแหน่งทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ ทฤษฎีส่วนประสมทางการตลาดและแนวคิดทางการตลาดสำหรับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งหมู่บ้าน สรุปผลได้ดังนี้

1. การวางตำแหน่งทางการตลาด พบว่าผลิตภัณฑ์สินค้าหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ถูกกำหนดตำแหน่งทางการตลาดผลิตภัณฑ์ตามระดับราคาและคุณภาพ (positioning by price and quality) มี

จุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พนิตสุภา (2556) ที่รายงานไว้ว่า ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มต้องมีความโดดเด่นเหนือกว่า (superior) คู่แข่งขัน มีคุณค่า (value) ทั้งทางด้านจิตใจและประโยชน์ใช้สอยของผู้บริโภค

2. กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ พบว่า ด้วยข้อจำกัดของลวดลายดั้งเดิมที่สูญหายของผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ในปัจจุบัน จึงควรให้ความสำคัญและแสดงให้ผู้บริโภครับรู้ได้ถึงคุณภาพ ความคงทน ความละเอียดของเนื้อผ้า ความถูกต้องของลวดลาย ความงดงามของของสี

ของผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับผลการวิจัยของเบญจา (2545) ที่รายงานว่า กลุ่มต้องออกแบบและพัฒนา ลวดลายของผ้าให้มีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ของ กลุ่มทอผ้ากลุ่มอื่น ๆ ควรพัฒนาการใช้สีย้อมธรรมชาติ เพื่อรองรับการขายตัวในตลาดที่มีความนิยมสีธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพรณนุช (2549) นอกจากนี้กลุ่มต้องมีป้ายชื่อหรือสัญลักษณ์ (โลโก้) สำหรับผลิตภัณฑ์เพื่อสามารถสื่อความหมายได้ว่าเป็น ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของชุมชนชาวไทลื้อบ้านหลวงใต้ อย่าง ชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดการหากลุ่มเป้าหมายสำหรับ สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เรื่องการจัดทำตราสินค้า หรือเครื่องหมายการค้าพร้อมส่วมาตรฐานสากลเพื่อ ขยายฐานการขายสินค้าและผลการวิจัยตราสินค้า (brand) สำหรับผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้าน หัวทุ่ง ตำบลทุ่งกว๋าว อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ของปวินรัตน์ (2556) ที่รายงานว่า การไม่มีตราสินค้า (brand) ส่งผลเสียทำให้ผู้บริโภคไม่สามารถจดจำลักษณะ เด่นของผลิตภัณฑ์และขาดความเชื่อมั่นในมาตรฐาน สินค้าของกลุ่ม

3. กลยุทธ์ด้านราคา พบว่า จากตำแหน่งของ ผลิตภัณฑ์ที่ถูกกำหนดไว้ ตามระดับคุณภาพของสินค้า กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้จึงสามารถกำหนด ระดับราคาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้สูงกว่าคู่แข่งรายอื่น ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพรรณ (2545) ที่กล่าวไว้ว่า ราคาจะสูงหรือต่ำให้พิจารณาตามคุณภาพและรูปแบบ ของสินค้า รวมทั้งลักษณะเฉพาะของลูกค้าเป้าหมายเป็น หลัก

4. กลยุทธ์ด้านการส่งเสริมตลาด พบว่า กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ควรมุ่งเน้นการจัด แสดงสินค้าผ่านเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนและ หน่วยงานภาครัฐ เช่น วัดหลวงใต้ หรือเทศบาลตำบลดอย สะเก็ด รวมทั้งการเข้าร่วมงานสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ของชาวไทลื้อ โดยบริเวณจัดงานหรือจุดขายควรใช้ พนักงานขายที่สามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับสินค้าได้ เป็นอย่างดี สอดคล้องกับข้อเสนอแนะด้านกลยุทธ์ด้าน การส่งเสริมการจัดจำหน่ายของศิริพรรณ (2545) และ พรณนุช (2549) ที่รายงานว่า การเข้าร่วมออกงานและ

แสดงสินค้าในงานเทศกาลต่าง ๆ กลุ่มวิสาหกิจต้องพึงพา หน่วยงานราชการเป็นหลัก รวมทั้ง ศุภฤกษ์ (2548) รายงานว่า การส่งเสริมการตลาดของธุรกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมยังต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมทางการตลาด และกลุ่มฯ ต้อง จัดทำแผนปฏิบัติการสัมพันธ์ประวัติความเป็นมา รวมทั้ง บอกถึงสินค้าที่กลุ่มมีเพื่อสื่อให้ผู้บริโภคทราบและรู้จัก สินค้ามากขึ้น

5. กลยุทธ์ช่องทางการจัดจำหน่ายที่ เหมาะสม พบว่า กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย สินค้าของกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพรณนุช (2549) ที่รายงานว่า ช่องทางหลักสำหรับการจัดจำหน่าย ได้แก่ การขายตรง ให้แก่ผู้บริโภคที่สนใจเข้ามาซื้อผลิตภัณฑ์ และ นักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชมบ้านไทลื้อ และกลุ่มยังใช้วิธี นำสินค้าของตนออกร้านแสดงสินค้าร่วมกับหน่วยงาน ภาครัฐทั้งในและนอกพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มควรเพิ่ม ช่องทางการค้าปลีกเพื่อกระจายสินค้าของกลุ่มเข้าสู่ตลาด อื่น ๆ ได้อย่างทั่วถึง

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาส่วน ประสมทางการตลาดผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มหัตถกรรม ผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด เชียงใหม่” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ ภายได้ สภาวการณ์ทางการตลาดในปัจจุบัน กลุ่มหัตถกรรมผ้า ทอไทลื้อบ้านหลวงใต้แบ่งส่วนของตลาดโดยใช้แนวคิด ตลาดมวลรวม กลุ่มมองว่าผู้ซื้อมีความต้องการ ความชอบ และพฤติกรรมในการซื้อสินค้าที่คล้ายคลึงกัน โดยแบ่งตลาดเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ตลาด เป้าหมายสำหรับผลิตภัณฑ์หลัก เช่น ผ้าทอผืนขนาดใหญ่ และตลาดเป้าหมายสำหรับผลิตภัณฑ์รอง ได้แก่ ตลาด สำหรับผ้าทอที่แปรรูปแล้ว เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ของที่ระลึกและของขวัญต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน กลุ่ม หัตถกรรมผ้าทอไทลื้อบ้านหลวงใต้ กำหนดตำแหน่ง ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มตามระดับราคาและคุณภาพ

(positioning by price and quality) โดยมีเป้าหมายเพื่อสื่อให้ผู้บริโภคทราบ เข้าใจ และรับรู้ว่าคุณค่าผ้าทอของกลุ่มเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความคุ้มค่า คุ่มราคา ดังนั้นช่องทางการตลาดที่เหมาะสม มีความสอดคล้องกับระบบขั้นตอน ความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิตและการทำงานของกลุ่ม คือ ช่องทางการตลาดแบบภายนอกสู่ภายใน (outside in) เพื่อตอบโจทย์ที่ว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อบ้านลงใต้ เป็นสินค้าที่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน ทนต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสแฟชั่นเสื้อผ้าแต่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นผ้าทอไทลื้อได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากเครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.รัตนพร เศรษฐกุล เป็นที่ปรึกษาโครงการ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กมลทิพย์ คำใจ. 2550. การวิจัยและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไทลื้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่สู่ความยั่งยืน. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ฐลธิ์ ฐชาติ. 2525. พ่อค้าวัวต่าง : ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2398-2503). วิทยาลัยครูเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ณริสสร ธีรทีป. 2543. ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทลื้อตำบลลงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2546-2540: ศึกษาผ่านลักษณะและเครือข่ายสัมพันธ์ของผู้นำที่เป็นทางการ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

เบญจา บุญสุภาพ. 2545. แนวทางการพัฒนาการตลาดสินค้าที่ระลึกที่ผลิตจากผ้าพื้นเมืองในอำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ปวินรัตน์ แซ่ตั้ง. 2556. การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติผ่านกระบวนการย้อมสีธรรมชาติโดยการใช้สารช่วยย้อมจาก น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1 (1): 9-22.

พนิตสุภา ธรรมประมวล. 2556. การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มช่างหล่อทองเหลืองและกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ทองเหลือง บ้านท่ากระยาง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1 (2): 41-50.

พรพรรณ ชัยปิ่นชนะ. 2549. การศึกษากลยุทธ์การตลาดและปัญหาทางการตลาดของกลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยงแม่ขนาด ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่.

รัตนพร เศรษฐกุล. 2525. ประวัติชุมชนไทลื้อบ้านลงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. โครงการสืบสานภูมิปัญญาด้วยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น (ไทลื้อ). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), กรุงเทพฯ.

วิไลลักษณ์ กิตติบุตร. 2550. การพัฒนาสินค้าชุมชนไทลื้ออำเภอดอยสะเก็ดสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (OTOP). รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ศิริพรรณ ปัญญาคม. 2545. ทศนคติของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อผลิตภัณฑ์หัตถกรรมชาวเขาในอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ศุภฤกษ์ ธาราพิทักษ์วงศ์. 2548. การศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มผ้าทอฝ้ายบ้านไร่ไผ่งาม. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่.

การจัดการความรู้เพื่อสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรี

Knowledge Management for Value Creation of Pha Chok of Ratchaburi

เสรี เพ็ชร์ชาติ^{1/} อัญชลี จันทาโก^{2/} วรภรณ์ ลิ้มเปรมวัฒนา^{3/} และพฤกษ์ จิรสัตยาภรณ์^{4/}

Seri Permchart^{1/}, Anchalee Jantapho^{2/}, Waraporn Limpremwatana^{3/} and Phruek Jirasatayaporn^{4/}

Abstract: The purposes of this research were to study the circumstance of problems and opinions, to study the bodies of knowledge about Pha Chok of Ratchaburi and to find out guidelines to create the value of Pha Chok of Ratchaburi in order to establish proactive management by using qualitative research together with knowledge management process. The study participants consisted of Pha Chok producers, supportive groups, and cloth consumers. This study also collected data from related research papers. Research instruments used in this study were a semi-structured interview, an in-depth interview, a participant observation, a focus group discussion, a seminar and a workshop. Frequencies, percentages, means, standard deviations, content analysis and methodological triangulation were used to analyze the obtained data. The research found that:

1. The circumstance of problems and opinions towards Pha Chok of Ratchaburi are as follows:

1.1 Producer: The current production circumstance of current production of Pha Chok is currently different from the traditional weaving style of local weaver groups and the local handicraft center in 3 aspects, which are 1) producers who group together to make and sell the products to general customers, 2) producers who separately make and sell their products, and 3) the producers who grouped to group together to make and sell their products according to the customers' order. Pha Chok is produced using the traditional weaving styles and the materials used are mostly synthetic. The patterns and colors of Pha Chok are based on the needs of consumers, and the textiles are developed into a variety of products. The problems of production are expensive materials, lack of skilled weavers, poor quality of materials, shortage of liquidity in business, and long process of weaving. The opinions towards Pha Chok of Ratchaburi in general were at average level, focused on products, distribution channels, pricing, and marketing promotion, respectively.

1.2 Group of supporters: Generally, Pha Chok has been promoted continually in order to make it well-known and be an OTOP (One Tambon, One Product) of Ratchaburi through social, cultural, traditional activities, activities that raise awareness on important occasion, and outreach activities and promotions. Problems that supporters are aware of are lack of skilled weavers, non-standard size and patterns, lack of public

^{1/}สาขาวิชาเทคโนโลยีไฟฟ้า คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จ.ราชบุรี 70150

^{1/}Department of Electrical Technology, Faculty of Science and Technology, Muban Chom Bueng Rajabhat University, Ratchaburi 70150, Thailand

^{2/}บัณฑิตวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพฯ 10160

^{2/}Graduate School, Faculty of Education, Siam University, Bangkok 10160, Thailand

^{3/}ภาควิชาการตลาด คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสยาม กรุงเทพฯ 10160

^{3/}Department of Marketing, Faculty of Business Management, Siam University, Bangkok 10160, Thailand

^{4/}สำนักวิจัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี กรุงเทพฯ 10160

^{4/}Office of Research, Bangkok Thonburi University, Bangkok 10160, Thailand

awareness, lack of group network, consumption behavior in finished products, and unclear supporting policy from related organization. The opinions towards Pha Chok of Ratchaburi in general were at high level, focusing on products, pricing, distribution channels, and marketing promotion, respectively.

1.3 Group of consumers: Generally, Pha Chok of Ratchaburi is still in need by specific groups of consumers, particularly among working-age people. With the uniqueness, the beautiful design and its cultural heritage values, even though Pha Chok is expensive, customers are likely to buy it time over time. Pha Chok is used to make clothing and decorative objects. Consumers prefer to buy Pha Chok directly from the producers on average once in 7-12 months and usually buy 2-3 pieces, worth about 1,001-3,000 baht. The price comparison and information were spread out by word of mouth. Problems from consumption are the quality of Pha Chok, non-standard size and pattern, volume of production, new variety of designs of Pha Chok, public awareness of value of Pha Chok, and the high price. The opinions towards Pha Chok of Ratchaburi in general were of average satisfaction as regards the products, their prices, distribution channels, and marketing promotion, respectively.

2. The body of knowledge about Pha Chok of Ratchaburi obtained in this study is as follow: history, local wisdom, patterns, the weaving techniques, skilled weavers in Ratchaburi, and factors affecting the consumption of Pha Chok of Ratchaburi.

3. The guidelines to create the value of Pha Chok of Ratchaburi in order to build up proactive management consisted of the participation of all parties, cooperation among producers, fair trading promoting the occupation as the capital, establishing preserving attitudes in the community, developing varieties of products, creating selling point and uniqueness, focusing on passing knowledge to the new generation, promoting the use of Pha Chok, and organizing widespread and ongoing activities.

Keywords: Value creation, Pha Chok Ratchaburi, knowledge management

บทคัดย่อ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ ปัญหา ความคิดเห็น เพื่อศึกษาองค์ความรู้ของผ้าจากราชบุรี และเพื่อหาแนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจากราชบุรีเพื่อก่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุก โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับกระบวนการจัดการความรู้ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้สนับสนุน และกลุ่มผู้บริโภค ที่ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการณ์ ปัญหา และความคิดเห็นต่อผ้าจากราชบุรี เป็นดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ผลิต สภาพการณ์การผลิตผ้าจากราชบุรีปัจจุบันเปลี่ยนไปจากลักษณะของกลุ่มทอผ้าและศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านเป็น 3 ลักษณะ คือ แหล่งผลิตที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มผลิตและจำหน่ายทั่วไป แหล่งผลิตที่แยกตัวกันผลิตและจำหน่ายทั่วไป และแหล่งผลิตที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มผลิตและจำหน่ายตามคำสั่งของลูกค้า ลักษณะการผลิตใช้วิธีการแบบดั้งเดิม วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นใยสังเคราะห์ มีการประยุกต์ลวดลายและสีสันขึ้นใหม่ตามความต้องการของผู้บริโภค และมีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย ปัญหาการผลิต ได้แก่ วัสดุมีราคาแพง ขาดคนทอผ้า วัสดุไม่ได้คุณภาพ ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการทำธุรกิจ ใช้ระยะเวลานานในการทอผ้า เป็นต้น และความคิดเห็นต่อผ้าจากราชบุรีโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยให้ความสำคัญในด้านผลิตภัณฑ์ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านราคา ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ตามลำดับ

1.2 กลุ่มผู้สนับสนุน สภาพการณ์สนับสนุนโดยทั่วไป มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผ้าจกราชบุรีแพร่หลาย และส่งเสริมให้เป็นสินค้าโอท็อปของจังหวัดราชบุรี โดยผ่านกิจกรรมด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมสร้างจิตสำนึกร่วมกันในชุมชนในโอกาสสำคัญ กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการจำหน่าย ปัญหาที่กลุ่มผู้สนับสนุนตระหนัก ได้แก่ ขาดคนทอผ้า ขนาดและรูปแบบไม่มาตรฐาน การรับรู้และประชาสัมพันธ์ ขาดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย พฤติกรรมการบริโภคเครื่องแต่งกายสำเร็จรูป และนโยบายการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ชัดเจน และความคิดเห็นต่อผ้าจกราชบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญในด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ตามลำดับ

1.3 กลุ่มผู้บริโภค สภาพการณ์โดยรวมผ้าจกราชบุรียังคงเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคโดยเฉพาะในกลุ่มคนวัยทำงาน ด้วยความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีลวดลายที่สวยงาม และคุณค่าทางจิตใจ แม้จะมีราคาแพงแต่มีแนวโน้มในการบริโภคซ้ำอีก นิยมนำไปตัดเป็นเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ส่วนใหญ่ซื้อผ้าจกราชบุรีจากแหล่งผลิตด้วยตนเอง ความถี่ 7-12 เดือนต่อครั้ง จำนวนซื้อครั้งละ 2-3 ผืน มูลค่าการซื้อตั้งแต่ 1,001-3,000 บาท มีการเปรียบเทียบราคาจากแหล่งผลิต การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของผ้าจกราชบุรีโดยวิธีบอกต่อ ปัญหาการบริโภคผ้าจกราชบุรี ได้แก่ คุณภาพของผ้าจกราชบุรี ขนาดและรูปแบบไม่มาตรฐาน จำนวนและปริมาณการผลิต ลวดลายที่ไม่หลากหลายแปลกใหม่ การรับรู้และประชาสัมพันธ์ในคุณค่าผ้าจกราชบุรี มีราคาแพง และความคิดเห็นต่อผ้าจกราชบุรีโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยให้ความสำคัญในด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านการส่งเสริมทางการตลาด ตามลำดับ

2. องค์ความรู้ผ้าจกราชบุรีที่ได้จากการศึกษา ประกอบด้วย ความเป็นมา ภูมิปัญญา ลวดลาย วิธีการทอผ้าจกราชบุรี แหล่งทอผ้าจกราชบุรี ช่างฝีมือทอผ้าจกราชบุรี ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริโภคผ้าจกราชบุรี แนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรีเพื่อก่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุก ประกอบด้วย การให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย ทำการค้าขายอย่างเกื้อหนุน ส่งเสริมการประกอบอาชีพให้เป็นทุน สร้างกระแสชุมชนคนอนุรักษ์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย สร้างสรรค์จุดขายและจุดเด่น มุ่งเน้นการเรียนรู้สู่คนรุ่นใหม่ ส่งเสริมให้มีการใช้ และจัดกิจกรรมให้แพร่หลายและต่อเนื่อง

3. แนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรีเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุก ประกอบด้วย การให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย ทำการค้าขายอย่างเกื้อหนุน ส่งเสริมการประกอบอาชีพให้เป็นทุน สร้างกระแสชุมชนคนอนุรักษ์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย สร้างสรรค์จุดขายและจุดเด่น มุ่งเน้นการเรียนรู้สู่คนรุ่นใหม่ ส่งเสริมให้มีการใช้ และจัดกิจกรรมให้แพร่หลายและต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์คุณค่า ผ้าจกราชบุรี การจัดการความรู้

คำนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้สังคมเศรษฐกิจแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (knowledge-based economy/society) ที่เชื่อว่าความรู้เป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยให้ชุมชน ท้องถิ่น และสังคมอยู่รอดได้ในสังคมยุคใหม่ การนำความรู้เก่ามาบูรณาการกับความรู้ใหม่และก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ รวมถึงการนำความรู้ใหม่ ๆ นั้นไปใช้ประโยชน์จนกลายเป็นวงจรความรู้ที่เพิ่มพูนได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด เราเรียกว่า การจัดการความรู้ (knowledge management) (บุญดี, 2547) การจัดการความรู้เพื่อให้ได้สาระของความรู้โดยเฉพาะที่มีคุณค่าทาง

ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทยที่สั่งสมและถ่ายทอดให้กับคนไทยเพื่อให้เกิดความรอบรู้และรู้รอบมาแต่ครั้งอดีต ภายใต้เอกลักษณ์ของสังคมไทย จึงเป็นสิ่งที่สังคมไทยควรนำมาใช้ในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ผ้าจกราชบุรี เป็นงานหัตถศิลป์ที่มีคุณค่าและเป็นภูมิปัญญาที่ยังมีการประกอบเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับจังหวัดราชบุรีมาจนทุกวันนี้ ผ้าจกราชบุรีมีลักษณะเด่นที่เทคนิคการทอ โดยผู้ทอจะทอผ้าจกราชบุรีด้านหลังของลายผ้าโดยใช้นิ้วมือและวัสดุปลายแหลมจกเส้นด้ายเพื่อให้เกิดลวดลายซึ่งจะปรากฏด้านหน้าของผ้า

โดยผู้ทอจะดูลายทอผ่านกระจกเงา คำว่า "ผ้าจก" หมายถึง ผ้าที่ทอลวดลายด้วยการใช้ขนเม่นลึงหรือดักเส้นด้ายพิเศษมาผูกมัดขัดกับเส้นยืนเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามแบบ (อุดม, 2540) ผ้าจกแต่ละผืนจะมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีชื่อเรียกลวดลายต่างกันไป เช่น ลายเขีย ลายนกคูกีนน้ำท่วมต้น ลายหน้าหมอน ลายหักนกคู่ ลายไก่แก้ง ลายกาบซ้อนหัก ลายกาบดอกแก้ว เป็นต้น ด้วยเทคนิคการทอพิเศษประกอบกับความสวยงาม ประณีตบรรจง ละเอียดอ่อน จึงทำให้ผ้าจกมีมูลค่าสูง คุณค่าแห่งผ้าจกไม่ใช่เป็นเพียงผ้าทอพื้นเมืองที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่ผ้าจกยังแสดงให้เห็นถึงฐานะทางทรัพย์สิน ฐานะทางสังคม เป็นตัวแทนแสดงสายสัมพันธ์ของเครือญาติ เป็นสิ่งบ่งชี้ความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาของชุมชนไท-ยวนด้วย เช่น การใช้ผ้าจกเป็นของที่แม่เตรียมไว้รับไหว้แก่ลูกสาวในวันออกเรือน เป็นของรับไหว้ต่อพ่อแม่ของสามี ของขวัญแก่ญาติที่ใกล้ชิดในประเพณีรดน้ำคำหัวในวันสงกรานต์ ใช้เป็นผ้าคลุมหัวนาคในพิธีอุปสมบท ใช้ในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ใช้เป็นเครื่องเช่นสักการะแม่โพสพในพิธีเชิญข้าวขึ้นหลอง (ยุ่งข้าว) เพื่อเกิดขวัญและกำลังใจในการเพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์

การเพิ่มมูลค่าที่สูงขึ้นให้กับผ้าจกราชนบุรีทั้งเพื่อธุรกิจการค้าและเพื่อความเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ด้วยการพัฒนาผ้าจกราชนบุรีให้สามารถสร้างรายได้ให้จังหวัด รวมถึงการสร้างรายได้ให้ผู้ผลิตในชุมชนด้วยนั้น ที่ผ่านมาเป็นลักษณะของการเพิ่ม "มูลค่า" ด้วยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มุ่งเน้นการผลิตสินค้าโดยใช้เทคโนโลยีการผลิตและการวางแผนส่วนประสมทางการตลาดร่วมกัน แต่ในปัจจุบันการบริหารจัดการแบบเชิงรุกเพื่อการทำธุรกิจไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของการตลาด การสร้างผลิตภัณฑ์และบริการอื่น ๆ แต่ด้วยเหตุผลที่ว่าแนวทางการแข่งขันโดยสร้างคุณค่าของผลิตภัณฑ์ในสายตาของลูกค้า นับเป็นยอดปรารถนาของทุกกิจการ หากลูกค้ามองว่าสินค้านั้นดี มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ชัดเจน ก็จะสามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการแข่งขันด้านราคาได้ และลูกค้าจะยินยอมที่จะจ่ายในราคาที่สูงขึ้น เนื่องจากตระหนักในคุณค่าทางอารมณ์ที่ได้เพิ่มขึ้นจากการบริโภคสินค้า ดังกล่าว (ธีรยุทธ, 2552) คำว่า "คุณค่า (value)" หมายถึง สิ่งที่มีประโยชน์หรือมีมูลค่าสูง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

หรือความดีที่มีอยู่ในสิ่งนั้น (ดำเนิน และเสถียรพงษ์, 2544) การบริหารจัดการเชิงรุกที่ประสบความสำเร็จจึงต้องมุ่งเน้นถึงเรื่องของการสร้างคุณค่า หรือเรียกว่า การสร้างสรรค์คุณค่า (value creation)

การสร้างสรรค์คุณค่า คือ การใช้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบหรือการนำจุดแข็งของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาสร้างสรรค์ผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดสินค้าและบริการที่มีคุณค่า ยากต่อการลอกเลียนแบบสามารถสร้างราคาให้สูงได้ตามต้องการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548) ขณะที่เขตรัฐ (2553) รายงานว่าการเพิ่มมูลค่าให้กับผ้าจกราชนบุรีจะทำได้โดยการพัฒนาเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าจกให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในอนาคต ควรมุ่งเน้นปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตใจหรือสุนทรีย์ทางอารมณ์ให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้บริโภคตระหนักในคุณค่าของผ้าจก ประกอบกับในการศึกษาภาพรวมของอาชีพการทอผ้าจกในจังหวัดราชบุรี ทั้งในระดับชุมชนชาวไท-ยวนที่เป็นแหล่งผลิตหลัก และหน่วยงานระดับจังหวัดที่เป็นฝ่ายสนับสนุนส่งเสริม รวมถึงกระแสมโนมัยในการบริโภคผ้าจก พบว่ามีสภาพทงตัวและมีแนวโน้มจะไม่มีการพัฒนาต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น การใช้ผ้าสำเร็จรูปมีมากขึ้น ระยะเวลาการทอผ้าจกแต่ละผืนใช้เวลานาน สตรีชาวไท-ยวนจึงหันไปประกอบอาชีพอื่นที่เสียเวลาน้อยกว่าและมีรายได้มากกว่า การขาดความต่อเนื่องในการฝึกหัดและปลูกฝังค่านิยมในการทอผ้าจกให้กับคนรุ่นใหม่ (อุดม, 2554) ปัญหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ วัสดุราคาแพง ไม่มีคนทอผ้า ขาดการรวมตัวเป็นเครือข่าย ต่างคนต่างทำ เป็นต้น

ดังนั้นการเพิ่มคุณค่าให้กับผ้าจกราชนบุรีเพื่อธุรกิจการค้าและเพื่อความเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยจึงสนใจในแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์พฤติกรรมของผู้บริโภค ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์ ปัญหา ความคิดเห็น ศักยภาพและความรู้ผ้าจกราชนบุรี และหาแนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชนบุรีเพื่อก่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุก ทั้งนี้เพื่อให้ผ้าจกราชนบุรีเป็น

ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อระบบธุรกิจการค้าควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไว้ รวมถึงสามารถดำรงอยู่ในสภาพการณ์ปัจจุบันและอนาคตได้อย่างสมดุลและยั่งยืนตลอดไป

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ร่วมกับกระบวนการจัดการความรู้ (knowledge management process) พื้นที่วิจัยเป็นแหล่งผลิตผ้าจกราชบุรีที่ก่อตั้งขึ้นหลังยุคการฟื้นฟู พ.ศ. 2517 และได้รับอนุมัติงบประมาณจังหวัดราชบุรี เพื่อส่งเสริมผู้ทอผ้าจกในเชิงพาณิชย์และเสริมรายได้นอกการเกษตรจำนวน 6 แห่ง ประกอบด้วย ศูนย์สืบทอดศิลปผ้าจกราชบุรี กลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรีวัดคูบัว กลุ่มบ้านหวนา (ยายซื่อน กำลึงหาญ) กลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรี (วัดนาหนอง ตำบลดอนแร่) กลุ่มบ้านห้วยไผ่ และกลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรีวัดรางบัว กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้สนับสนุน และกลุ่มผู้บริโภค โดยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลภาคทฤษฎีเกี่ยวกับผ้าจกราชบุรี จากเอกสาร หลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสนทนากับไม่เป็นทางการกับบุคคลที่มีความรู้ผ้าจก รวมถึงสำรวจพื้นที่แหล่งผลิตเป้าหมาย เพื่อให้ทราบข้อมูลพื้นฐาน วิธีการรวบรวมข้อมูลแหล่งผลิตผ้าจกราชบุรี และนำมาออกแบบเครื่องมือในการวิจัย

ขั้นที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยคณะผู้วิจัย ด้วยแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์และจดบันทึกจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้สนับสนุน และกลุ่มผู้บริโภค จำนวน 80 ชุด เพื่อศึกษา

สภาพปัญหา ความต้องการของผ้าจกราชบุรี พร้อมกับสร้างความคุ้นเคยเพื่อติดต่อกันเป็นครั้งสำคัญในการให้ข้อมูลเพื่อหาแนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรีและก่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุก นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณประกอบที่เป็นปัจจุบัน รอบด้าน และใช้เป็นข้อมูลในการนำเสนอให้กับกลุ่มตัวอย่างในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 3 การจัดการความรู้ เพื่อศึกษาองค์ความรู้ผ้าจกราชบุรี และหาแนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรีเพื่อก่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงปฏิบัติการ กับกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้สนับสนุน และกลุ่มผู้บริโภค โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอนของวิจารณ์ (2552) คือ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดความรู้ให้เป็นระบบ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การเข้าถึงความรู้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้

ขั้นที่ 4 นำเสนอผลการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ผ้าจกราชบุรี และแนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรีเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุกกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้

ขั้นที่ 5 สรุปผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) และภาพประกอบ

ผลการศึกษา

1. สภาพการณ์ของผ้าจกราชบุรี

1.1 สภาพการณ์ของกลุ่มผู้ผลิตผ้าจกราชบุรี หลังการฟื้นฟูเพื่อส่งเสริมผู้ทอผ้าจกในเชิงพาณิชย์และเสริมรายได้นอกการเกษตรให้กับประชาชนทั้ง 6 แห่ง ปัจจุบันยังคงมีการผลิตผ้าจกอยู่ เพียงแต่สภาพของการผลิตและจำหน่ายเปลี่ยนไปเป็นแหล่งผลิตที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มผลิตและจำหน่ายทั่วไป ได้แก่ กลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรีวัดคูบัว และกลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรี (วัดนาหนอง ตำบลดอนแร่) แหล่งผลิตที่แยกตัวกันผลิตและจำหน่ายทั่วไป ได้แก่ กลุ่มบ้านหวนา (ยายซื่อน กำลึงหาญ) และกลุ่มบ้านห้วยไผ่ และแหล่งผลิตที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มผลิตและ

จำหน่ายตามคำสั่งของลูกค้า ได้แก่ ศูนย์ศิลปหัตถกรรมผ้าจากราชบุรี และกลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านราชบุรีวัดรางบัว โดยเฉพาะกลุ่มสุดท้ายนี้มีแนวโน้มว่าจะไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้เนื่องจากปัญหาเชิงบริหารในพื้นที่ ขณะที่แหล่งผลิตของเอกชนแบบครบวงจรเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในตำบลคูบัว และคอยรับซื้อผ้าจากและลงทุนวัสดุและอุปกรณ์ในการทอผ้าให้ การกำหนดราคาเป็นไปตามข้อตกลงระหว่างผู้ผลิตและผู้ว่าจ้าง เป็นเหตุให้ผู้ผลิตส่วนใหญ่มักทอผ้าจากในบ้านเรือนของตนไม่นิยมเข้าร่วมกลุ่ม โดยลักษณะของการทอผ้ายังคงใช้วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิม แต่วัสดุที่ใช้ในการทอผ้าโดยเฉพาะด้ายและไหมที่ใช้ จะเป็นใยสังเคราะห์จากโรงงานที่มีคุณสมบัติสีสดใสและมันวาวแตกต่างจากเส้นใยฝ้ายแบบเดิม มีการออกแบบลวดลายหลักเพิ่มเติม เช่น ลายแคทราย รวมถึงการประยุกต์ลวดลายและสีเส้นขึ้นใหม่ (ภาพที่ 1 และ 2) และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้ผ้าจากราชบุรีมีความแตกต่างไปจากเอกลักษณ์ที่เป็นวิถีเดิม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าในธุรกิจการค้าที่เน้นทอเป็นเครื่องแต่งกาย และทอเป็นส่วนประกอบหรือตกแต่งของผลิตภัณฑ์อื่น

1.2 สภาพการณ์ของกลุ่มผู้สนับสนุนทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีการให้การสนับสนุนโดยต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้ผ้าจากราชบุรีเป็นที่รู้จักและส่งเสริมให้มีการใช้ทั่วไป รวมถึงเป็นสินค้าโอท็อปที่อยู่จังหวัดราชบุรีตลอดไป การส่งเสริมสนับสนุนส่วนใหญ่ โดยผ่านกิจกรรมด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมสร้างจิตสำนึกร่วมกันในชุมชนในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ด้านการจัดการส่งเสริมการจำหน่ายผ้าจาก เป็นต้น

1.3 สภาพการณ์ของกลุ่มผู้บริโภคผ้าจากราชบุรี ผ้าจกยังคงเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคเฉพาะกลุ่มโดยเฉพาะในกลุ่มคนวัยทำงาน ด้วยความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แม้จะมีราคาแพงแต่ก็มีแนวโน้มในการบริโภคอีก นิยมนำไปใช้ตัดเป็นเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ทั้งนี้เพราะผ้าจกมีลวดลายที่สวยงามและคุณค่าทางใจ วัตถุประสงค์ในการเลือกซื้อเพื่อนำไปใช้เอง โดยนิยมเลือกซื้อจากแหล่งผลิตด้วยตนเอง ช่วงเวลาที่เลือกซื้อขึ้นกับโอกาสตามความเหมาะสม

โดยเฉลี่ย 7-12 เดือนต่อครั้ง เลือกซื้อครั้งละ 2-3 ผืน มูลค่าการซื้อตั้งแต่ 1,001-3,000 บาท มีการเปรียบเทียบราคาจากแหล่งผลิต การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของผ้าจกโดยวิธีบอกต่อแบบปากต่อปาก

2. ปัญหาของผ้าจากราชบุรี

2.1 ปัญหาของกลุ่มผู้ผลิต ได้แก่ วัสดุมีราคาแพง (ร้อยละ 63.60) ขาดคนทอผ้า (ร้อยละ 59.20) วัสดุไม่ได้คุณภาพ (ร้อยละ 36.40) ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการทำธุรกิจ (ร้อยละ 27.30) ใช้เวลานานในการทอผ้า (ร้อยละ 18.20) การถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้า (ร้อยละ 10.80) กลุ่มผู้ซื้อมีจำนวนจำกัด (ร้อยละ 9.80) นโยบายการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 9.50) ขาดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายและขาดอำนาจต่อรองในทางธุรกิจ (ร้อยละ 9.10) ขนาดและรูปแบบมาตรฐาน (ร้อยละ 6.40) คู่แข่งแหล่งผลิตเอกชน (ร้อยละ 4.20) การหาตลาดจำหน่าย (ร้อยละ 2.10) การรับรู้และประชาสัมพันธ์ในคุณค่าผ้าจก (ร้อยละ 2.10) พฤติกรรมการบริโภคเครื่องแต่งกายสำเร็จรูป (ร้อยละ 2.10) ลวดลายที่ไม่หลากหลายแปลกใหม่ของผ้าจก (ร้อยละ 2.10) ดังตารางที่ 1

2.2 ปัญหาของกลุ่มผู้สนับสนุน ได้แก่ ขาดคนทอผ้า (ร้อยละ 81.20) ขนาดและรูปแบบมาตรฐาน (ร้อยละ 72.70) กลุ่มผู้ซื้อมีจำนวนจำกัด (ร้อยละ 63.60) การรับรู้และประชาสัมพันธ์ (ร้อยละ 27.30) ขาดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย (ร้อยละ 27.30) มีราคาแพง (ร้อยละ 27.30) พฤติกรรมการบริโภคเครื่องแต่งกายสำเร็จรูป (ร้อยละ 18.20) ใช้ระยะเวลานานในการทอผ้า (ร้อยละ 18.20) ลวดลายที่ไม่หลากหลายแปลกใหม่ของผ้าจก (ร้อยละ 18.2) นโยบายการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ร้อยละ 9.10) การถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้า (ร้อยละ 9.10) จำนวนและปริมาณการผลิต (ร้อยละ 9.10) วัสดุมีราคาแพง (ร้อยละ 6.40) ดังตารางที่ 1

2.3 ปัญหาของกลุ่มผู้บริโภค ได้แก่ คุณภาพของผ้าจก (ร้อยละ 72.70) ขนาดและรูปแบบมาตรฐาน (ร้อยละ 63.60) จำนวนและปริมาณการผลิต (ร้อยละ 54.50) ลวดลายที่ไม่หลากหลายแปลกใหม่ของผ้าจก (ร้อยละ 36.40) พฤติกรรมการบริโภคเครื่องแต่ง

กายสำเร็จรูป (ร้อยละ 36.40) ใช้ระยะเวลาในการทอผ้า (ร้อยละ 36.40) การรับรู้และประชาสัมพันธ์ในคุณค่าผ้าจก (ร้อยละ 27.30) มีราคาแพง (ร้อยละ 9.10) กลุ่มผู้ซื้อที่มีจำนวนจำกัด (ร้อยละ 2.10) การหาตลาดจำหน่าย (ร้อยละ 2.10) ดังตารางที่ 1

3. ความคิดเห็นต่อผ้าจกราชบุรี โดยการวิเคราะห์ส่วนประสมทางการตลาด ได้แก่

3.1 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิต พบว่าส่วนประสมทางการตลาดโดยรวมมีความสำคัญต่อผ้าจกราชบุรีในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.36) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านที่ให้ความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ (ค่าเฉลี่ย 4.01) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (ค่าเฉลี่ย 3.64) และด้านที่ให้ความสำคัญในระดับปานกลาง คือ ด้านราคา (ค่าเฉลี่ย 3.02) ด้านการส่งเสริมทางการตลาด (ค่าเฉลี่ย 2.98) ดังตารางที่ 2

3.2 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้สนับสนุน พบว่าส่วนประสมทางการตลาดโดยรวมมีความสำคัญต่อผ้าจกราชบุรีในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านที่ให้ความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ (ค่าเฉลี่ย 4.32) ด้านที่ให้ความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ ด้านราคา (ค่าเฉลี่ย 3.47) และด้านที่ให้ความสำคัญในระดับปานกลาง คือ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (ค่าเฉลี่ย 3.35) ด้านการส่งเสริมทางการตลาด (ค่าเฉลี่ย 3.10) ดังตารางที่ 2

3.3 ความคิดเห็นของกลุ่มผู้บริโภค พบว่าส่วนประสมทางการตลาดโดยรวมมีความสำคัญต่อผ้าจกราชบุรีในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ด้านที่ให้ความสำคัญในระดับมากที่สุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ (ค่าเฉลี่ย 4.09) และด้านที่ให้ความสำคัญในระดับปานกลาง คือ ด้านราคา (ค่าเฉลี่ย 3.17) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (ค่าเฉลี่ย 3.17) ด้านการส่งเสริมทางการตลาด (ค่าเฉลี่ย 2.71) ดังตารางที่ 2

4. องค์ความรู้ผ้าจกราชบุรีที่ได้จากการศึกษา โดยรวมสรุปได้ดังนี้

ผ้าจกราชบุรี มรดกงานหัตถศิลป์และภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของชาวไท-ยวน จังหวัดราชบุรี ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นในมุมมองของความเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อธุรกิจการค้า “จก” เป็นคำกริยา ภาษาพื้นบ้านของชาวล้านนา หมายถึงการล้วงควักเอาขึ้นมา เมื่อนำมาใช้กับการทอผ้า “จก” จึงเป็นเทคนิคการทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า ด้วยวิธีการเพิ่มด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้ไม้หรือขนเม่นหรือนิ้วมือยกหรือจกเส้นด้ายขึ้นขึ้น แล้วสอดใส่ด้ายพุ่งพิเศษเข้าไปลักษณะเด่นของการทอผ้าจก คือ ผู้ทอจะทอจากด้านหลังของลายโดยใช้นิ้วมือและขนเม่นจกเส้นด้ายเพื่อให้เกิดลวดลายซึ่งจะปรากฏด้านหน้าของผ้า โดยผู้ทอจะดูลายทอผ่านกระจกเงา ผ้าจกราชบุรี มีส่วนประกอบหลักที่สำคัญ ประกอบด้วย ส่วนบนของผ้าเรียกว่า หัวขึ้น ส่วนกลางของผ้า เรียกว่า ตัวขึ้น และส่วนล่างของผ้า เรียกว่า ตีนขึ้น ปัจจุบันการทอผ้าจกราชบุรี มี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ผ้าจก จกเฉพาะตีน 2) ผ้าจก จกทั้งตัว และ 3) ผ้าจก จกยกมุมสลับมัดหมี่ลายของผ้าจกราชบุรี แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) ลายหลักกลุ่มลายเดี่ยว ได้แก่ ลายดอกเขีย ลายหน้าหมอนลายกาบ ลายกึ่งกึ่ง ลายกาบดอกแก้ว 2) ลายหลักกลุ่มลายผสม ได้แก่ ลายกึ่งกึ่งซ้อนเขีย ลายกาบซ้อนหักลายหักนกคู่ ลายแคทราย และ 3) ลายประกอบ ได้แก่ ลายขอประแจ ลายขอ ลายดอกข้าวตอก ลายมะลิเลื้อยลายกุศ ลายนกเขาโอง ลายนกคู่กินน้ำฮ่อมเต้า ลายม้าลายต้นไม้ ลายคน ลายนก ลายชะเปา เป็นต้น

ผ้าจกราชบุรีแต่ละผืนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ไม่เหมือนกันขึ้นกับความต้องการของผู้บริโภค ความเชี่ยวชาญของช่างฝีมือทอผ้า และความถนัดในการประกอบธุรกิจของแหล่งผลิต การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันส่งผลกระทบให้การทอผ้าจกภายใต้วิถีชีวิตเดิมเปลี่ยนไป มีการใช้วัสดุการทอสำเร็จรูป การประยุกต์ลวดลายและสีส่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีความ

หลากหลาย เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับผ้าจกราชบุรีภายใต้กระแสมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อธุรกิจการค้า

5. แนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจกราชบุรีเพื่อก่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงรุกประกอบด้วย

5.1 การให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย ได้แก่ การสร้างเครือข่ายประสานความร่วมมือเพื่อสืบสานความเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของผ้าจก และการสร้างเครือข่ายประสานเพื่อส่งเสริมการเป็นธุรกิจการค้าที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นห่วงโซ่แห่งคุณค่า

5.2 ทำการค้าขายอย่างเกื้อหนุน ได้แก่ การพัฒนาขีดความสามารถในการทำธุรกิจอย่างซื่อสัตย์ สุจริต การจัดประชุมประสานผู้ผลิตเข้าร่วมเจรจาการค้า การอบรมเพื่อสร้างแนวทางการทำธุรกิจยุคใหม่

5.3 ส่งเสริมการประกอบอาชีพให้เป็นทุน ได้แก่ การเพิ่มศักยภาพกลุ่มอาชีพทอผ้าให้สามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างครบวงจรธุรกิจ ทั้งการวางแผนธุรกิจ การจัดซื้อ การตลาด การพัฒนาบุคคล การลงทุน การส่งเสริมให้มีการประกันราคาผ้าจก การพัฒนาภูมิปัญญาสู่การจัดการเชิงพาณิชย์

5.4 สร้างกระแสชุมชนคนอนุรักษ์ ได้แก่ การส่งเสริมให้เกิดชุมชนต้นแบบในการอนุรักษ์และประกอบธุรกิจการค้าผ้าจกในจังหวัดราชบุรี ที่มีเรื่องราวและวิถีชีวิตเป็นจุดเด่น รวมถึงการขยายผลการดำเนินงานชุมชนต้นแบบสู่ชุมชนอื่น

5.5 พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ได้แก่ การพัฒนาขีดความสามารถกลุ่มผู้ผลิตให้สามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าจกเพื่อเพิ่มมูลค่าและบรรจุภัณฑ์ การส่งเสริมให้มีการรักษาคุณภาพผ้าจกและให้ได้รับมาตรฐานอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ชุมชน

5.6 สร้างสรรค์จุดขายและจุดเด่น ได้แก่ การสร้างทัศนคติร่วมในคุณค่าแห่งผ้าจกด้วยการยกระดับคุณค่าทางสังคม ทั้งในระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด การจัดทำเอกสารองค์ความรู้และเอกสารเฉพาะกิจเพื่อเผยแพร่ในการประชุมหัวหน้า

หน่วยงานอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ผ้าจกในจังหวัดราชบุรี

5.7 มุ่งเน้นการเรียนรู้สู่คนรุ่นใหม่ ได้แก่ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับคนรุ่นใหม่และผู้สนใจ การจัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้ผ้าจกราชบุรีที่ร่วมสมัย ใช้ได้กับทุกกลุ่ม การพัฒนาเป็นหลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษา การส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ชุมชนผ้าจกราชบุรี การจัดทำเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับผ้าจกราชบุรีโดยเฉพาะ

5.8 ส่งเสริมให้มีการใช้ ได้แก่ การรณรงค์ให้สวมใส่ผ้าจกในโอกาสวันสำคัญๆ ตามประเพณี วัฒนธรรม และเทศกาลต่าง ๆ การกำหนดเป็นนโยบายในระดับจังหวัดให้มีการใช้ผ้าจกในการแต่งกาย

5.9 จัดกิจกรรมให้แพร่หลายและต่อเนื่อง ได้แก่ การจัดงานแสดงผ้าจกประจำปีและออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ โดยมีแผนงานการตลาดและการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน การประกวดนางงามผ้าจก การจัดทำวารสารผ้าจกเผยแพร่การแต่งกายในสมัยนิยม การจัดวันสืบสานวัฒนธรรมไทย ตั้งแต่ระดับโรงเรียน ชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยเฉพาะในกลุ่มของคนรุ่นใหม่ การจัดหาตลาดและแหล่งจำหน่ายที่ถาวรและยั่งยืน

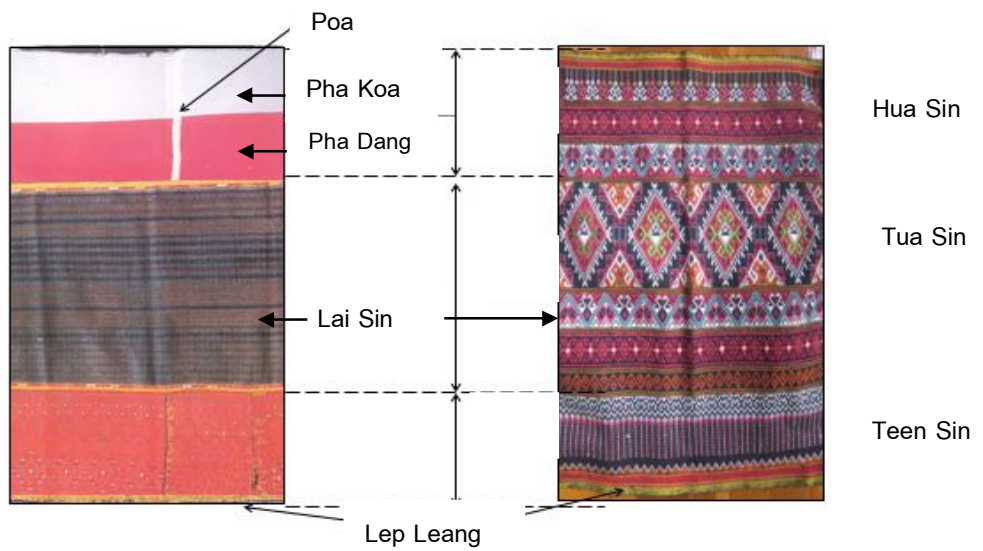

Figure 1 Main components of Pha Chok of Ratchaburi

Figure 2 Patterns of Pha Chok of Ratchaburi

Table 1 The percentage of problems of Pha Chok of Ratchaburi divided by group of producers, group of supporters and group of consumers

The problems of Pha Chok of Ratchaburi	group of producers (%)	group of supporters (%)	group of consumers (%)
1. expensive materials	63.60	6.40	-
2. lack of skilled weavers	59.20	81.20	-
3. poor quality of materials	36.40	-	-
4. shortage of liquidity in business	27.30	-	-
5. bodies of knowledge transfer	10.80	9.10	-
6. limited buyers	9.80	63.60	2.10
7. unclear supporting policy from related organizations	9.50	9.10	-
8. lack of group networking and business negotiation	9.10	27.30	-
9. long process of weaving	18.20	18.20	36.40
10. non-standard size and pattern	6.40	72.70	63.60
11. competitors from private sector	4.20	-	-
12. ability of distribution channel finding	2.10	-	2.10
13. lack of public awareness in Pha Chok value	2.10	27.30	27.30
14. consumption behavior in finished cloths	2.10	18.20	36.40
15. quality of Pha Chok	-	-	72.70
16. production capacity	-	9.10	54.50
17. lacking variety design of Pha Chok	2.10	18.20	36.40
18. expensive price	-	27.30	9.10

Table 2 Mean, standard deviation and meaning of the marketing mix of Pha Chok of Ratchaburi divided by opinions of group of producers, group of supporters and group of consumers

The marketing mix of Pha Chok of Ratchaburi	group of producers			group of supporters			group of consumers		
	$\bar{X}$	S.D.	meaning	$\bar{X}$	S.D.	meaning	$\bar{X}$	S.D.	meaning
1. product	4.01	0.35	high	4.32	0.45	highest	4.09	0.51	high
2. price	3.02	0.22	average	3.47	0.60	high	3.17	0.52	average
3. place	3.64	0.22	high	3.35	0.81	average	3.17	0.79	average
4. promotion	2.98	0.47	average	3.10	0.94	average	2.71	0.89	average
total	3.36	0.13	average	3.53	0.60	high	3.28	0.51	average

สรุปผลและวิจารณ์

การวิจัยเรื่องการจัดการความรู้เพื่อสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจากราชบุรีนี้ เป็นการศึกษาสภาพการณ์ ปัญหา ความคิดเห็น จากกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้สนับสนุน กลุ่มผู้บริโภค และการจัดการความรู้ผ้าจากราชบุรี เพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจากราชบุรีเพื่อใช้ในการบริหารจัดการเชิงรุก และต่อยอดในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับผ้าจากราชบุรี จากการศึกษาค้นพบว่า ผ้าจากราชบุรียังคงเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและเป็นธุรกิจการค้าที่สร้างรายได้ให้กับผู้ผลิตอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทย-ยวน ที่ยังสวมใส่ผ้าจกในชีวิตประจำวันและในเทศกาลต่าง ๆ รวมถึงการสวมใส่ของคนไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มคนในวัยทำงาน ถึงแม้ว่าผ้าจากราชบุรีจะมีราคาแพง แต่ความนิยมในผลิตภัณฑ์นี้มีได้ลดน้อยลง และผลการศึกษาายังแสดงให้เห็นว่าส่วนประสมทางการตลาดที่ทุกกลุ่มผู้เกี่ยวข้องให้ความสำคัญในลำดับแรก คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ด้วยความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีลวดลายที่สวยงาม ซึ่งสอดคล้องกับ อรรถวรรณ (2546) ที่ได้ศึกษาอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเลือกซื้อผ้าจกของผู้บริโภคในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งพบว่า ผู้บริโภคเลือกซื้อผ้าจกเพราะความสวยงาม และมีเอกลักษณ์ของการสวมใส่ นอกจากนี้คุณสมบัติเด่นของผลิตภัณฑ์ รวมถึงคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยแล้ว การสวมใส่ผ้าจกยังมีผลต่อคุณค่าทางจิตใจ แสดงให้เห็นถึงฐานะทางทรัพย์สิน ฐานะทางสังคม เป็นตัวแทนแสดงสายสัมพันธ์ของเครือญาติ เป็นสิ่งบ่งชี้ความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาของชุมชนไทย-ยวนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อวัตถุประสงค์ในการทอผ้าหรือใช้ผ้าจกเปลี่ยนแปลงไป จากเพื่อการทอหรือใช้เพื่อเครื่องนุ่งห่มของชนเผ่าเปลี่ยนเป็นการทอหรือใช้เพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคในระบบธุรกิจการค้า ผ้าจากราชบุรีจึงต้องหากกลยุทธ์เพื่อการบริหารจัดการเชิงรุกมาปรับใช้ในระบบธุรกิจการค้า การสร้างสรรค์คุณค่า (value creation) เป็นการบริหารจัดการเชิงรุกที่

ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะการสร้างสรรค์คุณค่าคือการใช้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบหรือการนำจุดแข็งของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาสร้างสรรค์ผลิตสินค้าและบริการ เพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม ทำให้สินค้าและบริการมีคุณค่า ยากต่อการลอกเลียนแบบ สามารถสร้างราคาให้สูงได้ตามต้องการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548) ซึ่งนิยมใช้ในการบริหารจัดการเชิงรุกสำหรับผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาเข้ากับระบบธุรกิจการค้า ดังเช่น กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพกลุ่มช่างหล่อทองเหลืองและกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ทองเหลืองบ้านท่ากระยาง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี โดยพนิตสุภา และกาสัก (2556) ในกลยุทธ์ที่ 1 คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทองเหลืองให้มีเอกลักษณ์ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดกิจกรรมส่งเสริม/เชื่อมโยงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว/แหล่งจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และกลยุทธ์ที่ 3 คือ การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันด้วยความเป็นเอกลักษณ์/ความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีมือที่ประณีต เป็นต้น จากการศึกษาค้นพบว่า แนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าผ้าจากราชบุรีเพื่อใช้ในการบริหารจัดการเชิงรุก ประกอบด้วย 9 แนวทาง ได้แก่ 1) การให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย 2) ทำการค้าขายอย่างเกื้อหนุน 3) ส่งเสริมการประกอบอาชีพให้เป็นทุน 4) สร้างกระแสชุมชนคนอนุรักษ์ 5) พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย 6) สร้างสรรค์จุดขายและจุดเด่น 7) มุ่งเน้นการเรียนรู้สู่คนรุ่นใหม่ 8) ส่งเสริมให้มีการใช้ และ 9) จัดกิจกรรมให้แพร่หลายและต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางดังกล่าวนี้ คณะผู้วิจัยคาดว่าจะนำไปสู่การสร้างสรรค์คุณค่าให้กับผ้าจากราชบุรีในการต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และเป็นแนวทางให้กลุ่มผู้ผลิต กลุ่มผู้สนับสนุน นำไปปฏิบัติการสร้างสรรค์คุณค่าแก่ผู้บริโภค อันจะช่วยเพิ่มรายได้ และพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้เข้มแข็งและมีคุณภาพอย่างยั่งยืน ด้วยศักยภาพแห่งภูมิปัญญาของชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ และขอบขอบพระคุณ เครือข่ายวิจัยอุดมศึกษาภาคกลางตอนล่าง สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ที่ให้โอกาสและสนับสนุนงบประมาณในการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ที่ได้ประสานงานเพื่อการบริหารจัดการงานวิจัยจนสำเร็จลุล่วง และกลุ่มผู้ผลิตผ้าจาก กลุ่มผู้สนับสนุน และกลุ่มผู้บริโภคในจังหวัดราชบุรี ที่สละเวลาในการให้ข้อมูลจนงานวิจัยนี้สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์

เอกสารอ้างอิง

- เขตรัฐ พวงธรรมรงค์. 2553. การศึกษาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม กรณีศึกษาผ้าจากจังหวัดราชบุรี. รายงานผลการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ราชบุรี. 133 หน้า.
- ดำเนิน การเด่น และเสถียรพงษ์ วรธนปก. 2544. พจนานุกรมไทยอังกฤษ. อัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, กรุงเทพฯ. 725 หน้า.
- ธีรยุทธ วัฒนาสุโข. 2552. สร้างเรื่องราว...สร้างคุณค่าแห่งผลิตภัณฑ์. ผู้จัดการ 360 องศาสัปดาห์. 15(21): D4.
- บุญดี บุญญาภิ. 2547. การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. จีรวัฒน์เวิกเพรส, กรุงเทพฯ. 107 หน้า.
- พนิตสุภา ธรรมประมวล และกาสัก เต๊ะชั้นหมาก. 2556. การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มช่างหล่อทองเหลืองและกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ทองเหลือง บ้านท่ากระยาง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 1(2): 41-50.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์, กรุงเทพฯ. 1,488 หน้า.
- วิจารณ์ พานิช. 2552. การจัดการความรู้กับการบริหารราชการแนวใหม่. ข้าวฟ่าง, กรุงเทพฯ. 78 หน้า.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2548. โมเดลเอสเอ็มอี สร้าง Value Creation อย่างง่าย ๆ. จดหมายข่าว แผนฯ 10. 3(8): 11-15.
- อรรณพ นิลเพชรพลอย. 2546. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อผ้าจากของผู้บริโภคในเขตอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ. 112 หน้า.
- อุดม สมพร. 2540. ผ้าจากไท-ยวนราชบุรี. ภาพพิมพ์, กรุงเทพฯ. 178 หน้า.
- อุดม สมพร. 2554. สถานการณ์ผ้าจากไท-ยวนในปัจจุบัน. สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2554.

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก

Transfer of Local Wisdom on Suea Kok (Reed Mat) Weaving

สุกัญญา ดวงอุปมา^{1/} และภัทรพร ภาระนาค^{1/}

Sukanya Duanguppama^{1/} and Phattharapron Pharanak^{1/}

Abstract: The purpose of study of the transfer of the local wisdom on reed weaving was to transfer the knowledge and skills of reed weaving. The participatory action research (PAR) was used as the research design and the filed study technique was used to collect the data. The sample were 30 people in Kham Phai village, Muang district, Kalasin province. The results revealed that the knowledge of reed weaving including raw materials and equipment, weaving procedures, the product development, and the preservation of local patterns of weaving. It is recommended that exchange of knowledge and skill improvement among the weavers should be encouraged in order to produce products of better quality. Such activities can promote unity and love among people in the community and the reed weaving can be a source of their income and a way to preserve the local wisdom of reed weaving.

Keywords: Knowledge, wisdom, reed mat weaving

บทคัดย่อ: การศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก มีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะการทอเสื่อกก โดยทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาภาคสนาม (field study) กลุ่มตัวอย่าง (sample) ได้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) จากการศึกษาพบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกกในอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านวัสดุและอุปกรณ์ ด้านกระบวนการทอเสื่อกก ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการอนุรักษ์สืบทอดลายการทอเสื่อกก ควรให้มีการส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะให้มีคุณภาพและมาตรฐาน สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน สังคม ชุมชน เกิดความรักความสามัคคี ตลอดจนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกกต่อไป

คำสำคัญ: องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื่อกก

^{1/}คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์ จ.กาฬสินธุ์ 46000

^{1/}Faculty of Technological Society, Rajamangala University of Technology Isan University, Kalasin Campus, Kalasin 46000, Thailand

คำนำ

ปัจจุบันการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง กิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการชุมชนและท้องถิ่นได้ด้วยตนเอง เกิดการอนุรักษ์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบสานวิถีชีวิต การดำรงชีพ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้คงอยู่กับชุมชนและสังคม แต่ในขณะเดียวกันบางชุมชนไม่สามารถบริหารจัดการองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนได้ (สุชาติดา, 2547) หน่วยงานภาครัฐร่วมกันส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้กับชุมชนซึ่งเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (คณะกรรมการอำนวยการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย, 2549) ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สังคมที่เด่นชัดไม่ว่าสังคมใดหรือชุมชนใดก็ตาม ที่ดำรงอยู่มาเนิ่นนาน ล้วนมีภูมิปัญญาของตัวเองไม่เช่นนั้นก็อยู่ไม่ได้ การพัฒนาควมรู้ ความคิดและความรู้ให้มีความสำคัญในภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือความรู้ดั้งเดิมของคนไทยด้วยความเข้าใจ ภูมิปัญญา คือ การมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ มีการบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เชื่อมโยงไปสู่มาตรฐานธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม (ประเวศ, 2533) ทำให้ชาวบ้านดำรงชีพอยู่ได้พึ่งพาตนเองได้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมด้วยความคิดความสามารถของชาวบ้านเอง จากสภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานของวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาใด ๆ ก็ตามจึงควรคำนึงถึงความรู้ความสามารถของชาวบ้านให้มีความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนา จึงทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งชี้ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนในท้องถิ่นที่ได้ ปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลายประเภท ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ สังคมของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีตถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่มีทั้งที่เป็นคำสอนที่ดั่งามในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งที่เป็นการประกอบอาชีพเป็นอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอยในการ

ดำรงชีวิตประจำวัน ภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นจะมีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไป ภูมิปัญญาบางอย่างอาจมีให้เห็นได้ทั่วไปในหลายพื้นที่ แต่ภูมิปัญญาบางอย่างจะมีให้เห็นได้เฉพาะเฉพาะในบางพื้นที่เท่านั้น (ฉัตรทิพย์, 2540) การดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มองการศึกษามาเกี่ยวข้องการเรียนรู้ต่าง ๆ อาศัยวิธีการฝึกหัดและบอกเล่าซึ่งไม่เป็นระบบในการบันทึก สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ความรู้ที่สะสมและสืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกกันว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่ต่อไปและยั่งยืน (ชูเกียรติ, 2535) จังหวัดกาฬสินธุ์ได้รับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น จากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้เห็นถึงความสำคัญ จึงมีแนวคิดส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติในท้องถิ่น (สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์, 2556) การสร้างเครือข่าย ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในการนำเอาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจากงานวิจัยที่มีอยู่ไปสู่การใช้งานจริง (ทศพร, 2556) เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งของสังคมเกษตรกรรม เป็นแนวคิดกระบวนการเริ่มต้นการผสมผสาน การสืบทอด ที่มีคุณค่าต่อชุมชน การพยายามศึกษาหาความรู้ทางด้านแนวคิด รูปทรง กรรมวิธี จากผู้รู้ในชุมชนที่ตนมีภูมิภานาอยู่จนกระทั่งเกิดทักษะความชำนาญการในทุกขั้นตอนของกระบวนการท่องเที่ยว เพื่อใช้ปูนึ่ง ปูนอน ใช้สอยในครอบครัว และงานประเพณีของท้องถิ่น ตลอดจนการขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว (ยุพาวดี และพิทักษ์, 2543) การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ สามารถเกิดขึ้นได้จากการออกแบบผลิตภัณฑ์เป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ และยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญา (ปวินรัตน์, 2556)

บ้านคำไผ่ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองกุง อำเภอมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีสภาพหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน ลักษณะของหมู่บ้านทำการเกษตร ทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลักและมีอาชีพเสริม เช่น การท่องเที่ยว จักรสาน เครื่องใช้จากไม้ไผ่ ตัดเย็บเสื้อผ้า ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เสริมช่วงการว่างเว้นจาก

การทำนา ทำไร่ แต่การทอเสื่อกกยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการสร้างผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมาย (องค์การบริหารส่วนตำบล, 2554) จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทอเสื่อกกให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมความรู้และทักษะการทอเสื่อกก สร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน ผลที่ได้จากการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ทำให้เกิดความรักและสามัคคีในหมู่คณะ และเพื่อพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์เสื่อกกให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับสำหรับลูกค้าหรือกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการขยายผลในการปฏิบัติเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก
2. เพื่อส่งเสริมให้องค์ความรู้และทักษะในการทอเสื่อกก
3. เพื่อศึกษาและพัฒนาสร้างความเข้มแข็งให้กับสมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกและคนในชุมชน

อุปกรณ์และวิธีการ

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม (field study) โดยทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) ใช้ระยะเวลาในการวิจัย 12 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2555 - เดือนกันยายน 2556 พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บ้านคำไผ่ อำเภอมะนัง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประชากรชาวบ้านคำไผ่ จำนวน 541 คน (องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น, 2554) กลุ่มตัวอย่าง (sample) ได้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ จำนวน 30 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)

(บุญชม, 2543) และได้ทำการแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) จากการสัมภาษณ์โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ อายุ 50 ปีขึ้นไป ระดับความชำนาญ/ทักษะการทำคุณประโยชน์ต่อบุคคล/กลุ่ม ความสามารถในการพัฒนาทักษะของตนเอง ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ด้านการทอเสื่อกก จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยวิธีการสุ่มแบบง่าย (simple random sampling) และวิธีสโนว์บอล (snowball sampling) เป็นกลุ่มที่ต้องการศึกษาและรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอเสื่อกก ได้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ที่ จำนวน 20 คน

ขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. วางแผนเตรียมความพร้อมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ศึกษาข้อมูลมือสองและวิเคราะห์ข้อมูลมือสองและประชาสัมพันธ์โครงการให้แก่ ชาวบ้านคำไผ่ ตำบลหนองกุง อ.เมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ติดต่อบริษัทงานขอใช้สถานที่หมู่บ้านคำไผ่ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. เก็บรวบรวมองค์ความรู้การทอเสื่อกก ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์ชาวบ้านคำไผ่ที่มีความรู้ด้านการทอเสื่อกกถึงขั้นตอนกระบวนการทอเสื่อกก ตั้งแต่การเลือกวัตถุดิบการ “สอยก” การผึ่งแดดให้แห้ง การย้อมสี การเลือกอุปกรณ์ในการทอ “ก๊” ที่ใช้สำหรับทอเสื่อกก ตลอดจนการเย็บเสื่อให้เป็นผืนให้สวยงาม

3. ส่งเสริมให้ความรู้จากปราชญ์ท้องถิ่นทางด้านการทอเสื่อกก ผู้ที่มีองค์ความรู้ในท้องถิ่น ดำเนินการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทอเสื่อกกถึงกระบวนการและขั้นตอนในการทอเสื่อกกที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านคำไผ่

4. การสาธิตขั้นตอนการทอเสื่อกก ปราชญ์ท้องถิ่นได้สาธิตการทอเสื่อกกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมและเกิดการพัฒนาการทอเสื่อกกให้มีคุณภาพและมีมาตรฐาน

5. กิจกรรมระดมสมองรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวบ้านคำไผ่รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาการทอเสื่อจากการแบ่งกลุ่มในการค้นหาประเด็นองค์ความรู้ด้านการทอเสื่อทุกอย่างไว้ให้มีคุณภาพ มาตรฐานและยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื่อกกบ้านคำไผ่ต่อไป โดยสามารถสรุปกระบวนการขั้นตอนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดังภาพที่ 1

ผลการศึกษา

1. การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทอเสื่อ กก บ้านคำไผ่ ตำบลหนองกุง อำเภอมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการวิจัยพบว่า ชาวบ้านคำไผ่ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ระดับการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ 6 อายุน้อยกว่า 36-40 ปี มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ เช่น รายละเอียดของเนื้อหาและ กิจกรรมตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไป และคุณประโยชน์ในภาพรวมสามารถนำไปถ่ายทอด เผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ หลังจากจบการถ่ายทอดองค์ความรู้จะนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน การถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่ามีวัสดุและ

อุปกรณ์ในการทอเสื่อ กก ได้แก่ 1) ต้นกก 2) เชือกปอ 3) “ก๊” หรือเรียกว่าโครง ใช้สำหรับเป็นเครื่องมือในการทอเสื่อ กก เป็นรูปลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับมัดเชือกปอ ใช้สำหรับทอเสื่อ กก 4) “ฟืม” ทำมาจากไม้เนื้อแข็ง มีการเจาะรูเพื่อเป็นที่ร้อยเชือกปอสำหรับการทอเสื่อ กก 5) “ไม้สอด” สำหรับทำการช่วยในสอดเส้นกก ทำมาจากไม้ไผ่ผ่าซีก ยาวประมาณ 1.5 เมตร ปลายของไม้ไผ่ด้านหนึ่ง “บาก” เป็นง่าม” ไว้สำหรับจับเส้นกกสอดผ่านฟืม กระบวนการทอเสื่อ กก มีขั้นตอนการทอ ดังนี้ 1) ขั้นตอนเตรียมวัตถุดิบ คือ การเตรียมเส้นกก ซึ่งได้มาจากท้องถิ่น ซึ่งนำต้นกกมาทำการ “สอย” เป็นเส้นขนาดเล็ก ประมาณ 3-5 เซนติเมตร แล้วนำมาผึ่งแดดให้แห้งสนิท ประมาณ 2-3 วัน จากนั้น นำมาย้อมสีตามที่ต้องการ ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมย้อมสีแดง สีเขียว สีม่วงและสีชมพู ฯลฯ สีที่ใช้ในการย้อมปัจจุบัน เป็นสีเคมีหรือสีทางด้านวิทยาศาสตร์ เพราะหาซื้อได้ง่าย และสะดวกรวดเร็วในการใช้งาน หลังจากการย้อมสีเสร็จเรียบร้อยแล้วนำมาผึ่งแดดอีกครั้งให้สีแห้งสนิท 2) ขั้นตอนการทอเสื่อ กก คือ นำเชือกปอที่เตรียมไว้มาสอดร้อยกับ “ก๊” หรือโครงทอเสื่อ กก จากนั้นก็ทำการสอดกกที่เตรียมไว้ทั้ง กกที่ย้อมสีและที่ยังไม่ย้อมสีมาทอ โดยมีอุปกรณ์ในการช่วยสอดเส้นกก คือ “ไม้สอด” การทอนั้นจะมีการทอขึ้นเป็นลวดลายลักษณะเฉพาะท้องถิ่นทางภาคอีสาน เช่น ลายมัดหมี่ ลายหมากจับ ลายน้าไหล ฯลฯ 3) ขั้นตอนการเก็บริมเสื่อ คือ การตัดปลายเส้นกกเพื่อให้เรียบร้อย

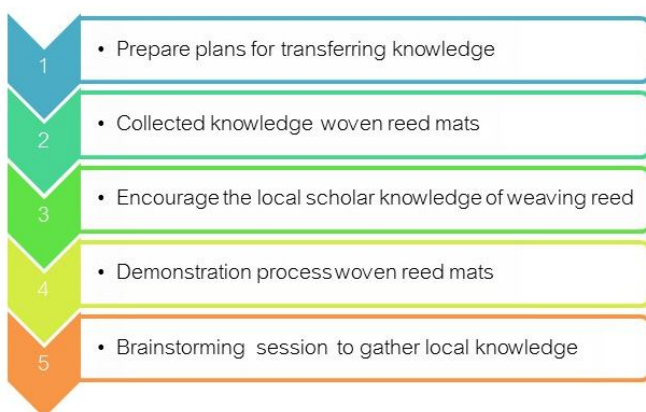

Figure 1 The conceptual framework

พร้อมกับการตกแต่งให้สวยงาม ซึ่งรูปแบบการทอเสื่อกกปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ เสื่อม้วน และเสื่อพับ มีทั้งเสื่อพับ 2 และพับ 3 เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้งานและการเก็บรักษา ปัจจุบันสภาพปัญหาในการทอเสื่อกกของชาวบ้านคำไผ่ พบว่า 1) ด้านการจัดการวัสดุและอุปกรณ์ เช่น ต้นกก “กี้” และ “ฟิม” ที่คนในชุมชนต้องซื้อจากท้องถิ่นอื่น ที่ใกล้เคียงเพื่อนำมาทอเสื่อกก ส่งผลให้เกิดการทอเสื่อกกที่มีต้นทุนสูงกว่าในอดีต 2) ด้านการจัดการกระบวนการทอ คือ การควบคุมคุณภาพการทอไม่ได้มาตรฐานที่เท่าเทียมกันในแต่ละพื้น และขาดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะฝีมือจากคนรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 3) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ไม่มีการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ การสืบทอดลวดลายและการอนุรักษ์ลวดลายการทอจากภูมิปัญญาท้องถิ่น (ภาพที่ 2)

2. การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการทอเสื่อกก เมื่อได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความรู้และทักษะในการทอเสื่อกก รวมถึงแนวทางการพัฒนาการทอเสื่อกกของชาวบ้านคำไผ่ การวิเคราะห์แนวทางในการส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะการทอเสื่อกก (ภาพที่ 2) พบว่า 1) การรวมกลุ่มกันให้เกิดความรู้ในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหา ร่วมกันในการพัฒนาความรู้และทักษะการทอเสื่อกก 2) ทำการทอเสื่อกกให้ได้

คุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกัน 3) ใช้บทเรียนในการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการวางแผนการทำงานในปัจจุบัน 4) ให้ชุมชนสนับสนุนส่งเสริมการทอเสื่อกก และร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อกกให้เป็นรูปธรรม 5) ใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐให้มากที่สุด 6) สนับสนุนส่งเสริมการทอเสื่อกกที่มีความหลากหลายรูปแบบ 7) ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอเสื่อกกที่มีอยู่มากยิ่งขึ้น เพื่อให้การทอเสื่อกกมีคุณภาพที่ดีเป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและใกล้เคียง คนในชุมชนต้องร่วมกันหาวิธีการเพื่อพัฒนาคุณภาพของเสื่อกก สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวนี้จำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์ปัญหาค้นคว้า และข้อจำกัด อันจะนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาการทอเสื่อกกอย่างตรงจุดและยั่งยืนต่อไป (ภาพที่ 3)

3. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พบว่าชาวบ้านคำไผ่เดิมมีการทอเสื่อกกไว้เพื่อใช้งานในครัวเรือน หรือเป็นของฝาก งานบุญประเพณีของชุมชน และปัจจุบันยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักและเกิดความรักใคร่และช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น (ภาพที่ 4 และ 5)

Figure 2 Transfer of knowledge by local scholars and woven reed mats

Figure 3 Demonstration of participatory test reed mats

Figure 4 Brainstorming to gather knowledge of weaving reed mats

Figure 5 The knowledge and local wisdom weaving reed mats

การอภิปรายผล

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื่อกก บ้านคำไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ชาวบ้านคำไผ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรมตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไป และคุณประโยชน์ในภาพรวม สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ และนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัสดุและอุปกรณ์ในการทอเสื่อกก มีกระบวนการทอเสื่อกก ขั้นตอนการทอเสื่อกกที่เหมาะสมกับการใช้งานและการเก็บรักษา ในขณะเดียวกันการทอเสื่อกกมีปัญหาด้านวัสดุและอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอ กระบวนการทอเสื่อกกที่ไม่มีมาตรฐาน ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการออกแบบ ลวดลาย ตลอดจนการอนุรักษ์ลวดลายการทอเสื่อกกและการคิดแปลงลวดลายใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เนื่องจากทอเสื่อกก จะต้องมิดันกกเป็นวัตถุดิบอันดับแรกในท้องถิ่น เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบดังกล่าว เพราะการที่จะช่วยลดภาระในการจัดหาวัตถุดิบในการทอเสื่อกก จะต้องมีการส่งเสริมการปลูกต้นกก เพื่อใช้ในการทอเสื่อกก ในท้องถิ่นของตนเอง และในขณะเดียวกันก็ยังมีวัตถุดิบที่ประกอบการทอเสื่อกกอีก เช่น “กึ่ง” ชาวบ้านขาดความรู้และทักษะในการคัดเลือก “กึ่ง” ที่มีคุณภาพในการนำมาประกอบในการทอเสื่อกก ควรหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องคุณภาพและมาตรฐานของวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการทอเสื่อกก ควรให้ความสำคัญกับการทอเสื่อกกมีการจัดตั้งกลุ่มที่เป็นรูปธรรม ผู้นำจะต้องให้ความสำคัญในการบริหารจัดการที่เป็นระบบ สร้างเครือข่ายการประสานงานกับองค์กรภายนอก ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์และคณะ (2555) คลังความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความน่าสนใจ เมื่อนำหลักเข้าใจง่ายสะดวกในการเข้าถึงสาระของภูมิปัญญา นำเสนอทั้งภาพและเสียงมีความน่าสนใจและสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว คลังความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีการพัฒนา

ภูมิปัญญาแบบร่วมมือในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป และนำคลังความรู้ไปใช้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทองคุณ (2555) ปัญหาด้านการจัดการวัสดุ อุปกรณ์การผลิตอยู่ในสภาพที่เก่าและเสื่อมโทรม กระบวนการผลิตขาดกำลังการผลิตและเทคโนโลยีในการผลิตที่เพียงพอ ขาดการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย ขาดองค์ความรู้ในการบริหาร ขาดความรู้และทักษะ รูปแบบการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผ่านการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติและประสบการณ์จากงานอื่น ๆ และพัฒนาต่อยอดการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับชุมชนและความต้องการของตลาด จากฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชนเพื่อสร้างรายได้

การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการทอเสื่อกก มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน เกี่ยวกับความรู้และทักษะในการทอเสื่อกก รวมถึงแนวทางการพัฒนาการทอเสื่อกก เพื่อให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นแนวทางในการส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะการทอเสื่อกก ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาร่วมกัน เพื่อให้ได้เสื่อกกที่มีคุณภาพและมาตรฐาน เรียนรู้ความผิดพลาดจากอดีตในการวางแผนการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต ส่งเสริมการทอเสื่อกกและร่วมกันจัดตั้งกลุ่มทอเสื่อกกให้เป็นรูปธรรม ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอเสื่อกก เกิดการพัฒนาคุณภาพการทอเสื่อกก และสามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน เนื่องจากการพัฒนาและส่งเสริมความรู้ในปัจจุบันควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการทอเสื่อกก ตลอดจนการเพิ่มพูนความรู้ การคัดเลือกวัตถุดิบ การทอเสื่อให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน เพื่อให้เสื่อกกเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามพร้อมทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณิกา และอดิสร (2556) ที่รายงานว่า ศักยภาพด้านการบริหารจัดการและความพร้อมของประชาชนต่อการพัฒนาโดยชุมชนให้ความร่วมมือและมีทัศนคติเชิงบวกกับการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามควรมีการพัฒนาด้านองค์ความรู้ในการจัดการเพิ่มเติมแก่ประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มคนเพื่อพัฒนาชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปันนิตดา (2548) กลุ่มมีปัญหาคารขาดความรู้และทักษะในการปรับปรุงพัฒนา ผลิตภัณฑ์ การขาดแคลนเงินทุน และ

การบริหารจัดการกลุ่มยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้นสมาชิกกลุ่ม จึงมีความต้องการพัฒนาความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น การพัฒนาที่สมาชิกเลือกใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาผลิตภัณฑ์ สมาชิกได้ฝึกปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามต้นแบบด้วยตนเอง มีการปรับปรุงการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ และการติดตามและเสริมแรงเป็นระยะ ๆ พัฒนาขึ้นใหม่เป็นสิ่งของ เครื่องใช้ที่มีประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น และชิ้นงานที่ผลิตขึ้นมีความสวยงาม ประณีต ทนทาน และคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม

การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ปัจจุบันมีการทอเสื่ออกไว้เพื่อใช้งานในครัวเรือน หรือเป็นของฝากงานบุญประเพณีของชุมชน และยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากชุมชนเป็นกำลังสำคัญคอยให้การสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในการทอเสื่ออกที่มีความหลากหลาย อีกทั้งให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของการทอเสื่ออก สร้างเครือข่ายร่วมกับชุมชน เกิดการยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เพื่อให้การทอเสื่ออกมีคุณภาพที่ดี สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมที่ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ ทศพร (2556) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เกิดผลสัมฤทธิ์ และเกิดความยั่งยืนนั้นควรเริ่มจากการพัฒนาตั้งแต่ระดับฐานราก โดยการเสริมสร้างความเป็นเครือข่าย ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในการนำเอาองค์ความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจากงานวิจัยที่มีอยู่ไปสู่การใช้งานจริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิ (2547) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรมีการจัดตั้งกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการวางแผน การดำเนินงานและการแก้ไขอุปสรรคร่วมกัน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่รัฐบาลและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการวางแผนงานชุมชน ประกอบด้วยความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน การเสริมสร้างการรวมกลุ่มและความสามัคคี

สรุปผล

การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอเสื่ออก ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ คุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การทอเสื่ออก มีวัสดุและอุปกรณ์ กระบวนการทอเสื่ออก ขั้นตอนการทอเสื่ออก เพื่อเหมาะสมกับการใช้งานและการเก็บรักษา การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในการทอเสื่ออก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความรู้และทักษะในการทอเสื่ออก รวมถึงแนวทางการพัฒนาการทอเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาในการพัฒนาความรู้และทักษะการทอเสื่ออก เพื่อให้ได้เสื่ออกที่มีคุณภาพและมาตรฐาน เรียนรู้ความผิดพลาดจากอดีตสู่การวางแผนการแก้ไขปัญหาคือต่อไปในอนาคต การพัฒนาการทอเสื่ออก ไว้ใช้งานในครัวเรือนหรือเป็นของฝาก งานบุญประเพณีของชุมชน และยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดความรักและห่วงหาอาทรภูมิปัญญาการทอเสื่ออกให้คงอยู่กับชุมชนบ้านคำไผ่ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยในครั้งนี้จะสำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการสนับสนุนจาก มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ สาขาวิชาการจัดการ คณะเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตกาฬสินธุ์ ที่ได้ให้การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการศึกษาวิจัยและอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงาน และขอขอบพระคุณชาวบ้านคำไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตลอดจนการให้ข้อมูลที่มีส่วนสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิกา พิมพ์ศรี และอดิสร เรือลม. 2556. ศักยภาพทางการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซาง จังหวัดพะเยา ในการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน อนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 7-19.
- คณะกรรมการอำนวยการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย. 2549. คู่มือการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. สำนักนายกรัฐมนตรี, กรุงเทพฯ.
- ชลธิ์ เจริญรัฐ. 2547. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุดรธานี, อุดรธานี.
- ชูเกียรติ ลิขสุวรรณ. 2535. ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ. รายงานการวิจัย เชียงใหม่. คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ณรงค์ สมพงษ์ ศศิฉาย ธนะมัย และสุรัชย์ ประเสริฐสรวย. 2555. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีต่อการพัฒนาการศึกษาและอาชีพการเกษตรในท้องถิ่น. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ 27(1): 97-109.
- ทรงคุณ จันทจร. 2555. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการจัดการการผลิตเสื่อกกเชิงพาณิชย์ จังหวัดมหาสารคาม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่ เศรษฐกิจยั่งยืน ด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2543. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. สุวีริยาสาส์น, กรุงเทพฯ.
- ปวินรัตน์ แซ่ตั้ง. 2556. การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติ ผ่านกระบวนการย้อมสีธรรมชาติ โดยการใช้ สารช่วยย้อม จากน้ำพุร้อนแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(1): 9-22.
- ปนัดดา พูนทองกลาง. 2548. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ทำจากต้นกกของกลุ่มทอเสื่อกกบ้านระกาศ หมู่ 4 ตำบลบ้านระกาศ อำเภอบางป๋อ จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- ประเวศ วะสี. 2533. การสร้างคลังภูมิปัญญาไทยเพื่อการศึกษา. เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องในงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน 33 เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.
- ยุพาวดี น้อยวงศ์ และพิทักษ์ น้อยวงศ์. 2543. การศึกษากระบวนการย้อมสีเส้นกกด้วยสีธรรมชาติ กับสรีวิทยาศาสตร์ และกระบวนการทอรวมทั้งการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกก. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์. 2556. การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://www.kalasin.go.th/> (8 กันยายน 2556).
- สุชาติ จักรพิสุทธิ. 2547. การศึกษาทางเลือกของชุมชน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น 27 (4): 18 – 23.
- องค์การบริหารส่วนตำบล. 2554. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น. กระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ.

การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

Participatory Development of Strategic Plan for Establishing
the Local Museum of Tha Khon Yang Community,
Tha Khon Yang Sub-district, Kantharavichai District,
Maha Sarakham Province

ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี^{1/}
Narongrit Sumalee^{1/}

Abstract: The purpose of this participatory action research was to develop a suitable and sustainable strategic plan for establishing the Tha Khon Yang museum, Tha Khon Yang Sub-district, Kantharavichai district, Maha Sarakham province. This research emphasized a participatory learning process between community and people involved as both means and ends by studying local capital (economic capital, social capital and cultural capital). It is expected that a participatory learning process is a key tool of empowerment and consciousness-raising on sense of belonging of community. The data on the local capital received from this participatory learning process was used 1) to analyze the SWOT by studying both history and present-day situations of community 2) to study the alternative ways for reducing problems and empowering community, and 3) to use the findings from 1) and 2) to study and develop a suitable strategic plan for establishing the Tha Khon Yang museum based on to the situation and needs of community. The results from this research was not only a document on community-based strategic plan for establishing the Tha Khon Yang museum, but also was “commitment” or obligation between community and people involved who need to succeed in establishing the Tha Khon Yang museum as a cultural development tool of community

Keywords: ThaKhon Yang museum, strategic plan, participatory learning process

^{1/}พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเือง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150

^{1/}Museum of Mahasarakham University, Kham Rieng, Khantavichai, Mahasarakham 44150, Thailand

บทคัดย่อ: งานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมและยั่งยืนในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการ “จัดกระบวนการเรียนรู้” อย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นที่พึ่งพาหมายและเครื่องมือในการเสริมพลังและสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน ด้วยการร่วมกันศึกษา “ทุน” (ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม) ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้ในการ 1) วิเคราะห์สถานะแวดล้อมของศักยภาพและปัญหาของชุมชนผ่านการศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันและประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อ 2) ศึกษาแนวทางแก้ไขและเสริมศักยภาพชุมชนบ้านท่าขอนยาง ซึ่งข้อมูลที่ได้จาก 1) และ 2) นี้ได้นำมาใช้ประกอบการพัฒนา 3) แนวทางและแผนยุทธศาสตร์การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางที่สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการที่เป็นจริงของชุมชน ซึ่งผลของการศึกษานี้นอกจากแผนยุทธศาสตร์ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นแล้ว ยังได้เป็น “พันธสัญญา” ที่คนในชุมชนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องต้องร่วมกันขับเคลื่อนให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยางสามารถก่อตั้งได้ให้เป็นผลสำเร็จ เพื่อหวังให้พิพิธภัณฑ์ดังกล่าวสามารถส่งผลกระทบและตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริงในฐานะเครื่องมือของการพัฒนาในมิติวัฒนธรรมต่อไป

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยาง แผนยุทธศาสตร์ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

คำนำ

บ้านท่าขอนยางเป็นชุมชน “ญ้อ” ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำชีตอนกลางในจังหวัดมหาสารคาม กำเนิดขึ้นจากผลกระทบคราวสงครามเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ (พ.ศ. 2369-70) ได้รับโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ตั้งเป็นเมืองในปี พ.ศ. 2388 มีเจ้าเมืองปกครอง ก่อนจะลดระดับเป็นตำบลตั้งแต่ พ.ศ. 2443 เป็นต้นมา สำหรับพัฒนาการของบ้านท่าขอนยางนั้น มีการเปลี่ยนแปลงโดยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบททั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาค มาตามลำดับ โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาของรัฐด้วยการสร้างความทันสมัยผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (ฉบับแรกประกาศใช้ พ.ศ.2504-2509) ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านท่าขอนยาง และเมื่อมหาวิทยาลัยมหาสารคามได้เข้ามาตั้งในพื้นที่ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา กล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการกระตุ้นให้การเปลี่ยนแปลงดำเนินไปอย่างรวดเร็วและเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ทำให้ในระยะหลังได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวและเคลื่อนไหวของคนในท้องถิ่นและภายนอกหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะในมิติทางวัฒนธรรมผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ จากการประเมินเบื้องต้น บ้านท่าขอนยาง

มี “ทุน” และองค์ประกอบที่โดดเด่นและเหมาะสมหลายประการในการดำเนินโครงการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ มี “ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์” ที่น่าสนใจ มีความโดดเด่นในฐานะเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ “ญ้อ” ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และมีความโดดเด่นของ “วัฒนธรรมท้องถิ่น” เช่น การอนุรักษ์พื้นฟูประเพณีดั้งเดิมหรือสร้างประเพณีใหม่ อาทิ ประเพณีไหลเรือไฟ งานนมัสการพระชินวรารักษ์ เป็นต้น รวมทั้งยังเป็นชุมชนที่มี “ความเข้มแข็ง” และมีศักยภาพของภาคประชาชน โดยพิจารณาจากการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวมต่าง ๆ ที่ผ่านมา โดยเฉพาะผ่านการดำเนินงานของ “สภาองค์กรชุมชนตำบลท่าขอนยาง” ทั้งยังมีกลุ่มคนในชุมชนบางส่วนเคยมี “ประสบการณ์การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR)” มาก่อน ดังปรากฏจากโครงการวิจัยของบัญญัติ (2550) จึงมีความเข้าใจและความพร้อมในการทำงานวิจัยชุมชน อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่มีความชัดเจนในประเด็นของการเปลี่ยนผ่านจากชนบทสู่การเป็นเมือง (urbanization) ซึ่งกำลังมีการขยายตัวและเพิ่มความซับซ้อนทั้งในเชิงโครงสร้างทางกายภาพและวิถีชีวิต จึงเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญเพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างและพัฒนาการของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งยังเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งเอื้อต่อการศึกษาและ

ดำเนินการโครงการให้สามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์ อย่างเป็นรูปธรรมได้

ดังนั้นบ้านท่าขอนยางจึงเป็นชุมชนที่ได้รับ ความสนใจจากนักวิชาการและหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง โดยถูกเลือกให้เป็น “พื้นที่วิจัย” หรือดำเนินการ กิจกรรมต่าง ๆ แต่ที่ผ่านมานั้นก็ยังไม่เป็นรูปธรรม และต่อเนื่อง ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อทัศนคติด้านลบของคนใน ชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังมีบทบาทเป็น “ผู้ถูกกระทำ” หรือ “วัตถุของการวิจัย” มากกว่าดำเนินการเอง โดยเฉพาะความพยายามที่จะจัดการความรู้และก่อตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบซึ่งสามารถเป็น “ตัวชี้วัด” ที่เป็นรูปธรรมของพลังท้องถิ่นนั้นยังไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ผลพลอยได้จากการดำเนินงานโครงการของ นิสิตปริญญาตรีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2550) ซึ่งได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 โครงการกล้า ใหม่ใฝ่รู้ ประจำปี 2550 จากธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) และได้รับงบประมาณจากทำกินประจำปี 2551 ของธนาคารไทยพาณิชย์ร่วมกับชุมชนบ้านท่าขอนยาง มาก่อสร้างอาคาร “ศาลาศูนย์วัฒนธรรม” ที่วัดเจริญผล ซึ่งช่วยลดความกังวลในแง่ของ “ตัวอาคาร” สำหรับเป็น สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงเหลือเพียงการสร้าง ความเชื่อมั่นและออกแบบวิธีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแสวงหา แนวทางในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

กรอบแนวคิด

การดำเนินงานวิจัยตั้งอยู่บนแนวคิด “การบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง” ซึ่งเน้นการต่อรองปรับ ประสานระหว่างองค์ความรู้ภายนอกกว่าด้วยการจัดการ พิพิธภัณฑ์สมัยใหม่กับองค์ความรู้ภายในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการกำหนดแนวทางและออกแบบ นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท ความต้องการและ ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น โดยชุมชนสามารถจัดหาและ ทดลองปฏิบัติกิจกรรมและสร้างสรรค์สื่อต่าง ๆ เพื่อ สนับสนุนบรรยากาศการเรียนรู้ตลอดชีวิตในพิพิธภัณฑ์ อย่างต่อเนื่องและมีชีวิตชีวา (living museum) ได้จริง แนวคิดข้างต้นยังเป็นการรองรับความท้าทายใหม่ซึ่ง พิพิธภัณฑ์ในอุดมคติ (ideal museum) ของศตวรรษที่ 21

ต้องรับบทบาท กล่าวคือ การร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการ เปลี่ยนแปลงสังคม (social agent) โดยต้องมีศักยภาพใน การสนองตอบความต้องการของผู้คนทั้งในระดับปัจเจก บุคคล ชุมชนท้องถิ่นและสังคม (Sandell, 2002) ทั้งนี้ ต้องดำรงฐานะทั้งเป็นแหล่งรวบรวมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์รวมความภาคภูมิใจและสนับสนุนแรงเกื้อหนุนทาง สังคม สร้างสำนึกรักท้องถิ่น สร้างกระบวนการ ไตร่ตรองสะท้อนคิด ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ ตลอดจน ทั้งเป็นแหล่งนำเสนอ “อัตลักษณ์” ของชุมชนท้องถิ่นต่อ สาธารณะเพื่อลดทอนภาพตายตัว และสร้างพื้นที่ทาง สังคม รวมทั้งเป็นเครื่องมือต่อยอดในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ยังสอดคล้องกับ แนวคิดพิพิธภัณฑ์แนวใหม่ (new museology) หรือนิเวศ พิพิธภัณฑ์ (ecomuseum) ซึ่งกำลังได้รับความสนใจและ ทดลองปฏิบัติอย่างแพร่หลายทั่วโลก (Marstine, 2006) โดยเฉพาะการนำแนวคิดและวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการใน การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (PAR & CD) มาประยุกต์ ใช้ร่วมกับแนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรทาง วัฒนธรรม (McManamon and Hatton, 1999) และการ จัดการพิพิธภัณฑ์ เพื่อสร้างพลังและภูมิคุ้มกันให้กับ ชุมชนท้องถิ่น (สายันต์, 2547) ในการเผชิญหน้ากับ ความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมข้ามชาติ หรือแม้แต่ประชาคม เศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economy Community) ที่ กำลังมาถึง

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงใช้ “กระบวนการการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วม” ระหว่างชุมชนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเสริมพลัง สร้างสำนึกความเป็นเจ้าของ โดยการ พัฒนา “แผนยุทธศาสตร์” ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้าน ท่าขอนยาง ซึ่งได้ออกแบบกระบวนการวิจัยที่เน้นให้ ชุมชนร่วมกันศึกษาสภาพแวดล้อมและศักยภาพ (SWOT) เพื่อทำการวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาใน มิติทางประวัติศาสตร์ผ่านการศึกษา “ทุน” ของชุมชน ท้องถิ่น ตลอดจนแนวทางแก้ไขและเสริมศักยภาพชุมชน บ้านท่าขอนยาง จากนั้นข้อมูลที่ได้ทั้งหมดนี้ได้นำไป ประกอบการพัฒนาแนวทางและแผนยุทธศาสตร์ในการ ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางที่สอดคล้องกับ ศักยภาพและปัญหาของชุมชน ดังภาพที่ 1

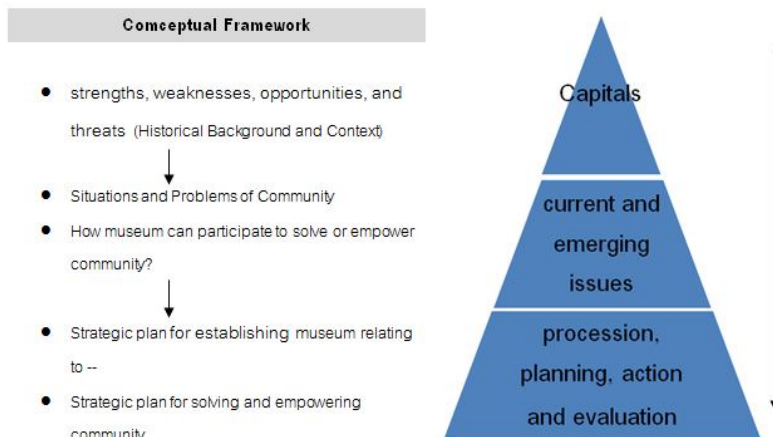

Figure 1 Conceptual Framework

วัตถุประสงค์ในงานวิจัย

- 1) สร้างสำนึกร่วมและเสริมพลังชุมชนท่าขอนยาง ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
- 2) ศึกษา “ทุน” เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชนท้องถิ่นท่าขอนยางอย่างมีส่วนร่วม
- 3) พัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางที่สอดคล้องกับศักยภาพและปัญหาของชุมชนท้องถิ่น

อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (participatory action research) เพื่อศึกษาแนวทางและแผนยุทธศาสตร์ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยาง โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

1. ขั้นเตรียมการก่อนดำเนินการวิจัย (pre – research phase)

- 1.1) คัดเลือกพื้นที่ โดยได้เลือกบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
- 1.2) ศึกษาและวิเคราะห์บริบทชุมชน โดยใช้วิธีการประเมินสถานการณ์ชุมชนอย่างเร่งด่วน RRA (rapid rural appraisal) เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นในการทำงานและประกอบการตัดสินใจ

1.3) สืบค้น เสาะหาและประสานบุคคลเพื่อร่วมทำงานวิจัย

1.4) ประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ ร่วมระดมความคิดเห็น วางแนวทางในการดำเนินงานเบื้องต้น เพื่อเป็นการกระตุ้นความสนใจและสร้างพันธสัญญาเบื้องต้น ทั้งนี้ให้ผู้เข้าประชุมร่วมเสนอความคิดเห็นในประเด็นว่า “พิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางในพื้นที่ควรเป็นอย่างไร?” จากนั้นจึงมีการจัดตั้งทีมวิจัยแกนหลัก (core team)

1.5) นักวิจัยทีมแกนหลัก (core team) ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นคนในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์บริบทชุมชนเบื้องต้น โดยใช้วิธีการการประเมินสถานะชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal – PRA) เพื่อสำหรับใช้วิเคราะห์สถานการณ์แวดล้อม ศักยภาพ ความเป็นไปได้ เงื่อนไขและข้อจำกัดเบื้องต้นของชุมชน

1.6) จัดเวทีคืนข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงประเมินสถานการณ์ (1.5) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดตัวโครงการวิจัยฯ และกระตุ้นความสนใจของชุมชน รวมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ สร้างความเข้าใจ การรับรู้ร่วมกัน และเชิญชวนค้นหา “ทีมวิจัยชุมชน” เพิ่มเติม โดยการให้บุคคลที่สนใจเสนอตัวเองหรือร่วมเสนอชื่อบุคคลที่เหมาะสม

1.7) จัดประชุมทีมนักวิจัยเพื่อร่วมวางแผนออกแบบการวิจัย และพัฒนาเครื่องมือวิจัย

2. ขั้นตอนดำเนินการวิจัย (research phase)

2.1) ทีมวิจัยร่วมกันศึกษา “ทุน” (ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม) ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้สำหรับ 1) สังเคราะห์เป็นเนื้อหาในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ และ 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับนักวิจัยชุมชนและใช้เป็นข้อมูลสำหรับประกอบการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยาง ทั้งนี้โดยให้ชุมชนร่วมเสนอความคิดเห็นในประเด็นว่า “ควรจัดแสดงอะไรในพิพิธภัณฑ์ท่าขอนยาง?” โดยใช้เทคนิค AIC (Appreciation Influence Control) ซึ่งประกอบด้วย 1) ร่วมกำหนดประเด็นเนื้อหาที่พิพิธภัณฑ์ท่าขอนยางควรจัดแสดง 2) ร่วมคิดวางแผนวิธีการเก็บข้อมูลและวัสดุสิ่งของที่เกี่ยวข้อง และ 3) ร่วมแบ่งกลุ่มรับผิดชอบและแบ่งงานกันดำเนินการ

สำหรับวิธีการรวบรวมข้อมูลนั้นประกอบด้วย การทบทวน สืบค้นจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และ การศึกษาจากงานภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือและวิธีการสัมภาษณ์ผู้รู้ (key informants) การสนทนากลุ่ม (focus group) และการจัดเวที

นอกจากนี้ยังได้พยายามแทรกเครื่องมือและเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้และทักษะในการวิจัยอยู่ตลอดกระบวนการ เช่น การทำแผนที่ชุมชน การทำแผนที่ความคิด การทำประวัติศาสตร์ชุมชน (time line) การทำสาแหรกตระกูล เป็นต้น

2.2) จัดเวทีประชุมเพื่อให้นักวิจัยชุมชนแต่ละกลุ่ม ประกอบด้วย 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มประวัติศาสตร์และตำนาน 2) กลุ่มประเพณีและความเชื่อ 3) กลุ่มภูมิปัญญาและอาชีพ 4) กลุ่มทรัพยากร และ 5) กลุ่มสายตระกูล ร่วมนำเสนอข้อมูล และนักวิจัยชุมชนกลุ่มอื่น ๆ ร่วมถอตอบเรียน ตรวจสอบ สรุป อภิปรายภายใต้ประเด็น “สถานการณ์และปัญหาของบ้านท่าขอนยาง เพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ไขและเสริมศักยภาพ” เพื่อกระตุ้น จัดระบบความคิดความเข้าใจต่อสถานการณ์ของชุมชน ทั้งนี้โดยใช้วิธีการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน (อดีต-ปัจจุบัน) และกำหนดภาพอนาคตที่พึงปรารถนาของชุมชน โดยการใช้เทคนิค AIC (Appreciation Influence Control) และร่วมกันวิเคราะห์

สถานการณ์แวดล้อม ศักยภาพ ความเป็นไปได้ เงื่อนไข และข้อจำกัดของชุมชนร่วมกัน

3. ขั้นตอนการจัดทำแผน (planning phase)

3.1) จัดกิจกรรมเสริมความรู้โดยการฟังบรรยาย และอบรมในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

3.2) จัดประชุมเวทีร่วมระดมสมอง “แผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นฯ” ในประเด็นดังนี้

3.2.1) วิเคราะห์ประเด็น “พิพิธภัณฑ์จะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหารหรือเสริมศักยภาพของชุมชนได้อย่างไร?” โดยการเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ที่ได้จากข้อ (2.2) ของขั้นตอนการวิจัย

3.2.2) วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดบทบาทสำหรับการจัดแสดงนิทรรศการและนำเสนอในพิพิธภัณฑ์

3.2.3) กำหนดแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

3.3) จัดประชุมเพื่อร่วมตรวจสอบ แก้ไขเพิ่มเติม “ร่างการจัดแสดงและสื่อ” ที่เกี่ยวข้องตามข้อมูลที่ได้จากข้อ (3.2.2) ของขั้นตอนการจัดทำแผน

3.4) จัดเวทีคืนข้อมูลเพื่อให้ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องร่วมตรวจสอบและสรุปต้นร่าง แผนยุทธศาสตร์ฯ รวมทั้งร่วมทดลองปฏิบัติการ (implementation phase) ซึ่งประกอบด้วย ร่วมจัดนิทรรศการ กิจกรรมการเรียนรู้ และจัดทำหนังสือ “แผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยาง” เพื่อส่งมอบแก่ชุมชนและเผยแพร่แก่สาธารณะ

ผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็นสามส่วนหลัก โดยพยายามควบคุมกระบวนการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) สร้างสำนึกร่วมและเสริมพลังชุมชนท่าขอนยางผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้โดยดำเนินการผ่าน 2) การศึกษา “ทุน” เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชนท้องถิ่นท่าขอนยางอย่างมีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ 3) พัฒนาแผนยุทธศาสตร์ในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางที่

สอดคล้องกับศักยภาพและปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ ผลการศึกษาประกอบด้วยประเด็นดังนี้ 1) พิพิธภัณฑ์ บ้านท่าขอนยางในฝันควรเป็นอย่างไร? 2) ควรจัดแสดง อะไรในพิพิธภัณฑ์ท่าขอนยาง? 3) แผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยาง

1) พิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางในฝันควรเป็นอย่างไร?

เพื่อเป็นการสร้างการรับรู้และกำหนดเป้าหมายร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง (ตัวแทนสภาวัฒนธรรมอำเภอฯ ตัวแทน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม ตัวแทนสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดมหาสารคาม) เบื้องต้นจึงได้มีการเปิดเวทีและโยนประเด็นท้าทายเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้สะท้อนความคาดหวังเกี่ยวกับตัวแบบพิพิธภัณฑ์ในอุดมคติ (ideal museum) ก่อนที่จะดำเนินการและเพื่อเป็นการสร้างสำนึกกลุ่มต่อพันธสัญญาที่จะร่วมกันก้าวไปสู่ตัวแบบดังกล่าว ด้วยคำถามว่า “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยางในฝันควรเป็นอย่างไร?” ดังภาพที่ 2

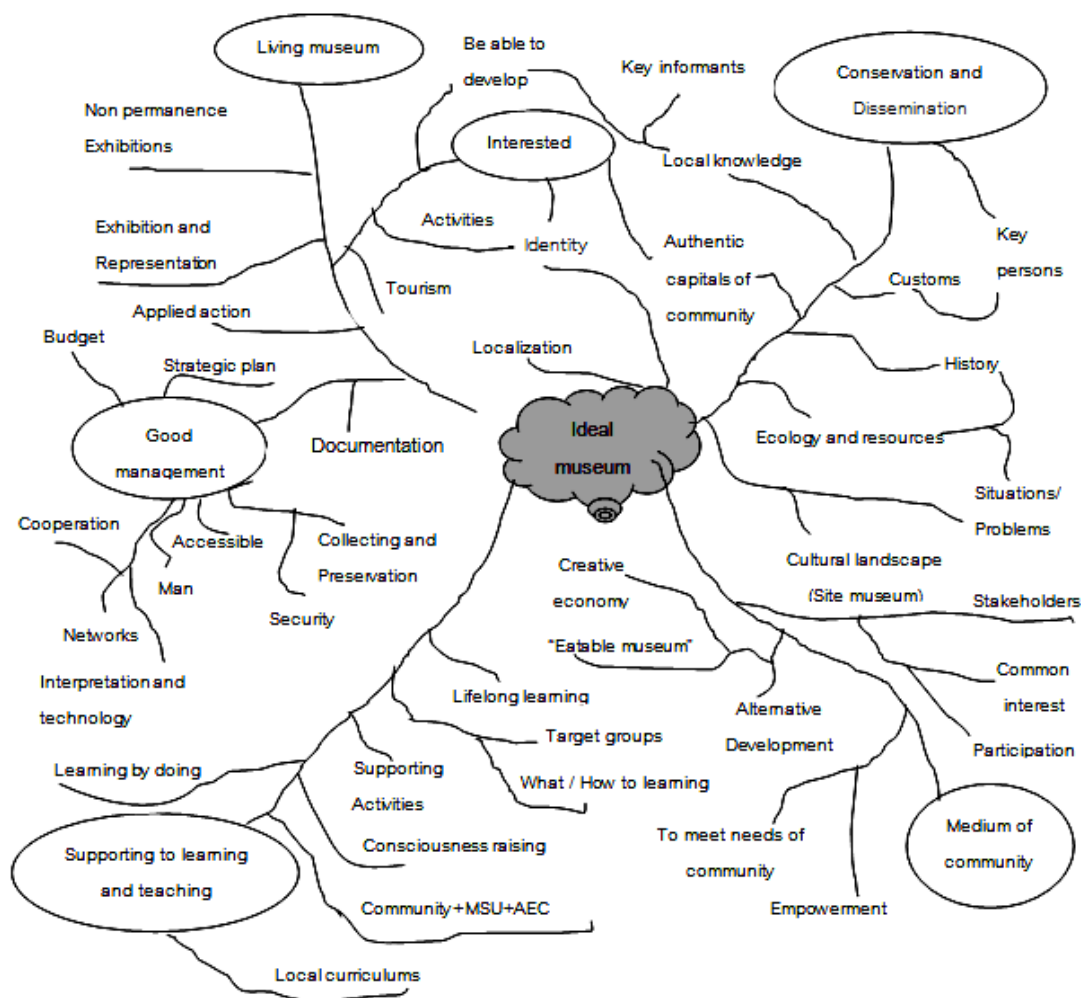

Figure 2 Mind mapping of ideal type of the Tha khon Yang museum

สำหรับ “ตัวแบบพิพิธภัณฑ์ในอุดมคติ” ที่ประชุมได้สะท้อนมุมมองและแนวคิดของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยางที่ควรจะเป็น โดยเป็นความมุ่งหวังที่อยากให้เกิดขึ้นมา ซึ่งน่าจะเกิดว่ามีความแตกต่างจากแนวคิดของพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมไทยเวลานี้ อีกทั้งหลายแนวคิดในที่ประชุมนั้นยังดูเหมือนว่าจะสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ศึกษาในปัจจุบันด้วย โดยเฉพาะแนวคิดพิพิธภัณฑ์ใหม่ (new museum) (Marstine, 2006) หรือนิเวศพิพิธภัณฑ์ (ecomuseum) ซึ่งกำลังได้รับความสนใจและทดลองปฏิบัติอย่างแพร่หลายทั่วโลก โดยเป็นวิธีคิดและการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่เน้นการตีความมรดกทางวัฒนธรรมในลักษณะองค์รวม (holistic) โดยเน้นอัตลักษณ์ของสถานที่มากกว่าตัวอาคารหรือวัตถุสิ่งของดังพิพิธภัณฑ์ดั้งเดิมดำเนินการ ทั้งยังเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อลดการผูกขาดเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ และมีเป้าหมายเพื่อร่วมใช้อีกเครื่องมือหนึ่งในการสนับสนุนสวัสดิการและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืนด้วย (Davis, 1999)

สำหรับประเด็นความคิดหลัก ๆ ที่พิพิธภัณฑ์ท่าขอนยางควรทำหน้าที่มี 3 ประการคือ 1) เป็นแหล่งเก็บรักษานักวิจัยและเผยแพร่วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชาวภู่อ่าท่าขอนยาง 2) เป็นสื่อกลางของชุมชน ซึ่งจะใช้เป็นเครื่องมือต่อยอดเพื่อทำประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ ต่อไป และ 3) เป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้การสอนของชุมชนท้องถิ่น

นอกจากนี้ในที่ประชุมยังได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นของการนำเสนอและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์ด้วย โดยควรเป็น “พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต” กล่าวคือ มีการหมุนเวียนเคลื่อนไหวตลอดเวลา โดยอาจผ่านกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของผู้คนได้จริง ไม่ว่างระยะห่างกับผู้คน เหมือนพิพิธภัณฑ์ทั่วไปที่มักแข็งทื่อ มุ่งเน้นนำเสนอฝ่ายเดียว แต่ผู้คนไม่มีส่วนร่วม ดังนั้น พิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับฝ่ายต่าง ๆ มีกิจกรรมหมุนเวียนต่อเนื่องและทันต่อเหตุการณ์ สามารถนำไปต่อยอดสร้างประโยชน์ต่อไปได้ โดยเฉพาะในมุมมองของชุมชนนั้น “พิพิธภัณฑ์ต้องกินได้”

ด้วย ไม่ใช่เพียงให้ความความภาคภูมิใจต่อเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือตอบสนองด้านสุนทรีย์เท่านั้น แต่ต้องช่วยแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจด้วย เช่น สนับสนุนการท่องเที่ยว กระตุ้นการสร้างรายได้ และหนุนเสริมการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

สำหรับในประเด็น “การบริหารจัดการ” นั้น ที่ประชุมให้ความสำคัญในการจัดการเรื่องทุน คน การตั้งคณะกรรมการดูแล การจัดการองค์ความรู้และเทคโนโลยี การตลาด การเข้าถึงของผู้เกี่ยวข้องและผู้ชม มีระบบดูแลรักษาและระบบเก็บรักษาที่ปลอดภัย เช่น การจัดทำทะเบียนวัตถุ การทำฐานข้อมูล เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานอย่างมีเป้าหมายและหวังผลด้วย

2. ควรจัดแสดงอะไรในพิพิธภัณฑ์ท่าขอนยาง?

ในประเด็นนี้ได้มีการศึกษา “ทุน” (ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม) ของชุมชนบ้านท่าขอนยาง ทั้งนี้การเก็บข้อมูลนี้มีเป้าหมายหลัก ๆ อยู่สองประการ คือ 1) ในฐานะเป็น “เป้าหมาย” เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสังเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดงนิทรรศการและจัดกิจกรรมในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ 2) ในฐานะเป็น “เครื่องมือ” เพื่อใช้สร้างกระบวนการเรียนรู้ทำความเข้าใจถึง “ทุน” และประเด็นปัญหาของบ้านท่าขอนยางในมิติต่าง ๆ ทั้งยังจะเป็นข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจและแสวงหาแนวทางในการแก้ไขหรือส่งเสริมต่อไป รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลประกอบการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางที่สอดคล้องกับการศักยภาพและปัญหาของชุมชนท้องถิ่นและสามารถตอบสนองกับความต้องการที่เป็นจริงของผู้คนในชุมชนได้ สำหรับประเด็นที่ชุมชนได้นำเสนอให้เก็บรวบรวมสามารถสรุปได้ 3 ประเด็นหลัก ดังภาพที่ 3

2.1) ประเด็นของกายภาพและทรัพยากร เพื่อเข้าใจระบบนิเวศวิทยาของบ้านท่าขอนยาง ซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่กำหนดรูปแบบการใช้ชีวิตของชาวบ้านท่าขอนยาง ประกอบด้วยประเด็นย่อย คือ 1) ท่าเลที่ตั้ง 2) ที่ดิน 3) แหล่งป่า 4) แหล่งน้ำ 5) นาและข้าว

2.2) ประเด็นของตำนานและประวัติศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจภูมิหลังความเป็นมาของบ้านท่าขอนยาง ที่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยประเด็นย่อย ดังนี้ 1) ประวัติการตั้งบ้านท่าขอนยาง 2) ความเชื่อเกี่ยวกับผี 3) การเมืองการปกครอง 4) สายตระกูล 5) การศึกษา

2.3) ประเด็นของวิถีชีวิต เพื่อศึกษาความเป็นอยู่และภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ของชาวภูบ้านท่าขอนยาง ลักษณะที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ในประเพณี ความเชื่อต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นดังนี้ 1) ภาษา 2) อาชีพและการทำมาหากิน 3) นิทานและการละเล่น 4) ประเพณีและความเชื่อ 5) เครื่องแต่งกาย 6) สถาปัตยกรรมและศิลปกรรม 7) อาหารและวัฒนธรรมการกิน 8) บุคคลสำคัญหรือผู้เชี่ยวชาญใน (ภูมิปัญญา) ด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เพื่อลดความซับซ้อนในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงได้มีการจัดแบ่งประเด็นออกเป็น 5 ประเด็น และให้นักวิจัยชุมชนแบ่งเป็น 5 กลุ่มตามประเด็นที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญหรือสนใจ คือ 1) กลุ่มประวัติศาสตร์และตำนาน 2) กลุ่มประเพณีและความเชื่อ 3) กลุ่มภูมิปัญญาและอาชีพ 4) กลุ่มทรัพยากร และ 5) กลุ่มสายตระกูล

3. แผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยาง

หลังจากที่นักวิจัยได้ร่วมการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้มีการจัดเวทีประชุมเพื่อให้นักวิจัยชุมชนแต่ละกลุ่มร่วมกันนำเสนอข้อมูล (ประกอบด้วย 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มประวัติศาสตร์และตำนาน 2) กลุ่มประเพณีและความเชื่อ 3) กลุ่มภูมิปัญญาและอาชีพ 4) กลุ่มทรัพยากร และ 5) กลุ่มสายตระกูล และนักวิจัยชุมชนกลุ่มอื่น ๆ ร่วมถอดบทเรียน ตรวจสอบ สรุป อภิปรายภายใต้ประเด็น “สถานการณ์และปัญหาของบ้านท่าขอนยางเพื่อแสวงหาแนวทางการแก้ไขและเสริมศักยภาพ” เพื่อกระตุ้น จัดระบบความคิดความเข้าใจต่อสถานการณ์ของชุมชน ทั้งนี้โดยใช้วิธีการร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน (อดีต-ปัจจุบัน) และกำหนดภาพอนาคตที่พึงปรารถนาของชุมชน จากนั้นได้มีการจัดประชุมเวทีร่วมระดมสมอง “แผนยุทธศาสตร์เพื่อก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นฯ” ในประเด็น

“พิพิธภัณฑ์จะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาหรือเสริมศักยภาพของชุมชนได้อย่างไร?” รวมทั้งร่วมวิเคราะห์บทการ จัดแสดง เพื่อใช้ในการนำจัดทำนิทรรศการ และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ ซึ่งได้แบ่งประเด็นออก 3 ประเด็นหลัก (ภาพที่ 4) คือ

1) ทำไม้ต้องบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ มีเป้าหมายเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย จุดประสงค์และหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยางที่ชัดเจน ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดควบคุมการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ในภาพรวม

2) ใครบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ มีเป้าหมายเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ให้ชัดเจนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยประกอบด้วย 2.1) คณะกรรมการอำนวยการ 2.2) เจ้าหน้าที่ ซึ่งแบ่งออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เพื่อความชัดเจนของบทบาทและหน้าที่ คือ ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการเงิน ฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายเผยแพร่ ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ฝ่ายจัดแสดง ฝ่ายการศึกษา และฝ่ายสื่อ 2.3) อาสาสมัคร

3) บริหารจัดการอย่างไร แบ่งออกเป็นสองส่วนสัมพันธ์กัน คือ 3.1) แผนหลัก (master plan) และ 3.2) แผนยุทธศาสตร์ (strategic plan) ซึ่งจะเป็นแผนที่ช่วยสนับสนุนแผนหลักให้สามารถดำเนินให้บรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมตามรูปแบบของกิจกรรมที่ออกแบบไว้ ทั้งนี้ในส่วน ของแผนหลักนั้นประกอบด้วย โครงสร้างขององค์กร การพัฒนาบุคลากร การเก็บรวบรวมวัตถุ การวิจัย การจัดแสดง การศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ การสงวนรักษา การซ่อมบำรุง การรักษาความปลอดภัย การหาทุนและรายได้ การตลาด การบริการ ผู้เข้าชมและจัดการภูมิทัศน์ การสร้างเครือข่ายกับผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholders) และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งในแต่ละฝ่ายยังมีรายละเอียดกระบวนการดำเนินงานด้วย

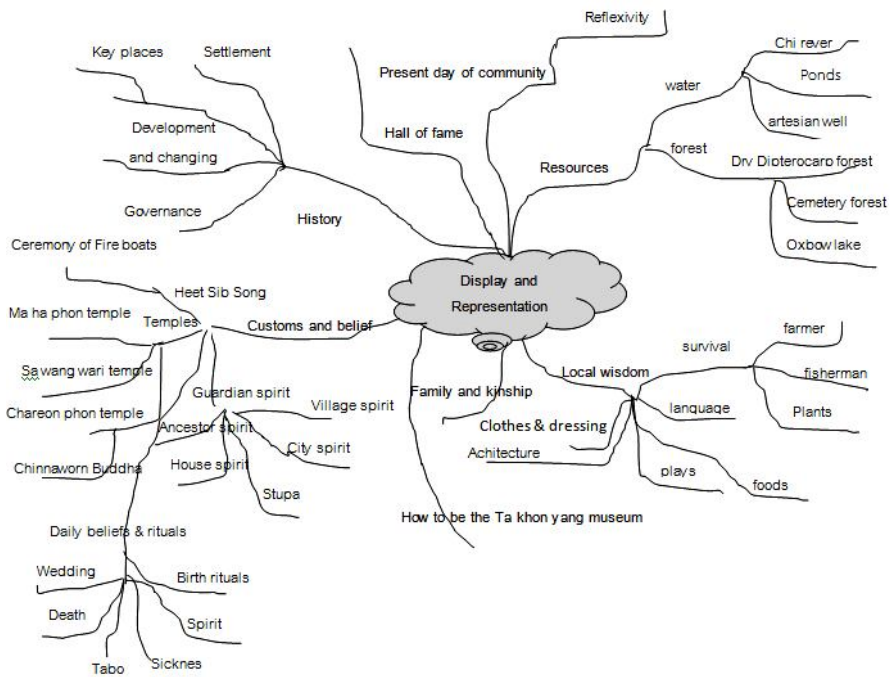

Figure 3 Mind mapping of exhibitions and representations in the Tha Khon Yang museum

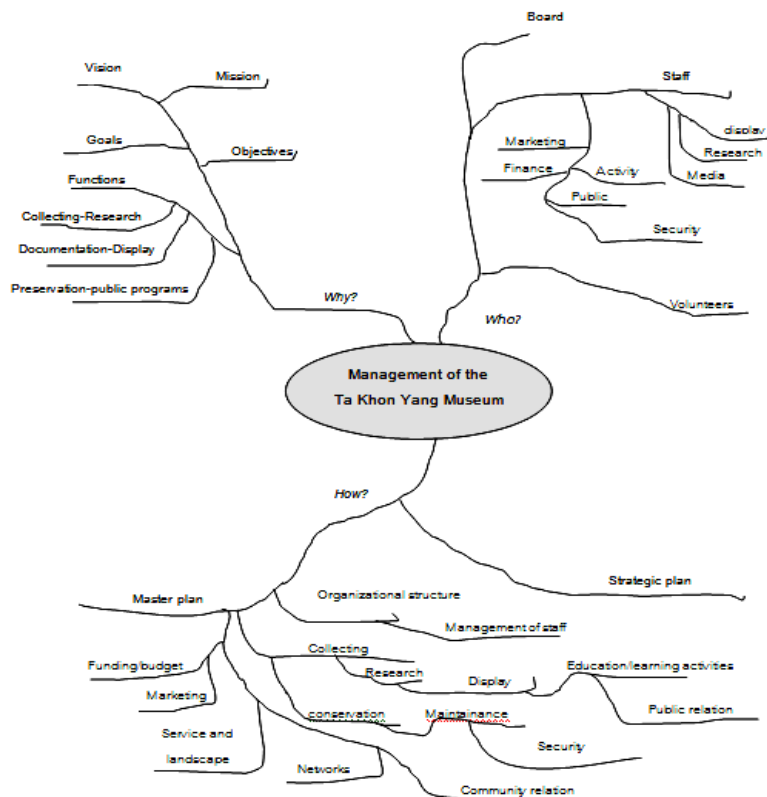

Figure 4 Mind mapping of management system of the Tha Khon Yang museum

สรุปและวิจารณ์

กรอบคิดโดยรวมของงานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการจัดกระบวนการการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือเพื่อเสริมพลัง กระตุ้นการสร้างจิตสำนึก (consciousness rising) สร้างแรงเกาะเกี่ยวทางสังคม และสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยผ่านการร่วม 1) วิเคราะห์ศักยภาพและสถานะแวดล้อมผ่านการศึกษา “ทุน” ของชุมชนท่าขอนยาง 2) หาแนวทางแก้ไขและเสริมศักยภาพชุมชนบ้านท่าขอนยาง สำหรับใช้ประกอบ 3) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยาง เพื่อให้สามารถเป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและตามอัธยาศัยของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อยังมุ่งหวังให้เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการสร้างพื้นที่ทางสังคม (social space) สำหรับต่อยอด สร้างพลังและเป็นแรงบันดาลใจของชุมชนท้องถิ่นและสาธารณะที่สามารถขยายผลขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่นในมิติอื่น ๆ เช่น การท่องเที่ยว เพื่อผลได้ต่อท้องถิ่นและสังคมต่อไป

โดยภาพรวมของโครงการวิจัยที่ผ่านมาได้พยายามดำเนินตามขั้นตอนที่วางไว้ แต่จากประสบการณ์ของชุมชนที่มีต่อบรรดาโครงการวิจัยต่าง ๆ ที่เคยดำเนินงานในพื้นที่บ้านท่าขอนยางในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่ขาดประสิทธิภาพและความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดทัศนคติด้านลบ ไม่อยากให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมกับโครงการวิจัย ดังนั้น ด้วยแนวคิดพื้นฐานของงานวิจัยชุมชนที่เน้นความเป็นบริบท (contextualization) คณะวิจัยจึงจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นทั้งเวลาและกระบวนการเพื่อปรับให้เข้ากับสถานการณ์ของชุมชนและบุคคล โดยเฉพาะการสร้าง ความไว้วางใจและการประสานคนทำงาน มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เช่น การสนทนาแลกเปลี่ยนในโอกาสต่าง ๆ

นอกจากนี้ในการรับรู้ของสังคมสมัยใหม่นั้น ภาพลักษณ์ของ “ความเป็นชนบท” ซึ่งได้กลายเป็นคำพ้องความหมายของ “ความเป็นชุมชน” มักสื่อถึงความเป็นเอกภาพผู้คนสมัครสมานกลมเกลียวเป็นเนื้อเดียวกัน (homogeneity) แบบชุมชนในอุดมคติ (Agbe-Davies, 2010) ซึ่งภาพลักษณ์นี้แตกต่างจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

และได้เป็นอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งในการดำเนินงานวิจัย กล่าวคือชุมชนท่าขอนยางมีภูมิหลังของความขัดแย้งภายในทำให้มีการแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งยากที่จะขอความร่วมมือและสร้างฉันทามติร่วมได้ ทำให้การดำเนินงานโครงการวิจัยต้องล่าช้า ต้องใช้เวลาในการประสานประโยชน์และบริหารความขัดแย้งอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างขัดแย้งเป็นเรื่องปกติที่ต้องบริหารจัดการ คณะวิจัยได้พยายามแก้ปัญหาโดยการเข้าถึงผู้นำชุมชน เช่น เจ้าอาวาสวัดเจริญผลและแกนนำหลักเพื่อช่วยอธิบายและชักชวนให้ชาวบ้านให้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับหากสามารถก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาได้ ทำให้การดำเนินงานโดยรวมได้รับความสนับสนุนและขับเคลื่อนได้

ข้อสังเกตประการหนึ่งที่ได้จากการดำเนินโครงการวิจัยก็คือ การที่ชุมชนยังดูลังเลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมหรือบทบาทในการดำเนินงานครั้งนี้ อาจเนื่องจากผลกระทบจากวิถีคิดของกระบวนการบริหารและจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของรัฐที่ผ่านมา มักขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนของการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย รวมทั้งขั้นตอนการดำเนินงานอื่นๆ เกือบทั้งหมด จึงทำให้ลดทอนพลังและความกระตือรือร้นของชาวบ้านลง ประกอบกับกระบวนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา มักมุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุ เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นหลักทำให้เกิดการทำลายมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นกันอย่างต่อเนื่องทั้งวัฒนธรรมที่สัมผัสได้และวัฒนธรรมไร้รูป (tangible and intangible culture) เช่น แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุและภูมิปัญญาต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้นในแวดวงวิชาการจึงมีการเสนอแนวคิดและวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทางวัฒนธรรมและฟื้นฟูพลังชุมชน โดยยึดหลักองค์รวม (holistic) เน้นชุมชนเป็นหน่วยปฏิบัติการเชิงพื้นที่ ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม การไม่ยึดติดตายตัว เน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัตและไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันแบบเปิด เน้นหลักการร่วมกันนำ สร้างการศึกษาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเพื่อความสุขความประทับใจ

ร่วมกันของชุมชน ซึ่งด้วยวิธีคิดดังกล่าวนี้เชื่อว่าจะช่วย
ฟื้นฟูพลังชุมชนขึ้นมาได้ (สายันต์, 2547)

นอกจากนี้การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยัง
มีมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องตลอดทั้งกระบวนการ
จึงเป็นงานที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งและต้องอาศัยความ
ร่วมมือและบูรณาการจากศาสตร์หลากหลายแขนง
(interdisplines) รวมทั้งภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะ “คนใน”
ชุมชนท้องถิ่นในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม (ธนิช, 2554)
เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมและสำนึกใน
การเป็นเจ้าของร่วมกันในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน
พิพิธภัณฑ์ให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน สามารถ
ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้คนในท้องถิ่นได้
ในมิติต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ดังนั้น หลังจากได้มีการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์
เสร็จแล้ว แต่พิพิธภัณฑ์บ้านท่าขอนยางยังไม่เกิดขึ้นอย่าง
เป็นรูปธรรม จึงต้องมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็น
การสร้างความรู้และความมั่นใจให้กับชุมชน
ซึ่งเบื้องต้นนี้การเสริมพลังชุมชนที่จำเป็นคือการถ่ายทอด
พื้นฐานความรู้และเทคนิควิธี (increasing knowledge)
ในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างเป็นระบบ เช่น การ
วิจัยและจัดทำทะเบียนวัตถุ การจัดทำฐานข้อมูลต่าง ๆ
เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ เสริมทักษะและความ
ต่อเนื่องในการดำเนินงานให้เป็นไปตามที่ชุมชนร่วม
ออกแบบในแผนยุทธศาสตร์ได้

นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่นบ้านท่าขอนยางสามารถขับเคลื่อนไปได้ใน
เบื้องต้นจำเป็นต้องสร้างความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้เสียที่
เกี่ยวข้อง (stakeholders) โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย
มหาสารคามในฐานะสถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ใกล้และ
ถือเป็นพันธกิจหนึ่งของมหาวิทยาลัยด้วย เพื่อสร้าง
กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนฐานของการวิจัยในการ
ขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นทั้งในมิติเศรษฐกิจและสังคม โดย
ใช้ “พิพิธภัณฑ์” เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งในการช่วยหนุน
เสริมการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนใน
ระดับฐานรากและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ซึ่งแนวคิดนี้ยังสอดคล้องและสนับสนุนกรอบแผน
อุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551 – 2565)
ซึ่งกำหนดแนวทางให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นกลไกสำคัญ

ในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ
โดยอาศัยการสร้างความรู้และนวัตกรรมใหม่จาก
กระบวนการวิจัย และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของการวิจัย
ของชาติ (พ.ศ.2555 - 2559) ที่มุ่งหวังให้ประเทศไทยมี
และใช้งานวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและ
ยั่งยืนด้วย (ทศพร, 2556)

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเครือข่ายบริหารการวิจัยและ
ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ที่ได้ให้
ทุนอุดหนุนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 (รอบสอง)
ขอขอบพระคุณนายสุนทร เดชชัย ผู้อำนวยการกอง
ส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัย
มหาสารคามที่ให้การสนับสนุนตลอดมา ขอบูชา “ครู”
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร นันทพานิช ตลอดทั้งเพื่อน
พ้องน้องพี่จากต่างสถาบันในพื้นที่อีสานตอนบนที่ได้
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันทุกครั้งที่มีการ
อบรมแต่ละครั้ง และขอขอบคุณชาวบ้านท่าขอนยางทุก
ท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระครูอุดม วัฒนคุณ เจ้าอาวาส
วัดเจริญผล อาจารย์บรรหาร สุชี โรงเรียนท่าขอนยาง
พิทยาคม และคุณตาดำเนิน เนื่องวรรณะ ที่ให้ความ
ร่วมมือและสนับสนุนด้วยดีตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์.
2550. โครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อปลูก
จิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนอย่าง
ยั่งยืน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
134 หน้า.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่
เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนา
ชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- ธนิช เลิศชาญฤทธิ. 2554. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน),
กรุงเทพฯ. 216 หน้า.

- บัญญัติ สาลี. 2550. การวิจัยการฟื้นฟูและอนุรักษ์ภาษา
ตำนาน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการละเล่น
พื้นบ้านญ้อ บ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง
อำเภอเมืองกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามอย่างมี
ส่วนร่วม. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, มหาสารคาม. 159 หน้า.
- สายนต์ ไพรชาญจิตร์. 2547. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการ
จัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ:
แนวคิด วิธีการและประสบการณ์จากจังหวัดน่าน.
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข,
กรุงเทพฯ. 192 หน้า.
- Agbe-Davies, A. S. 2010. Concepts of community in
the Pursuit of an Inclusive archaeology.
International Journal of Heritage Studies
16(6): 373-389.
- Davis, P. 1999. Ecomuseums: a sense of place.
Leicester University Press, New York. 235 p.
- Marstine, J. 2006. New Museum Theory and
Practice: An Introduction. Blackwell, Malden.
332 p.
- McManamon, F. P. and A. Hatton. 1999. Cultural
Resource Management in Contemporary
Society: Perspectives on Managing and
Presenting the Past. Routledge, London. 321
p.
- Sandell, R. 2002. Museums, Society, Inequality.
Routledge, Florence. 268 p.
-

การจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนา คุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

Community Capital Based Knowledge Management for Sustainable Development of Quality of Life in Songkhla Lake Basin Watershed Area

ประมาน เทพสงเคราะห์^{1/} จรินทร์ เทพสงเคราะห์^{2/} อติสร ศักดิ์สูง^{1/}
ศุภการ สิริไพศาล^{1/} พรศักดิ์ พรหมแก้ว^{1/} และวรุตม์ นาทิ^{1/}
Praman Tepsongkroh^{1/}, Jarin Tepsongkroh^{2/}, Adisorn Saksoong^{1/},
Supakan Siripaisan^{1/}, Pornsak Promkaew^{1/} and Warut Natee^{1/}

Abstract: The study on community capital- based knowledge management for sustainable development of quality of life in Songkhla Lake Basin Watershed Area was aimed to study knowledge management of three types of community capital: natural capital, financial capital, and social and cultural capital as well as the establishment of database for supporting the community's decision making in choosing a source of knowledge management by using geo-informatics. In studying each type of the capital, the study investigated knowledge management process, factors affecting knowledge management and effects of knowledge management. The study was based on qualitative research methodology by collecting data through participation of and shared learning with the communities in Songkhla Lake Basin Watershed Area. The scope of the study covered three types of community capital: natural capital in 11 communities, financial capital of 6 communities and socio-cultural capital of 6 communities. The data were analyzed using geo-informatics technique to illustrate map models of community settlements together with Google Map program. The findings of the study revealed that for the natural capital group, knowledge was managed with a focus on natural resource conservation in a form of folk wisdom linking conservation of natural resources and environments through various activity processes. Leadership was a factor affecting knowledge management, which was propagated and exchanged with other groups. In addition, a new body of knowledge was sought in order to expand the horizon in their areas. The financial capital group was organized for management of knowledge on savings. The community operates the knowledge management through meeting of group committees and monthly meeting of group members. The factor affecting knowledge management is the working committee whose members sacrifice their self-interest for public good, thus, resulting in the community having its own capital fund without having to rely on budget allocation from the government. The profits are shared in the form of dividends and used for community development. The socio-cultural capital group manages the knowledge related to community development and

^{1/}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.สงขลา 90000

^{1/}Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla 90000, Thailand

^{2/}คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.สงขลา 90000

^{2/}Faculty of Fine Arts, Thaksin University, Songkhla 90000, Thailand

cultural promotion. Folk wisdom, inherited from ancestors and passed on to a new generation, has been utilized in problem solving and in livelihood. Leadership is the most important factor affecting knowledge management of the group, resulting in sustainable development of quality of life of its members and the community. Finally the database for the transfer of knowledge management of the communities is exemplified in the establishment of a geo-informatics website called “www.songkhlatourismkm.com”

Keywords: Knowledge management, community capital, development of quality of life

บทคัดย่อ: การวิจัยเรื่องจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชน 3 ทุน คือ ทุนธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนระบบการตัดสินใจเลือกแหล่งการจัดการความรู้ของชุมชนโดยใช้ภูมิสารสนเทศ ซึ่งในการศึกษาแต่ละทุนจะศึกษาในด้านกระบวนการจัดการความรู้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ และผลของการจัดการความรู้ การศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลภาคสนามจากชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วย ทุนธรรมชาติ 11 กลุ่มชุมชน ทุนเงินตรา 6 กลุ่มชุมชน ทุนสังคมและวัฒนธรรม 6 กลุ่มชุมชน และใช้เครื่องมือกำหนดตำแหน่งพิกัดชุมชนร่วมกับเทคโนโลยีแผนที่กูเกิ้ลทางอินเตอร์เน็ตบนเว็บไซต์ ผลการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนธรรมชาติ พบว่าเป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการของกิจกรรมต่าง ๆ มีผู้นำเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ มีกิจกรรมการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งแสวงหาองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาขยายผลในพื้นที่ ทุนชุมชนเงินตรา เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการออมเงิน โดยชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ผ่านการใช้เวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่ม และการประชุมสมาชิกของกลุ่มประจำเดือน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ คือ มีคณะทำงานที่มีคุณลักษณะที่เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้ชุมชนมีกองทุนเป็นของตนเอง ไม่ต้องรอนงบประมาณจากรัฐบาล และมีการปันผลกำไรเพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชน ส่วนการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนสังคมและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มที่จัดการความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นการนำภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในรูปของวิธีการแก้ปัญหา วิธีการดำเนินชีวิต โดยผู้นำมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกและของชุมชนได้อย่างยั่งยืน และผลการสร้างระบบสนับสนุนการตัดสินใจเลือกแหล่งชุมชนจากฐานข้อมูลสำหรับการถ่ายทอดการจัดการความรู้ของชุมชน โดยใช้ภูมิสารสนเทศมีเว็บไซต์ชื่อว่า “www.songkhlatourismkm.com”

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ ทุนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต

คำนำ

การจัดการความรู้ฐานทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเห็นความสำคัญของทุนชุมชน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนบนฐานทุนชุมชนจึงเป็นกระบวนการและวิธีการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน คนในชุมชนมีความรักสามัคคีกันและเป็นการสร้าง “จิตสำนึกชุมชน” ให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนแต่กระแสดังกล่าวในปัจจุบันมักจะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยภายนอก ซึ่งทำให้การพัฒนาหลงทางและชุมชนนับวันจะอ่อนแอลง (กรมวิชาการเกษตร, 2548) แต่ก็ยังมีชุมชนบางแห่งที่เคลื่อนไหวในการจัดการความรู้ฐานทุนชุมชนของตนเอง โดยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการจัดการความรู้ฐานทุนธรรมชาติ ทุนเงินตรา และทุนสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความสมบูรณ์และชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการใช้ทรัพยากรตามลักษณะภูมิประเทศภูเขา ที่ราบ ทะเลสาบ มีการรวมกลุ่ม รวมทั้งการปรับตัวการจัดการกับทรัพยากร ซึ่งเป็นต้นทุนของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยั่งยืนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ในยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระบอบการปกครองคือความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจรเป็นการพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ เช่น สถานะของกลุ่มชุมชน กิจกรรมของชุมชน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลจากปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549) ผู้วิจัยจึงได้ศึกษา 4 ประเด็นดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบริเวณพื้นที่ทะเลสาบสงขลา นับเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชุมชนชายขอบมานับแต่อดีต (สารสนเทศ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา, 2553) แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาชุมชนรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลา กลับเผชิญกับภาวะวิกฤตหลายด้าน โดยเฉพาะความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนต่าง ๆ และระบบเศรษฐกิจสังคมของประเทศโดยรวม ทะเลสาบสงขลา มีการวางเครื่องมือประมงประเภทไซหนัง และโปงพางเกือบทั้งทะเลสาบ มีพื้นที่ป่าชายเลนเปลี่ยนเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เพาะเลี้ยงกุ้งและสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง (อาแว และคณะ, 2548) ภาวะวิกฤตดังกล่าวทำให้ชุมชนและรัฐพยายามแสวงหาทางออก เพื่อคลี่คลายปัญหาพื้นฟูสภาพของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ชุมชนมีศักยภาพอย่างยั่งยืนต่อไปซึ่งรัฐบาลกำหนดให้มี “โครงการจัดทำแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” โดยมอบหมายให้สถาบันอุดมศึกษาในภาคใต้ 3 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ร่วมกันดำเนินการจัดทำแผนแม่บทดังกล่าวเพื่อเสนอต่อรัฐบาล (พรศักดิ์, 2555)

2. ทุนเงินตราของชุมชนภายใต้หลักการพึ่งพาตนเองโดยใช้ทุนที่ชุมชนมีอยู่ โดยในโครงการวิจัยนี้ได้มุ่งเน้นประเด็นการให้ความสำคัญไปที่การจัดการทุนเงินตราของชาวบ้านในชุมชน ที่มีต้องถูกบังคับโดยเงื่อนไขจากแหล่งทุนเงินตราภายนอก กระบวนการเรียนรู้จากชุมชนในด้านการจัดการทุนเงินตราอันจะนำมาซึ่งภูมิรู้ที่ทรงคุณค่า มีพลังและเป็นแนวทางการพัฒนาพร้อม ๆ กับเกิดสำนึกความเป็นท้องถิ่นและพึ่งพาตนเอง จึงกลายเป็นรากฐานสำคัญที่ถือเป็น “เกราะ” ค้ำกันที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมชุมชนท้องถิ่นที่ยั่งยืนสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และในฐานะที่ท้องถิ่นถือเป็นส่วนหนึ่งของ “รัฐชาติ” นั้นย่อมหมายความว่า เมื่อชุมชนและท้องถิ่นเข้มแข็ง ชาติย่อมจะเกิดความมั่นคงเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันด้วยเช่นกัน

3. ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุดแห่งหนึ่งในภาคใต้ จึงมี

ผู้คนเข้ามาทำมาหากินและตั้งถิ่นฐานเกิดเป็นชุมชนน้อยใหญ่ในบริเวณนี้มาช้านาน และชุมชนแต่ละแห่งต่างก็ได้สร้างสรรค์ สังคม และสืบสานทุนสังคมและวัฒนธรรมของตนเองจนเป็นมรดกของชุมชนนั้น ๆ สืบต่อกันมาโดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “การจัดการความรู้” บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นประโยชน์ทั้งทางวิชาการและการพัฒนาชุมชน

4. การจัดทำระบบฐานข้อมูลทุนของชุมชนเพื่อการจัดการความรู้ เป็นการนำระบบภูมิสารสนเทศ ซึ่งสามารถระบุถึงตำแหน่งหรือสถานที่ในภาคพื้นดินได้อย่างถูกต้องตรงกับความเป็นจริงและได้ผลผลิตออกมาเป็นแผนที่ของชุมชนได้

จากความสำคัญของการจัดการความรู้โดยมีกระบวนการที่เป็นระบบในการค้นหา สร้าง รวบรวม จัดเก็บ เผยแพร่ ถ่ายทอด แบ่งปันและใช้ความรู้นั้นเพื่อประโยชน์ขององค์กร (บุญดี, 2547) จะมีความสำคัญในด้านการใช้เป็นฐานข้อมูลและองค์ความรู้ที่จะใช้ในการดำเนินงานวางแผนหรือคิดเพื่อการพัฒนา รูปแบบการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ประเทศไทย จะเป็นความรู้และข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างมากในอนาคตต่อการพัฒนาในทุกมิติทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเพื่อการพัฒนาผู้คน ชุมชนและสังคมอย่างมั่นคงและยั่งยืนในอนาคตจากการศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ เงินตรา สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนเงินตราของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4. สร้างฐานข้อมูลเพื่อสนับสนุนระบบการตัดสินใจเลือกแหล่งการจัดการความรู้ของชุมชนโดยใช้ภูมิสารสนเทศ

วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีการดำเนินการศึกษาดังนี้

1. การคัดเลือกกลุ่มชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดได้แก่ จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช จะคัดเลือกจากฐานข้อมูลกลุ่มชุมชนที่รวมตัวจัดตั้งขึ้นดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และมีการบันทึกขึ้นทะเบียนไว้ในฐานข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการสภาพนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเป็นกลุ่มชุมชนที่มีการรวมตัวและเสนอขึ้นทะเบียนเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐมีอยู่เป็นจำนวนมากประมาณ 60 กลุ่มชุมชน

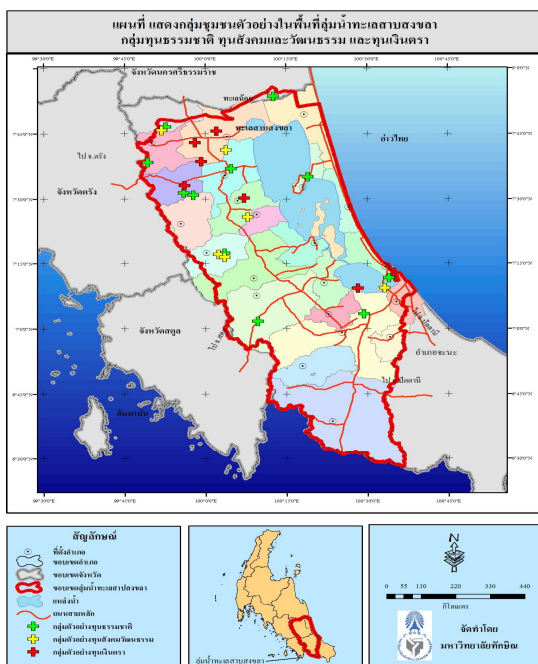
2. ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มชุมชนที่มีกิจกรรมการดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ดังนี้ เป็นกลุ่มชุมชนที่มุ่งเน้นกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการออมทรัพย์และสะสมทุน และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยกำหนดหลักเกณฑ์และคุณสมบัติในการพิจารณาคัดเลือกกลุ่มชุมชนเพื่อเป็นชุมชนเป้าหมายหลักของการเก็บข้อมูลวิจัยไว้ดังนี้ มีความยั่งยืน มีโครงสร้างองค์กรและระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชัดเจน มีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก มีวัตถุประสงค์เป้าหมายและดำเนินการของกลุ่มที่ชัดเจน มีการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน มีสถานที่ และมีการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง

3. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง 3 กลุ่มชุมชน ซึ่งประกอบด้วย **กลุ่มทุนทรัพยากรธรรมชาติ** จำนวน 11 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มร้อยหวนพันธุ์ป่า จ.พัทลุง, กลุ่มอนุรักษ์ ป่าชายเลน ห้วยเขา จ.สงขลา, กลุ่มรักษ์ป่าต้นน้ำตะพาน จ.สงขลา,

4. การสร้างฐานข้อมูลใช้เครื่องมือกำหนดตำแหน่งพิกัดกลุ่มชุมชนร่วมกับเทคโนโลยีแผนที่ที่เกิดทางอินเตอร์เน็ตบนเว็บไซต์ปรากฏดังภาพที่ 1

การศึกษาการจัดการความรู้บนฐานทุนชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยชุมชนที่มีความเข้มแข็งได้รับการคัดเลือกเก็บข้อมูลจำนวน 23 กลุ่มชุมชนจากภงดลดังนี้

1.1 กระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ 1) การกำหนดความรู้ที่ต้องการ กลุ่มร้อยหวันทันธุ์ป่า กำหนดความรู้ “เกษตรยั่งยืน” กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลห้วยเขา กำหนดความรู้ “การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน” กลุ่มรักษ้ำป่าต้นน้ำ กำหนดความรู้ “การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ” กลุ่มเกษตรธาตุสี่ กำหนดความรู้ “เกษตรธาตุสี่” กลุ่มอนุรักษ์ป่าพรวนเครื่องชะวอด กำหนดความรู้ “การฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าพรวน” กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรกระแสสินธุ์กำหนดความรู้ “การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง” กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำตำบลตะโหมดกำหนดความรู้ “ธนาคารน้ำ” กลุ่มรักษ้ำลุ่มน้ำอู่ตะเภากำหนดความรู้ “การสร้างเครือข่ายรักษ้ำคลองอู่ตะเภา”

221

กลุ่มจัดการป่าบ้านลำในกำหนดความรู้ “การจัดการป่า 4 ขั้น” กลุ่มวนเกษตรศรีนครินทร์ กำหนดความรู้ “วนเกษตร” กลุ่มรักษาลิมาทะเลสาบลำป่า กำหนดความรู้ “การอนุรักษ์ลิมาอิรวดี” ซึ่งผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกับชุมชนดังภาพที่ 2

2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่ม กระทำผ่านการจัดเวทีประชาคม การประชุม การสร้างกิจกรรม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยการรวมกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้ยังมีการเผยแพร่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของกลุ่ม รวมทั้งการหาองค์ความรู้ใหม่ ๆ มาต่อยอดการจัดการความรู้ของกลุ่ม

3) การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ ความรู้ฝังลึกของสมาชิกเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยนำมาผ่านกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม ที่เน้นรูปแบบการการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่ม รวมทั้งออกแบบโครงสร้างกลุ่มชุมชนที่สอดคล้องและมีประสิทธิภาพ การกำหนดภาระหน้าที่ของคณะทำงาน การกำหนดกฎกติกาของชุมชน เพื่อจัดทำเป็นระเบียบข้อบังคับของกลุ่มชุมชน ยกระดับความรู้ของกลุ่มให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4) การสืบสานต่อความรู้ เป็นการถ่ายทอดจากผู้นำกลุ่มสู่สมาชิกกลุ่ม แล้วขยายผลในพื้นที่ศูนย์ในชุมชน และเผยแพร่ต่อคนนอกชุมชน โดยดำเนินงานควบคู่กับการรณรงค์ให้ความรู้กับชาวบ้านเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดูแล รักษา พันธุ์ทรัพยากรให้ใช้ประโยชน์อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน การเผยแพร่ต่อคนนอกชุมชนอยู่ในรูปแบบการประสานงานระหว่างชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และนักวิชาการ เพื่อร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากร

1.2 ปัจจัยที่ส่งต่อการจัดการความรู้

จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ **1) ปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้** ประกอบด้วย 1.1) ผู้นำ เนื่องจากผู้นำของกลุ่มมีความรู้ความสามารถทั้งที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน และเป็นผู้กว้างขวางในชุมชน มีความรู้ความสามารถมีความตั้งใจและทุ่มเทให้กับการดำเนินงาน ดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชน 1.2) ความร่วมมือของสมาชิก มีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความสามารถในด้านต่าง ๆ ในกิจกรรมการจัดการความรู้ของกลุ่ม ตลอดจนการเคารพกติกาของกลุ่ม ร่วมกันเสนอ

แนวคิด เสนอทางเลือกในการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น

1.3) การมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินงานของกลุ่ม เปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้างจิตสำนึกสาธารณะ โดยที่คนในชุมชนเข้ามารับรู้ปัญหาร่วมกัน ร่วมแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ 1.4) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากที่ผ่านมารัฐให้ความสนใจต่อชาวชุมชนมากขึ้น กล่าวคือเมื่อจะดำเนินโครงการใด ๆ หน่วยงานภาครัฐจะแจ้งให้ชุมชนทราบหรือรับรู้ถึงนโยบาย กฎหมายรัฐ โครงการพัฒนา และเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและให้ความเห็นชอบด้วย จึงทำให้การดำเนินการของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 1.5) การสร้างเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ ที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะเดียวกันทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัด เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน หาองค์ความรู้ใหม่ ๆ มาต่อยอดให้กับการดำเนินงานของกลุ่ม

2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้กลุ่ม ยังไม่พบปัญหาสำคัญใด ๆ เท่าที่พบเป็นเพียงปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ ได้แก่ การมีปัญหากับกลุ่มนายทุนในเรื่องของการถูกรุกป่า การสืบสานงานอนุรักษ์แก่คนรุ่นหลังและชาวบ้านบางส่วนในชุมชนยังไม่ให้ความร่วมมือในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น กลุ่มรักษาลิมาทะเลสาบลำป่า ชาวบ้านบางส่วนใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ถูกต้อง ส่งผลให้ปลาลิมาอิรวดีติดอวนชาวบ้านเป็นประจำ เป็นต้น แต่ทั้งนี้กลุ่มก็สามารถดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยดี

1.3 ผลต่อการจัดการความรู้ จำแนก

เป็นประเด็นดังนี้ **1) ผลต่อการพัฒนาคน** ทำให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ เกิดความรักและห่วงแหนทรัพยากรในชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน กระบวนการจัดการป่ามีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยสังเคราะห์จากประสบการณ์กันเป็นความรู้ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี ดำเนินกิจกรรมจนประสบความสำเร็จ

2) ผลต่อการพัฒนากลุ่ม เกิดการประชาสัมพันธ์ความรู้ของกลุ่ม มีการเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ เช่น จดหมายข่าวรายไตรมาส หนังสือพิมพ์ วารสารวิชาการ นิตยสารวิทยุโทรทัศน์ เว็บไซต์ต่าง ๆ เป็นต้น

มีการเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบเวทีชาวบ้านโดยเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการบูรณาการและสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายกลุ่มในการอนุรักษ์ทรัพยากร 3) **ผลต่อการพัฒนาชุมชน** ประกอบด้วย 3.1) เกิดแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งอบรมเรียนรู้แก่นักเรียน นักศึกษาและเยาวชน เป็นที่ศึกษาดูงานของกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ เกิดเครือข่ายเพื่อดำเนินงานร่วมกับกลุ่มชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้การจัดการความรู้ประสบผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เป็นการกระจายความรู้และสร้างชื่อเสียงให้กับกลุ่ม 3.2) เกิดเป็นหลักสูตรในชั้นเรียนเพื่อใช้ในโรงเรียนของชุมชนมีการจัดทำ “หลักสูตรท้องถิ่น” เพื่อใช้สอนแก่นักเรียนในโรงเรียนที่เป็นเครือข่ายหรือโรงเรียนในชุมชน โดยเป็นหลักสูตรที่ให้นักเรียนศึกษาสังเกต รวบรวมข้อมูล และอภิปรายการอนุรักษ์ทรัพยากร เพื่อสร้างจิตสำนึก และเห็นความสำคัญในการรักษาทรัพยากรของชุมชน

2. การจัดการความรู้ฐานทุนเงินตรา

2.1 **กระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม** จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ 1) **การกำหนดความรู้ที่ต้องการ** กลุ่มออมทรัพย์บ้านควนดินกำหนดความรู้ “การออมทรัพย์ และการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด” กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านแพรกหา กำหนดความรู้ “การออมทรัพย์ และการทอผ้า” กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านคลองหมวยกำหนดความรู้ “การออมทรัพย์ และสัจจะออมทรัพย์วันละบาท” กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านต้นโดนกำหนดความรู้ “การออมทรัพย์ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ” กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลควนขนุนกำหนดความรู้ “การออมทรัพย์และการจัดสวัสดิการชุมชน” และกลุ่มออมทรัพย์ธนาคารชีวิต กำหนดความรู้ “การออมเงิน และสัจจะออมทรัพย์วันละบาท” ซึ่งผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกับชุมชนดังกล่าวที่ 3 2) **การแลกเปลี่ยนเรียนรู้** ของกลุ่มทุนเงินตรา คือ “การศึกษาดูงานภายนอกชุมชน” ไปดูงานกลุ่มต่าง ๆ ที่ดำเนินงานจนประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมเพื่อนำกลับมาเป็นต้นแบบความรู้ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่มีการประกอบกิจการธุรกิจชุมชน เช่น ร้านค้า และศูนย์

สาธิตการตลาด เป็นต้น 3) **การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้** ใช้เวทีประชุมคณะกรรมการกลุ่ม และการประชุมสมาชิกประจำเดือน เป็นการหาแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน การประชุมคณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้ร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ เป็นการสร้างองค์ความรู้ที่ชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดในการดำเนินงาน 4) **การสืบสานต่อความรู้** เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น โดยลักษณะของการถ่ายทอดจะเป็นการนำประสบการณ์และทักษะของสมาชิกกลุ่มผ่านการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อให้คนในชุมชนได้ซึมซับความรู้ในการออมทรัพย์อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง

2.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของ

กลุ่ม จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ 1) **ปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้** ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการมีความโปร่งใส กรรมการกลุ่มดำเนินงานด้วยความโปร่งใส ไม่ทุจริต เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน หากสมาชิกกลุ่มสงสัยในการดำเนินงานของคณะกรรมการ สมาชิกกลุ่มสามารถเข้ามาตรวจสอบการทำงานของกลุ่มได้ หากเห็นว่าทุจริตก็สามารถรวมตัวกันถอดถอนผู้นำและคณะกรรมการชุดนี้ได้ โดยทางกลุ่มจะมีการประชุมร่วมกันทุกเดือน 2) ระเบียบข้อบังคับกลุ่ม ได้บันทึกไว้เป็นเอกสารอย่างชัดเจนเพื่อใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งระเบียบข้อบังคับของกลุ่มได้แบ่งออกเป็น หมวดย่อย ๆ โดยได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานกลุ่ม 3) หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนในการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ มีหน่วยงานของภาครัฐให้การสนับสนุน เช่น กรมพัฒนาชุมชน ให้การสนับสนุนในเรื่องของการฝึกอบรม และให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ให้การสนับสนุนในรูปแบบของการให้คำปรึกษาด้านการเงิน เป็นต้น ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น 2) **ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้** ไม่ปรากฏปัญหาใหญ่ ๆ จะมีปัญหาอยู่บ้างก็เป็นหาธรรมชาติที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับกลุ่มทั่วไปคือปัญหา

เกี่ยวกับการกู้เงินของสมาชิก โดยอาจมีสมาชิกบางคนกู้เงินไปใช้ประโยชน์นอกเหนือจากที่กลุ่มกำหนดไว้ สมาชิกบางคนไม่เข้าใจในกฎกติกาบางข้อของทางกลุ่ม ทำให้การดำเนินงานเกิดความล่าช้าในบางเรื่อง และปัญหาจากการที่สมาชิกบางคนส่งคืนเงินกู้ไม่เป็นไปตามที่กลุ่มกำหนด ซึ่งกลุ่มก็สามารถประนีประนอมแก้ปัญหาเหล่านี้ได้

2.3 ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ **1) ผลต่อการพัฒนาการจัดการความรู้ของกลุ่มทุนเงินตรา** ทำให้สมาชิกเกิดการพัฒนาด้านเองในกิจกรรมการออมทรัพย์ ทำให้สมาชิกมีเงินออม มีเงินเหลือเก็บ มีเงินมาเป็นทุนในการประกอบอาชีพของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินกู้ ดอกเบี้ยสูงจากภายนอก สมาชิกกลุ่มมีสวัสดิการในชีวิต เช่น การรักษาพยาบาล การสงเคราะห์ การอุปสมบท การเกิด การเสียชีวิต เป็นต้น ทำให้สมาชิกกลุ่มได้รับประโยชน์และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น **2) ผลต่อการพัฒนากลุ่ม** ความรู้ของกลุ่มทุนชุมชนได้ถูกจัดการอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยแกนนำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มเป็นผู้กำหนดร่วมกัน สร้างให้กลุ่มเชื่อมั่นในการจัดการตนเอง มากกว่าการรอคอยการพัฒนาจากภายนอก ซึ่งความคิดส่วนนี้ได้กระจายไปสู่กลุ่มคนในหมู่บ้าน ทำให้ผู้ที่เห็นด้วยกับความคิดนี้ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับทาง

กลุ่มอย่างต่อเนื่อง สิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของการพัฒนากลุ่ม คือ การที่ผู้คนจากภายนอกชุมชนเข้ามาศึกษาดูงานกลุ่มทุนเงินตราของชุมชนหลายคณะ ทำให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์จากการทำงานที่ดำเนินการเองโดยชุมชน และเกิดเป็นเวทีระดมความคิดเห็น ใช้เวทีเป็นศูนย์รวมเพื่อให้คนในชุมชนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านเวทีที่มีขั้นตอนการดำเนินงานทุกเดือน ทำให้การกระจายความรู้ภายในกลุ่มมีความต่อเนื่องเกิดการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนานำไปสู่การจัดการความรู้ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี **3) ผลต่อการพัฒนาชุมชน** เมื่อการรวมกลุ่มบนพื้นฐานทุนเงินตราได้เกิดขึ้น มีการปันผลกำไรนำเงินมาพัฒนาชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนให้คุณค่าต่อการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา และเริ่มเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มที่มีกระบวนการเป็นรูปธรรม และกระบวนการควบคุมทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มธนาคารชีวิตที่ใช้ระบบคุณธรรมและหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งการรวมกลุ่มช่วยให้คนในชุมชนมีความรู้ และประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน พร้อมทั้งได้เรียนรู้ ปัญหา และอุปสรรค จากการทำงานกลุ่มอย่างมีระบบ สร้างความมั่นคงให้กับสมาชิก และเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา มารวมกลุ่มกันอีกด้วย

A1

A2

A3

A4

Figure 2 Natural resources capital areas: (A1) mangrove forest conservation group, (A2) water source forest conservation group, (A3) Khuan Khreng peat swamp forest conservation group, (A4) Ban Lamnai community forest management group

Figure 3 Monetary capital areas: (A5) Ban Khlong Muay saving group, (A6) loan for welfare saving group, (A7) Baan Ton Don saving group, (A8) Baan Khuan Din Daeng saving group

3. การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรม

3.1 กระบวนการในการจัดการความรู้ของกลุ่ม จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ 1) การกำหนดความรู้ที่ต้องการ กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหนดกำหนดความรู้ “การเกษตรกรรม” กลุ่มหัตถกรรมกะลามะพร้าว บ้านคอกวัว กำหนดความรู้ “การผลิตหัตถกรรมกะลามะพร้าว” กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทอดผ้าเกาะยอ กำหนดความรู้ “การทอดผ้าเกาะยอ” กลุ่มกะเหรี่ยงบางแก้ว กำหนดความรู้ “การกะเหรี่ยง” และ กลุ่มโนราบ้านวังเลน กำหนดความรู้ “การแสดงโนรา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประชุมร่วมกับชุมชนดังภาพที่ 4 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้ “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” ถูกนำมาแลกเปลี่ยนและร่วมกันจนเกิดเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนาชุมชน เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชาวบ้านทั่วไปในชุมชนและละแวกใกล้เคียงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชุมชนอื่นหรือคณะบุคคลจากภายนอก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้เฉพาะด้าน เป็นต้น 3) การยกระดับความรู้และประยุกต์ใช้ความรู้ ได้แก่ การยกระดับความรู้จาก “ความรู้ที่ฝังลึกในคน” มาเป็น “ความรู้ที่เปิดเผย” ทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติและพัฒนางานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และการพัฒนา “ความรู้ที่เปิดเผย” ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีระบบระเบียบ เป็นการจัดระเบียบความรู้เพื่อจัดทำเป็นหนังสือเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่น หรือการจัดระเบียบความรู้โดยบันทึก

ไว้ในเอกสารของกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น 4) การสืบสานต่อความรู้ การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนได้รับการสืบสานต่อ ๆ กันไป เช่น ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มชุมชน นำความรู้ไปเผยแพร่แก่คนอื่น ๆ โดยการสืบสานด้วย การบอกกล่าวเล่าขานและปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง และการสืบสานด้วยเอกสารและสื่ออื่น ๆ เพื่อให้ความรู้แพร่กระจายไปในวงกว้าง มิได้จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่ม

3.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของกลุ่ม จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ 1) ปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้ ได้แก่ การที่สมาชิกกลุ่มเป็นคนในพื้นที่ จึงมีความรักความผูกพันต่อท้องถิ่นของตนเองและมีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน การที่สมาชิกได้รับรู้เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างชัดเจนทั้งจากเอกสาร ของกลุ่ม การบอกกล่าวชี้แจงของกรรมการกลุ่ม และการพูดคุยกันระหว่างสมาชิกด้วยตนเอง การยอมรับในวิธีการหรือกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม การที่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีความเชื่อถือยอมรับในผู้นำกลุ่ม การที่กลุ่มได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ และการที่สังคมไทยปัจจุบันอยู่ในช่วงของการตื่นตัวด้าน “การพัฒนาชุมชน” 2) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ ได้แก่ การที่สมาชิกกลุ่มบางคนของกลุ่มชาวบ้านบางกลุ่มขาดความใส่ใจและตั้งใจจริงในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม แต่ปัญหานี้ก็มีอยู่น้อยมาก จึงถือว่าเป็นปัญหาต่อการจัดการความรู้ของกลุ่มมากนัก การที่สมาชิกกลุ่มบางคนไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับบางอย่างของกลุ่ม ซึ่งก็มีอยู่เพียงส่วนน้อยเป็นบางคนบางครั้งเท่านั้น

3.3 ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม จำแนกเป็นประเด็นดังนี้ 1) **ผลต่อการพัฒนาคน** ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปยอมรับว่า “การจัดการความรู้” เป็นกระบวนการหนึ่งของ “วิถีแห่งปัญญา” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้ ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปที่สนใจในกระบวนการจัดการความรู้ของกลุ่ม ได้ตระหนักใน “คุณค่าของความรู้” จึงทำให้เกิดการเรียนรู้บนฐานทุนวัฒนธรรมชุมชนของตนเองมากขึ้น ทำให้สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชนได้เห็นถึงบทบาทของตนที่มีต่อชุมชน เป็นการสร้างเสริม “จิตนิสัยทางสังคม” ที่ดีให้แก่สมาชิกกลุ่มและคนทั่วไปในชุมชน 2) **ผลต่อการพัฒนากลุ่ม** ทำให้กลุ่มได้ความรู้และแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานสอดคล้องกับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของชุมชน ทำให้กลุ่มสามารถพัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองจนมีความเข้มแข็งมากขึ้น และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในและนอกชุมชน ทำให้มีผู้สนใจสมัครเป็นสมาชิกของกลุ่มมากขึ้นเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง 3) **ผลต่อการพัฒนาชุมชน** ทำให้ชุมชนได้รับการแก้ปัญหาและพัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับสภาพและปัญหาที่เป็นจริงของท้องถิ่น ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น ทำให้ชุมชนมีโอกาสที่จะได้รับความร่วมมือในการพัฒนาจากหน่วยงานอื่น ๆ มากขึ้นด้วย

4. การสร้างระบบสนับสนุนการตัดสินใจเลือกแหล่งชุมชนการจัดการความรู้

4.1 การสร้างฐานข้อมูลกลุ่มชุมชน โดยประยุกต์ใช้ภูมิสารสนเทศ ได้นำเข้าข้อมูลค่าพิกัดของกลุ่มชุมชนทั้ง 23 กลุ่ม รวมทั้งข้อมูลเชิงบรรยายของแต่ละกลุ่มชุมชนซึ่งสามารถแสดงตำแหน่งที่ตั้งของกลุ่มชุมชนรวมทั้งรายละเอียดของแต่ละกลุ่มชุมชนได้ ด้วยแผนที่ที่ภูเก็ลใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลของกลุ่มชุมชนบนแผนที่จัดทำเป็นระบบฐานข้อมูลปรากฏภาพที่ 5 ได้แก่ ชื่อกลุ่มชุมชน ชื่อผู้ประสานงาน ที่อยู่หรือที่ตั้งของกลุ่ม และการติดต่อกับกลุ่ม จำแนกออกเป็นกลุ่มชุมชนทุนธรรมชาติ มีจำนวน 11 กลุ่ม มีการดำเนินงานจัดการความรู้ 3 รูปแบบ ได้แก่ กลุ่มที่ดำเนินงานในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มที่ดำเนินงานเรื่อง

ป่าชุมชน และกลุ่มที่ดำเนินงานด้านการเกษตรอย่างยั่งยืน กลุ่มชุมชนทุนเงินตรา มีจำนวน 6 กลุ่ม มีการดำเนินงานของทุกกลุ่มมีลักษณะที่คล้ายกัน คือ เป็นการดำเนินงานด้านการออมทรัพย์ของสมาชิกกลุ่ม แต่มีข้อแตกต่างกันในเรื่องของวิธีการในการออม การให้ผลประโยชน์หรือสวัสดิการแก่สมาชิก กลุ่มชุมชนทุนสังคมและวัฒนธรรม จำนวน 6 กลุ่ม มีการดำเนินงานด้านสังคมวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม การสร้างฐานข้อมูลกลุ่มชุมชน

4.2 การสร้างระบบสนับสนุนการตัดสินใจเลือกกลุ่มชุมชน สำหรับถ่ายทอดการจัดการความรู้ของชุมชนจากเว็บไซต์ “<http://www.songkhla.tourismkm.com>” โดยการประยุกต์ใช้ภูมิสารสนเทศร่วมกับเทคโนโลยีแผนที่ภูเก็ล เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดข้อมูลของกลุ่มชุมชน โดยการเลือกกลุ่มชุมชนที่ต้องการค้นหาข้อมูล สามารถเลือกข้อมูลความรู้ชุมชน การเผยแพร่ความรู้ ผู้ถ่ายทอดความรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ มีเงื่อนไขให้เลือกเพื่อการตัดสินใจให้แสดงกลุ่มชุมชนที่ต้องการค้นหาปรากฏดังภาพที่ 6

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์มาสร้างเป็นแบบจำลองการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตจากการใช้ทรัพยากรทุนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีการจัดการความรู้ 2 ประเด็น ได้แก่

1. ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ประกอบด้วย
 - 1) กระบวนการจัดการความรู้ (มีองค์ความรู้ การเรียนรู้ การยกระดับความรู้และการสืบสานความรู้ อย่างไร)
 - 2) ปัจจัยการจัดการความรู้ (มีปัจจัยที่สนับสนุนและอุปสรรคอะไรบ้าง)
 - 3) ผลที่มีต่อการจัดการความรู้ (มีผลต่อคนกลุ่มคน และชุมชนอย่างไร)
2. ความรู้ที่เผยแพร่ภายนอกชุมชน ปรากฏดังภาพที่ 7

A9

A10

A11

A12

Figure 4 Socio-cultural capital areas: (A9) Sapha Lan Wat Tamode group, (A10) Rice farming group (A11) Nora Ban Wanglane group, (A12) Koh Yor housewives weaving group

Figure 5 Location map of the database of 23 communities website call

Figure 6 Website access to the decision making support system for selecting communities

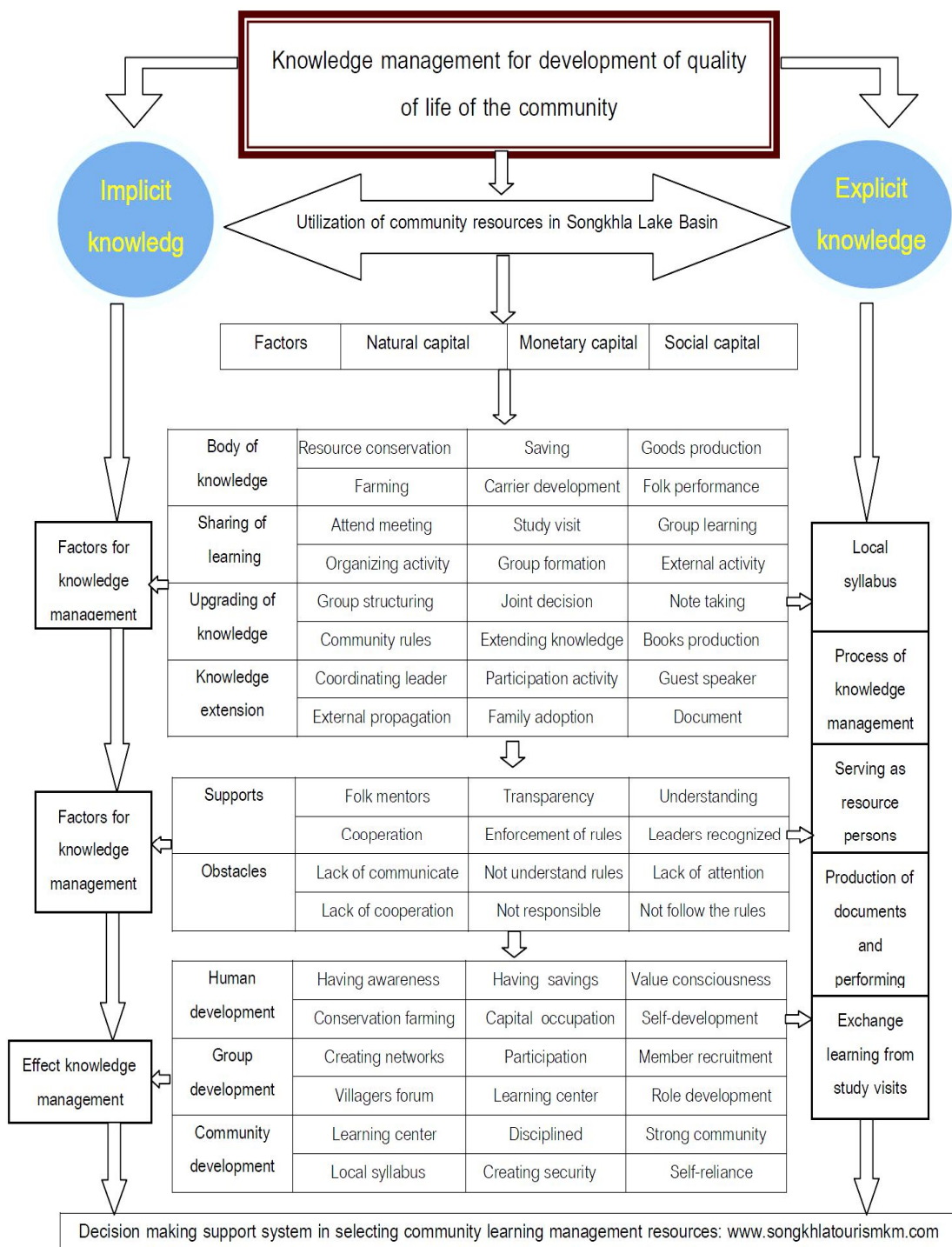

Figure 7 Model of knowledge management for development of quality of life communities in Songkhla Lake Basin

อภิปรายผล

1. การจัดการความรู้ในท้องถิ่นเกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นจุดแข็งของทุก ๆ พื้นที่ ที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นสถาบันการจัดการความรู้ในชุมชนท้องถิ่นได้ โดยเฉพาะในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาซึ่งหลายกลุ่มต้องใช้กิจกรรมหลายอย่างเป็นสื่อกลาง เช่น กิจกรรมที่เป็นธรรมชาติ มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ประจำวัน เพราะทางกลุ่มต่างเห็นว่ากิจกรรมจะพัฒนาคน แล้วคนจะพัฒนางาน และงานจะพัฒนาชุมชน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในการจัดการความรู้ในชุมชนนั้น สมาชิกหลายกลุ่มต่างเห็นว่า ต้องมีความเข้าใจในคุณค่าของความเป็นคน เพราะทุกคนมีคุณค่าและมีเมล็ดพันธุ์ที่ดีพร้อมที่จะบ่มเพาะพัฒนาได้ด้วยวิธีการลงมือปฏิบัติจริง และเรียนรู้จากครูภูมิปัญญา เรียนรู้จากครูธรรมชาติ ให้กลับมาเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนได้

2. แนวทางการพัฒนาและยกระดับการจัดการความรู้ของชุมชน ในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ในชุมชนจะต้องมีองค์ความรู้ที่หลากหลายเนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันมีความเป็นพลวัตสูง การเปิดช่องทาง การรับฟังที่หลากหลายในชุมชนจะส่งผลให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและสามารถเข้าถึงช่องทางการแสดงความคิดเห็นที่เป็นทางการอย่างทั่วถึง อีกทั้งกลุ่มคนที่ร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีที่เป็นทางการแม้จะมีหลายคนแต่ก็ยังเป็นบุคคลเดิมที่แสดงความคิดเห็นในทุกครั้ง เนื่องจากชุมชนมีความเชื่อมั่น และมีความไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชน และแกนนำกลุ่มกิจกรรม อีกทั้งลักษณะของคนในชุมชนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองในการประชุมที่เป็นทางการต่าง ๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นในเวทีที่เป็นทางการจะเป็นบุคคลเดิมที่ “กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก” ผ่านเวทีระดมความคิดเห็น

3. กลุ่มชุมชนให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดการความรู้บนฐานทุนของชุมชน เพราะต่างก็ตระหนักดีว่าทุนชุมชนมีนัยสำคัญยิ่งต่อ “วิถีชุมชน” และ “การพัฒนาชุมชน” ประกอบกับในปัจจุบันชาวบ้านทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ มีมโนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาชุมชน คือการ

เริ่มปฏิเสธแนวคิดเดิม ๆ ที่เน้นการพัฒนาบนพื้นฐานของความรู้ที่ “สั่งเข้า” มาจากภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะความรู้จากทางตะวันตกที่กำลังเป็นกระแสอยู่ก่อนหน้านี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน ไม่ให้ความสำคัญแก่ “ทุนชุมชน” และ “ความรู้ของชุมชน” จึงทำให้ชาวบ้านทั่วไปหันมาให้ความสนใจในการพัฒนาบนฐานของ “ทุนชุมชน” กันมากขึ้น (บรรจง, 2534) ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ มากขึ้น และให้ความสำคัญแก่ “การจัดการความรู้” ของชุมชนมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการความรู้ของกลุ่มชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเป็นไปตามธรรมชาติของการดำเนินงาน มากกว่าที่จะเป็นกระบวนการที่อิงหลักวิชาการหรือแนวคิดทฤษฎีใด ๆ เพราะโดยธรรมชาติแล้วการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาจะมีฐานคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” อยู่แล้ว ทั้งร่วมกันคิดและร่วมกันทำ เพียงแต่แต่ละกลุ่มจะดำเนินการไปในทิศทางใดและมากน้อยเพียงใดเท่านั้น “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน” จึงเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของกลุ่ม ถึงกระนั้นก็ตามการจัดการความรู้ของกลุ่มต่าง ๆ ก็มีกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักการจัดการความรู้หลายอย่าง โดยเฉพาะการอาศัยผู้รู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นผู้นำหรือกำกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการจัดการความรู้ (วิจารณ์, 2546) จึงทำให้การจัดการความรู้ประสบผลได้ด้วยดี โดยการนำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตในระดับฐานรากเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน (ทศพร, 2556)

4. การจัดทำระบบฐานข้อมูลชุมชนด้วยระบบภูมิสารสนเทศสามารถนำไปใช้ในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรที่อยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ เป็นการจัดการด้านทรัพยากรที่เป็นทุนของแต่ละชุมชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่สนใจสามารถนำข้อมูลที่มีไปใช้ในการจัดการทรัพยากรได้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประมาณ (2552) โดยการนำระบบภูมิสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในด้านการท่องเที่ยว งานวิจัยนี้เป็นการสร้างระบบฐานข้อมูลชุมชนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุง สตูล และจังหวัดตรัง และงานวิจัยนี้

ได้มีการจัดลำดับศักยภาพของชุมชนที่มีแหล่งทรัพยากร การท่องเที่ยวออกเป็น 5 ระดับ คือ ระดับศักยภาพมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดตามลำดับ นอกจากนี้การนำระบบภูมิสารสนเทศมาประยุกต์ใช้งานร่วมกับเทคโนโลยีแผนที่ที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ยังพบในงานวิจัยของของ นโกสินทร์ (2553) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนแผนที่อาชญากรรม กรณีศึกษา การโจรกรรมรถในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ซึ่งงานวิจัยนี้ได้พัฒนาระบบภูมิสารสนเทศร่วมกับข้อมูลอาชญากรรมและนำเสนอข้อมูลผ่านระบบ “Google Map API” การสร้างระบบสนับสนุนการตัดสินใจเลือกกลุ่มชุมชนจากฐานข้อมูลสำหรับการถ่ายทอดการจัดการความรู้ของชุมชนโดยใช้ภูมิสารสนเทศ ผู้วิจัยได้สร้างเว็บไซต์ที่เป็นระบบภูมิสารสนเทศเพื่อการจัดการความรู้และทุนชุมชนเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ข้อมูลทุนชุมชนให้กับผู้สนใจ ในการจัดการความรู้จากทุนชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. การจัดการความรู้บนฐานทุนธรรมชาติ

มีการดำเนินงานจัดการความรู้ 3 รูปแบบ ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการป่าชุมชน และการพัฒนาเกษตรอย่างยั่งยืน มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่ม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่น ๆ แบบการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่ม จัดทำเป็นระเบียบข้อบังคับ การถ่ายทอดจากผู้นำกลุ่มสู่สมาชิก และเผยแพร่ต่อคนนอกชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดูแลและการจัดการทรัพยากรให้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้ ได้แก่ ผู้นำ ความร่วมมือของสมาชิก การมีส่วนร่วมของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างเครือข่าย กับกลุ่มอื่น ๆ อุปสรรคต่อการจัดการความรู้กลุ่ม การสืบสานงานอนุรักษ์แก่คนรุ่นหลัง มีแหล่งเรียนรู้ จนเป็นหลักสูตรในชั้นเรียน

2. การจัดการความรู้บนฐานทุนเงินตรา

มีการดำเนินงานของทุกกลุ่มมีลักษณะที่คล้ายกันด้านการออมทรัพย์ แต่มีข้อแตกต่างกันในการให้ผลประโยชน์

หรือสวัสดิการแก่สมาชิกเพื่อประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฐานภายนอกชุมชน มีแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ มีการสืบสานต่อความรู้ ปัจจัยสนับสนุนการจัดการความรู้ โดยมีคณะกรรมการดำเนินการ มีระเบียบข้อบังคับกลุ่ม ผลจากการจัดการความรู้ของกลุ่ม ทำให้สมาชิกมีเงินออม มีเงินเหลือเก็บ มีเงินมาเป็นทุนในการประกอบอาชีพของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยสูงจากภายนอก

3. การจัดการความรู้บนฐานทุนสังคมและวัฒนธรรม

มีการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มตามวัตถุประสงค์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นที่มาศึกษาดูงานของกลุ่ม มีการยกระดับความรู้ ที่สามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติและพัฒนาชุมชนได้ มีการสืบสานต่อความรู้ มีปัจจัยสนับสนุนสำคัญ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในสภาพและปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและมีความมุ่งมั่นตั้งใจสูงในการดำเนินงานของกลุ่ม และการได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานอื่นที่สนใจในงานพัฒนาชุมชนด้วยกัน ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการความรู้ เช่น การมีเวลาว่างไม่ค่อยจะตรงกันของสมาชิกกลุ่ม การไม่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับกลุ่มของสมาชิกกลุ่มบางคน เป็นต้น การจัดการความรู้ของกลุ่มได้ก่อให้เกิดผลในทางพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไป

4. ระบบสนับสนุนการตัดสินใจเลือก

แหล่งเรียนรู้ สามารถค้นหาข้อมูลกลุ่มทุนชุมชน เลือกข้อมูลที่ต้องการเกี่ยวกับ จังหวัด ประเภทความรู้ชุมชน การเผยแพร่ความรู้ ผู้สืบทอดความรู้ วิธีการถ่ายทอดความรู้ และคุณภาพชุมชน หรือค้นหาคำสำคัญ ข้อมูลการจัดการความรู้ทุนชุมชนได้จากเว็บไซต์

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร. 2548. การจัดการความรู้ของหน่วยงาน
เครือข่ายกรมวิชาการเกษตร. กรมวิชาการเกษตร,
กรุงเทพฯ.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่
เศรษฐกิจยั่งยืน ด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนา
ชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 1-5.
- นโกสินทร์ สุริยะฉาย. 2553. การพัฒนาระบบแผนที่
อาชญากรรม กรณีศึกษา การโจรกรรมรถในพื้นที่
อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์วิทยา
ศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร,
กรุงเทพฯ.
- บุญดี บุญญากิจ. 2547. การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่
การปฏิบัติ. สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ,
กรุงเทพฯ.
- บรรจง นະแส. 2534. การพัฒนาภาคใต้ตามแนววัฒนธรรม
ชุมชน. หน้า 61 - 74. ใน: พรศักดิ์ พรหมแก้ว พื้นบ้าน
พื้นเมือง ถิ่นไทย.
- ประมาณ เทพสงเคราะห์. 2552. การสร้างฐานข้อมูลโดย
ใช้ภูมิสารสนเทศและระบบสนับสนุนการตัดสินใจ
ที่มีต่อการวางแผนท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว
ชุมชน 5 จังหวัดภาคใต้: สงขลา นครศรีธรรมราช
พัทลุง สตูล ตรัง. มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. 2555. วิถีคิดของชุมชนชาวนาบริเวณ
รอบทะเลสาบสงขลา. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุษฐ์
บัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- วิจารณ์ พานิช. 2546. การจัดการความรู้ในยุคสังคมและ
เศรษฐกิจบนฐานความรู้. สถาบันส่งเสริมการ
จัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.), กรุงเทพฯ.
- สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา. 2553. สถาบันวิจัยสารสนเทศ
ภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะ
การจัดการสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,
สงขลา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ. 2549. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 10. สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.
- อาแว มะแะ กังวาลย์ จันทรโชติ และไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์.
2548. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำแผน
แม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เล่มที่ 4
ทรัพยากรป่า ประมง การใช้ที่ดิน พลังงาน.
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. นีโอ พ้อยท์,
สงขลา.

การพัฒนาตู้อบแห้งและการรมควันกำมะถันผักตบชวาสำหรับ ชุมชนบ้านsang ตำบลบ้านsang อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

Development of Water Hyacinth Drying and Sulfur Fumigation Chamber for Ban Sang Community Ban Sang Sub-district, Muang District, Phayao Province

จรัญ คนแรง^{1/} และอัญชณา อูประกุล^{2/}

Jarun Khonrang^{1/} and Unchana Aupparakul^{2/}

Abstract: This research is to develop a Water Hyacinth drying and sulfur fumigation chamber for Ban Sang community, Ban Sang Sub-district, Muang District, Phayao Province. The objectives of this research are to reduce the time of drying process and sulfur fumigation process done in the Ban Sang community. The dried water hyacinth obtained from the chamber with its automatic control system has met material requirements for the communities's use. The automatic controlsystem uses electronic devices and a microcontroller to control temperature and drying time.

This research found that the optimal conditions for drying and sulfur fumigation are drying under the temperature ranging from 70 – 80 °C for 4 hours and then fumigated with sulfur dioxide at temperature of 70 °C for 1 hour. The obtained products are dried and whitened similar to the products produced by Ban Sang's method. The weight of dried water hyacinth is 106.67 g similar to the dried water hyacinth produced by Ban Sang's method. The drying and fumigation time by the chamber is 5 hours, compared to Ban Sang's method which requires 5 days.

Keywords: Drying chamber, sulfur fumigation, Water Hyacinth

^{1/}สำนักวิชาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จ.เชียงราย 57100

^{1/}School of Computer and Information Technology, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai 57100, Thailand

^{2/}คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย จ.เชียงราย 57100

^{2/}Faculty of Industrial Technology, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai 57100, Thailand

บทคัดย่อ: งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับตูบแห้งและรมควันก้ามะถันผักตบชวา สำหรับชุมชนบ้านสาข ต.บ้านสาข อ.เมือง จ.พะเยา โดยวัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ คือ การลดเวลาในการอบแห้งและรมควันก้ามะถันผักตบชวาของชาวบ้านชุมชนบ้านสาข โดยผักตบชวาที่อบได้จากเครื่องจะต้องมีคุณลักษณะตรงตามที่ใช้งาน ระบบควบคุมเป็นระบบอัตโนมัติ จะสามารถอบให้ผักตบชวาแห้งและรมควันก้ามะถันตามที่ชุมชนต้องการ โดยใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และไมโครคอนโทรลเลอร์เข้ามาควบคุมการทำงานของเครื่อง ทำให้ควบคุมอุณหภูมิในการอบให้คงที่ได้ และควบคุมเวลาได้ จากผลการวิจัยพบว่า สภาวะที่เหมาะสมในการอบแห้งและรมควันก้ามะถัน คือ การอบแห้งที่อุณหภูมิในช่วง 70-80 °C เวลา 4 ชั่วโมง หลังจากนั้นนำไปรมควันก้ามะถันที่อุณหภูมิ 70 °C เวลา 1 ชั่วโมง ซึ่งผักตบชวาที่ได้มีลักษณะแห้ง และมีสีขาวเหมือนที่อบโดยวิธีของชาวบ้านชุมชนบ้านสาข และน้ำหนักแห้งของผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 106.67 กรัม ซึ่งใกล้เคียงกับผักตบชวาที่อบโดยวิธีของชาวบ้านชุมชนบ้านสาข จากผลการเปรียบเทียบเวลาพบว่าเครื่องอบแห้งและรมควันก้ามะถันสามารถลดเวลาลงได้เหลือเพียง 5 ชั่วโมงเท่านั้น เมื่อเทียบกับวิธีการตากแห้งและรมควันก้ามะถันของชาวบ้านชุมชนบ้านสาขซึ่งอยู่ที่ประมาณ 5 วัน

คำสำคัญ : ตูบแห้ง การรมควันก้ามะถัน ผักตบชวา

คำนำ

ผักตบชวาเกิดขึ้นง่าย แพร่พันธุ์ได้รวดเร็ว มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในประเทศไทย จึงแพร่กระจายพันธุ์ไปตามแหล่งน้ำโดยทั่วไป ทำให้เกิดมลภาวะทางธรรมชาติ เป็นปัญหาต่อระบบชลประทาน การประมง การเกษตรและการคมนาคมทางน้ำเป็นอย่างมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อระบบสังคมและเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ ทางชุมชนจึงเกิดแนวคิดที่จะนำเอาผักตบชวามาทำเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้สูงอายุภายในชุมชนซึ่งได้ทำผลิตภัณฑ์ขึ้นมาเป็นเวลาระยะหนึ่งแล้วและมีการตอบรับจากผู้ใช้เป็นอย่างดี อีกทั้งในชุมชนหมู่บ้านสาข ต.บ้านสาข อ.เมือง จ.พะเยา ยังได้เสนอให้เป็นผลิตภัณฑ์ OTOP อีกด้วย โดยส่วนใหญ่จะนำมาเป็นกระเป๋าและผลิตภัณฑ์ใช้สอยโดยทั่วไปดังภาพที่ 2 ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการค้นคว้าความเป็นไปได้เกี่ยวกับการนำผักตบชวาที่มีอยู่ในชุมชนนั้นมาเพื่อที่ทำการลดเวลาในขั้นตอนการผลิต ซึ่งกระบวนการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการนั้นก็คือ การอบและการรมควัน ซึ่งโดยปกติแล้วต้องมีการอบและรมควันผักตบชวาก่อนนำไปทำผลิตภัณฑ์โดยปัญหา คือ การใช้เวลามากในการรอคอยกระบวนการดังกล่าว อีกทั้งหากมีฝนตก หรือไม่มีแดดส่งผลให้การตากแห้งไม่ทันเวลาที่ให้นำมาใช้งานทำให้เสียเวลามากขึ้นตามสัดส่วนนั้น

หมายถึงเดิมทางชุมชนจะใช้เวลาในการตากแดดและอบก้ามะถันรวมเป็นเวลาประมาณ 4-5 วันรวมไปถึงปัญหาของการส่งกลิ่นเหม็นของสารก้ามะถันที่ใช้ในการอบซึ่งจะส่งกลิ่นรบกวนในชุมชน (ฝ่ายปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลอง, 2552)

Figure 1 Water hyacinth which can be found in the community

Figure 2 Weaving products from water hyacinths

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคิดที่จะสร้างและหาประสิทธิภาพของเครื่องอบผักตบชวาเพื่อที่จะลดเวลาในการอบและตากแดดให้น้อยลงและมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยโครงการวิจัยนี้จะใช้พลังงานระบบควบคุมความร้อน

อัตโนมัติซึ่งจะสามารถอบให้ผักตบชวาแห้งตามที่ชุมชนต้องการ รวมถึงการรมควันก้ามะถัน โดยจะใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และไมโครคอนโทรลเลอร์ (ชูชัย, 2522) เข้ามาควบคุมการทำงานของเครื่องอบผักตบชวาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพลดเวลาและเกิดความสะอาดสบาย ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อผู้ผลิตในชุมชนบ้านสาข รวมไปถึงหมู่บ้านหรือตำบลใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่น ๆ ที่ทำการจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา เช่น จังหวัดพิจิตร โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนนั้น ๆ และพัฒนางานวิจัยนี้สู่การผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อทำการผลิตตู้อบแห้งและการรมควันก้ามะถันผักตบชวาและถ่ายทอดเทคโนโลยีนี้สู่ชุมชนบ้านสาข ต.บ้านสาข อ.เมือง จ.พะเยา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อทำการศึกษา ออกแบบ สร้างและทดสอบเครื่องอบแห้งและการรมควันก้ามะถันผักตบชวา
2. เพื่อลดเวลาในการอบแห้ง ลดปัญหาการอบแห้งในฤดูฝนและลดกลิ่นเหม็นของก้ามะถันในชุมชน
3. เพื่อเป็นนวัตกรรมต้นแบบในการพัฒนาให้เหมาะสมกับชุมชนและท้องถิ่น

อุปกรณ์และวิธีการ

1. ศึกษาหาข้อมูลด้านปัญหาในการอบแห้งและการรมควันก้ามะถันของชุมชนบ้านสาข ต.บ้านสาข อ.เมือง จ.พะเยา รวบรวมทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2. ทำการออกแบบ และสร้างเครื่องอบแห้ง และรมควันก้ามะถันของผักตบชวา

2.1 โครงสร้างของเครื่องอบแห้งและรมควันก้ามะถัน คณะผู้วิจัยได้ทำการออกแบบเครื่องไว้ดังนี้

- ภายนอกของตู้ สูง 150 เซนติเมตร มีความกว้าง 110 เซนติเมตร ความลึก 70 เซนติเมตร
- ภายในจะมีชั้นวางวัตถุดิบที่เป็นเหมือนตาข่ายมีอยู่สามชั้นและแต่ละชั้นสามารถยกออกมาไว้ข้างนอกได้ เพื่อสามารถทำความสะอาดได้ง่ายขึ้น และเพิ่มความสะอาดสบายในการใส่วัตถุดิบ

หลักการทำงานของเครื่องอบแห้งและรมควันก้ามะถัน คือ จะควบคุมด้วยไมโครคอนโทรลเลอร์ โดยอาศัยหลักการทำงานของอุปกรณ์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งใช้ในการให้ความร้อน ใช้ในการตรวจวัด ใช้ในการควบคุมความร้อนและใช้ในการแสดงผล โดยมีส่วนประกอบหลัก ๆ ที่เป็นตัวควบคุม คือ Microcontroller (ดอนสัน, 2549)

2.2 การสร้างส่วนรมควันก้ามะถัน สำหรับการรมก้ามะถันจะทำการต่อส่วนของปล่องออกมาทางด้านข้างของตู้อบและให้ความร้อนของก้ามะถันสามารถไหลวนในตู้ตลอดเวลา สำหรับอุณหภูมิที่ใช้ในการควบคุมในการอบควันก้ามะถันอยู่ที่ 100 °C แบบของเครื่องอบแห้งและรมควันก้ามะถัน แสดงดังภาพที่ 4 ซึ่งเป็นตู้อบแห้งและรมควันก้ามะถันที่พร้อมใช้งานจริง

3. ทำการทดลอง และเก็บบันทึกข้อมูลการอบแห้ง และรมควันก้ามะถันของผักตบชวาโดยใช้เครื่องอบแห้ง และรมควันก้ามะถัน สำหรับการทดลองการอบจะทำการแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 ทำการทดลองอบความชื้นที่อุณหภูมิควบคุมในช่วง 70-80 °C ที่เวลา 4, 6 และ 8 ชั่วโมง หลังจากนั้นนำผักตบชวาที่ทำการอบความชื้นแล้วไปทำการอบควันก้ามะถันที่ 1 ชั่วโมง โดยอุณหภูมิที่ทำการควบคุมการอบก้ามะถันอยู่ที่ 70 °C

วิธีที่ 2 ทำการทดลองอบความชื้นและรมควันก้ามะถันร่วมกัน โดยทำการอบความชื้นในช่วงอุณหภูมิ 70-80 °C และอุณหภูมิที่ทำการควบคุมการรมควันก้ามะถันอยู่ที่ 70 °C

สำหรับเวลาที่ใช้ในการอบความชื้นพร้อมกับการอบก้ามะถันจะเลือกจากผลของน้ำหนักผักตบชวาที่ดีที่สุดจากวิธีที่ 1

4. เปรียบเทียบลักษณะของผักตบชวา และน้ำหนักของผักตบชวา ที่อบได้จากวิธีการอบความชื้นก่อนนำไปอบก้ามะถัน วิธีการอบความชื้นและรมควันก้ามะถันร่วมกัน และวิธีการของชาวบ้านชุมชนบ้านสาข อ.เมือง จ.พะเยา

5. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและแจกแจงสรุปผล

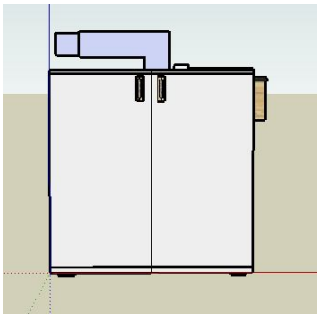

Figure 3 The feature of water hyacinths drying and sulfur smoking chamber

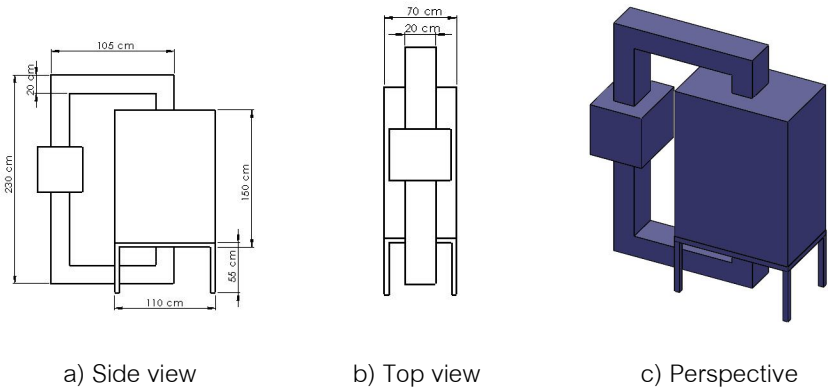

Figure 4 Diagram of drying and sulfur smoking chamber

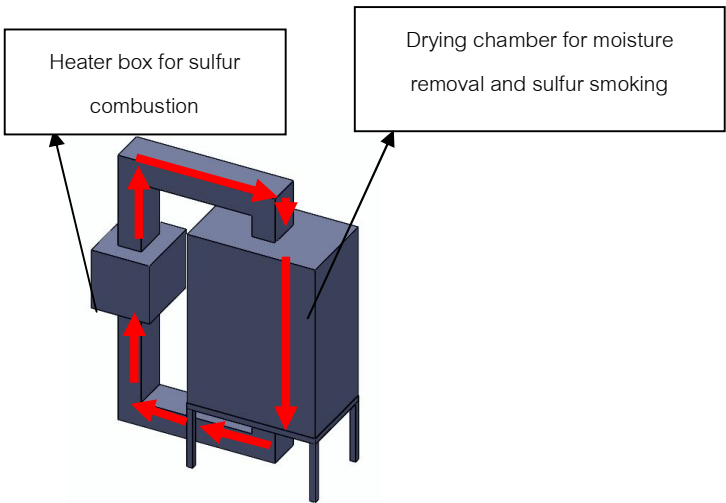

Figure 5 The feature of drying and smoking chamber

ผลการศึกษา

สำหรับการออกแบบ การสร้างและทดสอบเครื่องอบแห้ง และการรมควันก้ามะถันผักตบชวาเพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ในการใช้งานของชาวบ้านในชุมชนบ้านsang ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูลทางด้านปัญหากระบวนการทำให้แห้ง และการรมควันของชุมชนบ้านsang

อ.เมือง จ.พะเยา ดังแสดงในตารางที่ 1 และการสำรวจปัญหาการทำให้แห้งและการรมควันที่ชุมชนบ้านsang ดังแสดงในตารางที่ 2 หลังจากนั้น จึงนำข้อมูลทางด้านปัญหาจากกระบวนการอบแห้งและรมควันมาประมวลและทำการออกแบบ และสร้างเครื่องเพื่อใช้ในการอบแห้งและรมควันก้ามะถันผักตบชวา (จงจิตร และโจเซฟ, 2538)

Table 1 The drying and smoking process of Ban Sang community, Ban Sang Sub-district, Muang district, Phayao province

No.	Process	Picture	Detail
1	Drying by Sun exposure		People prefer drying by sun exposure on the roof. Time of drying is about 3-4 days
2	Sulfur smoking	 	Sulfur smoking is operate in cement pipes 100 grams of sulfur (for 4,000 stick of water hyacinths) is put in the bowl and put under the pipe. The time of smoking is about 1 day (let the smoke of sulfur out before collecting)
3	Drying by sun exposure again		Water hyacinths which have passed smoking process are brought to drying by sun exposure for 1 day before weaving
			Dried and smoked water hyacinth can be weave into bags

Table 2 Problem summary of drying and smoking from Ban Sang communities, Ban Sang Sub-district, Muang District, Phayao province

No.	Process	Problem	Correction
1	Drying by sun exposure	Drying in rainy season takes longer time to dry	Use oven to dry in rainy season
2	Sulfur smoking	- Smoking in rainy season is operated 2 times (normally smoking is done once only) - After sulfur smoking, there are carbons remaining from the process which cannot be reused, because these carbons have sulfur odor remaining, people have to dispose them in the forest which because environmental pollution	- Make sulfur smoking cabinet to protect the sulfur smoke releasing - Reduce carbons disposal which has the odor of sulfur remaining - Reduce the smoking time in rainy season
		- During the smoking process, people always cover the pipe by plastic, this plastic prevents the sulfur smoke releasing, because sulfur smoke is reek, in addition to more smoke releasing make the color of water hyacinths not real white	

จากผลการสำรวจกระบวนการและปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำให้แห้งและการรมควันกำมะถันโดยวิธีของชาวบ้านชุมชนบ้านsang พบว่าการทำให้ผักตบชวาแห้งและพร้อมใช้สำหรับการสานต้องใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 5 วัน จึงจะนำมาใช้งานได้ และในการอบรมควันกำมะถันนั้น จะมีถ่านที่ไหม้ไม่หมดและมีกลิ่นกำมะถันติดอยู่ซึ่งไม่สามารถนำมาใช้งานใหม่ได้ ทำให้ต้องนำไปทิ้งในป่าซึ่งเป็นมลภาวะ และถ้าหากเป็นช่วงฤดูฝนก็จะทำให้การอบแห้งและการรมควันกำมะถันต้องใช้เวลานานมากกว่าเวลาปกติ ดังนั้นงานวิจัยเรื่องเครื่องอบแห้งและการรมควันกำมะถันผักตบชวานี้ กลุ่มผู้วิจัยจึงทำการออกแบบเครื่องอบแห้งและรมควันกำมะถันให้สามารถอำนวยความสะดวกทั้งในการอบ และรมควันกำมะถัน ดังภาพที่ 5 แสดงเครื่องที่ทำการสร้างเสร็จสมบูรณ์นอกจากนี้ยังช่วยลดปัญหาการกำจัดถ่านที่เหลือจากการรมควันได้ และช่วยประหยัดเวลาในการทำให้แห้งได้อีกด้วย หลักการทำงานของเครื่องอบแห้ง และรมควันกำมะถันคือ ทำการเปิด heater สำหรับอบแห้งเพื่อให้ได้

ความชื้นก่อน โดยจากนั้นจึงทำการเปิดห้องความร้อนสำหรับเผาถ่าน และให้ควันกำมะถันไหลเข้าสู่ห้องอบเพื่อทำการรมควันกำมะถันโดยการไหลของควันกำมะถัน จะใช้การพาความร้อนแบบบังคับ โดยมีพัดลมดูดอากาศบังคับให้ความร้อนไหลวนในตู้ ซึ่งการวนของควันกำมะถันแสดงในภาพที่ 5

ผลการลดเวลาในการอบแห้ง และลดกลิ่นเหม็นของกำมะถันที่เกิดจากการอบ

ในการทดลองเวลาในการอบแห้ง ทางคณะผู้วิจัยต้องทำการหาช่วงอุณหภูมิที่เหมาะสมในการอบผักตบชวาที่เวลาในการอบที่ 4, 6 และ 8 ชั่วโมง (โดยยังไม่ทำการรมควัน) และอุณหภูมิที่ใช้ในการทดสอบมี 3 ช่วงอุณหภูมิ คือ 60-70 °C, 70-80 °C และ 80-90 °C (ผลการทดสอบการอบแห้งแสดงในตารางที่ 3, 4 และ 5)

Table 3 Weight of water hyacinth which were dried at the temperature of 60-70 °C at 4, 6 and 8 hours

Time (Hours)	1 (grams)	2 (grams)	3 (grams)	Average (grams)	Remark
4	520 g	530 g	540 g	530.00 g	has moisture
6	410 g	440 g	430 g	426.67 g	has moisture
8	320 g	330 g	310 g	320.00 g	has moisture

(Remark: weight of raw water hyacinths before drying is 1,000 grams)

Table 4 Weight water hyacinths which were dried at the temperature of 70-80 °C at 4, 6 and 8 hours

Time (Hours)	1 (grams)	2 (grams)	3 (grams)	Average (grams)	Remark
4	120 g	110 g	120 g	67.116 g	no moisture
6	100 g	110 g	100 g	103.33 g	no moisture
8	100 g	90 g	100 g	96.67 g	no moisture

(Remark: weight of raw water hyacinths before drying is 1,000 grams)

Table 5 Weight water hyacinths which were dried at the temperature of 80-90 °C at 4, 6 and 8 hours

Time (Hours)	1 (grams)	2 (grams)	3 (grams)	Average (grams)	Remark
4	100 g	110 g	100 g	103.33 g	dry and crispy
6	100 g	90 g	95 g	95.00 g	dry and crispy
8	95 g	90 g	80 g	88.33 g	dry and crispy

(Remark: weight of raw water hyacinths before drying is 1,000 grams)

สำหรับการทดสอบการอบแห้งและการรมควัน
ก้ามะถันทางคณะผู้วิจัยได้ทำการออกแบบการทดลอง
เป็น 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 ทำการทดลองอบความชื้นที่อุณหภูมิ
ควบคุมในช่วง 70-80 °C ที่เวลา 4, 6 และ 8 ชั่วโมง
หลังจากนั้นนำผักตบชวาที่ทำกรอบความชื้นแล้วไปทำ
การอบควันก้ามะถันที่ 1 ชั่วโมง โดยอุณหภูมิที่ทำการ
ควบคุมการอบก้ามะถันอยู่ที่ 70 °C

วิธีที่ 2 ทำการทดลองอบความชื้นและรมควัน
ก้ามะถันร่วมกัน โดยทำการอบความชื้นที่ช่วงอุณหภูมิ
70-80 °C และอุณหภูมิที่ทำการควบคุมการรมควัน
ก้ามะถันอยู่ที่ 70 °C

จากผลการทดลองการอบแห้ง และการรมควัน
ก้ามะถันของผักตบชวาจากวิธีที่ 1 และวิธีที่ 2
เปรียบเทียบกับวิธีการของชาวบ้านชุมชนบ้านสาข อ.เมือง
จ.พะเยา โดยทำการเปรียบเทียบในด้านของลักษณะของ
ผักตบชวา และน้ำหนักของผักตบชวา ผลการเปรียบเทียบ
แสดงในตารางที่ 6

จากตารางที่ 6 แสดงผลการเปรียบเทียบ
ลักษณะของผักตบชวาสำเร็จที่อบจากตู้อบโดยวิธีการอบ
ความชื้นให้แห้งก่อนทำการรมก้ามะถัน การอบความชื้น
และการรมก้ามะถันร่วมกัน และวิธีการของชาวบ้านชุมชน
บ้านสาข พบว่า ผักตบชวาที่ทำกรอบแห้งได้ความชื้น
ก่อน แล้วนำมาทำการอบก้ามะถันที่ 70 °C เวลา 1 ชั่วโมง

มีลักษณะภายนอกคล้ายกับผักตบชวาที่อบแห้งและรมควันโดยวิธีการของชาวบ้านชุมชนบ้านสาบ สำหรับผักตบชวาที่ทำการอบแห้งได้ความชื้นพร้อมกับการรมควันก้ามะถันร่วมกัน จะมีลักษณะภายนอกต่างจากผักตบชวาของชาวบ้านชุมชนบ้านสาบ คือ ผักตบชวาที่อบแห้งได้มีสีเหลืองไม่ขาว จะเห็นได้ว่าวิธีการอบแห้งได้ความชื้นก่อนแล้วจึงทำการอบก้ามะถันจะทำให้ได้สีของผักตบชวาตามที่ใช้งานได้จริง นอกจากนี้ในการอบแห้ง และรมควันก้ามะถันโดยใช้เครื่องอบและรมควันก้ามะถันนี้ พบว่าไม่มีกลิ่นของก้ามะถัน ไม่ต้องเสียเวลาในการกำจัดถ่านที่เหลือจากการเผาไหม้ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการรมควันก้ามะถันของชาวบ้านจะต้องทำการคลุมพลาสติกให้มิดชิดเพื่อป้องกันกลิ่นของก้ามะถันหลุดรอด และต้อง

นำถ่านที่เหลือจากการรมควันไปทิ้งเนื่องจากมีกลิ่นของก้ามะถันติดอยู่ ไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการป้องกันและจัดการภัยพิบัติ, 2555)

จากตารางที่ 7 ผลการเปรียบเทียบน้ำหนักแห้งของผักตบชวาที่อบจากตู้อบโดยวิธีการอบความชื้นให้แห้งก่อนทำการรมก้ามะถัน การอบความชื้นและการรมก้ามะถันพร้อมกัน และวิธีการของชาวบ้านชุมชนบ้านสาบพบว่าโดยวิธีการของชาวบ้านน้ำหนักของผักตบชวาลังการอบคือ 110 กรัม ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการอบแห้งได้ความชื้นก่อนทำการรมควันก้ามะถัน และวิธีการอบแห้งได้ความชื้นพร้อมกับการรมควันก้ามะถันแล้วพบว่าเวลาที่ควรใช้ในการอบผักตบชวาที่ดีที่สุดคือ 4 ชั่วโมง

Table 6 Comparison between method 1 (drying first and then sulfur smoking), method 2 (drying and sulfur smoking together) and method of Ban Sang communities

Time	Water hyacinths after drying (moisture removal)	Water hyacinths after sulfur smoking	Water hyacinths which drying and sulfur smoking by Ban Sang's method
4 hours			
6 hours			
8 hours			

Table 7 Dried water hyacinths weight from method 1, method 2 and Ban Sang communities' method

Time	Average weight (gram : g)		
	water hyacinths which drying first and then sulfur smoking (method 1)	water hyacinths which drying and sulfur smoking together (method 2)	Water hyacinths which drying and sulfur smoking by Ban Sang's method
4 hours	106.67	116.67	110
6 hours	93.33	103.33	
8 hours	86.67	96.67	

(Remark : weight of raw water hyacinths before drying is 1,000 grams in all conditions)

สรุปผล

1. ผลการศึกษาออกแบบ การสร้าง และทดสอบเครื่องอบแห้ง และรมควันก้ามะถันผักตบชวา

จากผลการสำรวจกระบวนการ และปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำให้แห้ง และการรมควันก้ามะถัน โดยวิธีของชาวบ้านชุมชนบ้านสาขพบว่า การทำให้ผักตบชวาแห้งและพร้อมใช้สำหรับการสานต้องใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 5 วัน จึงจะนำมาใช้งานได้ และในการอบรมควันก้ามะถันนั้น จะมีถ่านที่ไหม้ไม่หมดและมีกลิ่นก้ามะถันติดอยู่ซึ่งไม่สามารถนำมาใช้งานใหม่ได้ ทำให้ต้องนำไปทิ้งในป่าซึ่งเป็นมลภาวะ และถ้าหากเป็นช่วงฤดูฝนก็จะทำให้การอบแห้งและการรมควันก้ามะถันต้องใช้เวลานานมากกว่าเวลาปกติ ดังนั้นงานวิจัยเรื่องเครื่องอบแห้งและการรมควันก้ามะถันผักตบชวา นี้ กลุ่มผู้วิจัยจึงทำการออกแบบเครื่องอบแห้ง และรมควันก้ามะถันให้สามารถอำนวยความสะดวกทั้งในการอบ และรมควันก้ามะถันเพื่อช่วยลดปัญหาการกำจัดถ่านที่เหลือจากการรมควันได้ และช่วยประหยัดเวลาในการทำให้แห้งได้ จากการทดสอบเวลาในการอบแห้งและรมควันก้ามะถันพบว่าสามารถลดเวลาจากเดิม 5 วันเหลือเพียง 5 ชั่วโมงเพื่อให้ได้ผักตบชวาที่พร้อมสำหรับการสาน โดยการทำงานของเครื่องนั้นควรทำการอบแห้ง

ไล่ความชื้นก่อนเป็นเวลา 4 ชั่วโมง และจากนั้นทำการรมควันก้ามะถันอีก 1 ชั่วโมง

2. ผลการลดเวลาในการอบแห้ง และลดกลิ่นเหม็นของก้ามะถันที่เกิดจากการอบ

ในการทดลองการอบแห้งไล่ความชื้นพบว่า อุณหภูมิที่เหมาะสมในการไล่ความชื้นอยู่ที่ช่วงอุณหภูมิ 70–80 °C เป็นช่วงอุณหภูมิที่ทำให้ก้านของผักตบชวาแห้ง ไม่มีความชื้นและไม่แห้งจนเกินไป (ตารางที่ 3, 4 และ 5) จึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้ โดยสรุปผลการอบแห้ง และรมควันก้ามะถัน 2 วิธี คือ

2.1 ผลการทดลองการนำผักตบชวาที่ผ่านการอบความชื้นที่อุณหภูมิ 70-80 °C ที่เวลา 4, 6 และ 8 ชั่วโมง ก่อนทำการรมควันก้ามะถันเป็นเวลา 1 ชั่วโมงที่อุณหภูมิ 70 °C พบว่าที่เวลา 4 ชั่วโมงในการอบแห้งแล้วทำการรมควันก้ามะถันอีก 1 ชั่วโมง น้ำหนักผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 106.67 กรัม ที่เวลา 6 ชั่วโมงในการอบแห้งแล้วทำการรมควันก้ามะถันอีก 1 ชั่วโมงน้ำหนักผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 93.33 กรัม และที่เวลา 8 ชั่วโมงในการอบแห้งแล้วทำการรมควันก้ามะถันอีก 1 ชั่วโมงน้ำหนักผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 86.67 กรัมสำหรับสีของผักตบชวาที่อบได้ทั้ง 4, 6 และ 8 ชั่วโมงพบว่าแห้ง ไม่มีความชื้น มีสีขาวคล้ายกับผักตบชวาที่ได้

จากการอบตามแบบของชาวบ้านชุมชนบ้านสาบ เมื่อเปรียบเทียบกับน้ำหนักของผักตบชวาที่ทำการอบแห้งโดยวิธีของชาวบ้านชุมชนบ้านสาบอยู่ที่ 110 กรัม จะเห็นได้ว่าเวลาที่ดีในการอบแห้งได้ความชื้นอยู่ที่ 4 ชั่วโมงก่อนนำไปรมควันก้ามะถันอีก 1 ชั่วโมง

2.2 ผลการทดลองการนำผักตบชวามาอบความชื้นและการรมควันก้ามะถันร่วมกันที่อุณหภูมิ 70 – 80 °C ที่เวลา 4, 6 และ 8 ชั่วโมง พบว่าที่เวลาในการอบและรมควันก้ามะถัน 4 ชั่วโมง น้ำหนักผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 116.67 กรัม ที่เวลา 6 ชั่วโมง น้ำหนักผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 103.33 กรัม และที่เวลา 8 ชั่วโมง น้ำหนักผักตบชวาที่ได้อยู่ที่ 96.67 กรัม สำหรับสีของผักตบชวาที่อบได้ทั้งที่เวลา 4, 6 และ 8 ชั่วโมง มีความแห้งไม่มีความชื้นแต่มีสีเหลืองไม่ขาวเหมือนผักตบชวาที่ได้จากการอบตามแบบของชาวบ้านชุมชนบ้านสาบ ซึ่งการที่ผักตบชวาไม่ค่อยขาวนั้น สาเหตุเนื่องจากในขณะทำการอบได้ความชื้นมีไอน้ำระเหยออก และเมื่อทำการรมควันก้ามะถันพร้อมกันทำให้ควันก้ามะถันบางส่วนระเหยออกไปกับไอน้ำ ทำให้ผักตบชวาที่ได้ไม่มีสีขาวเหมือนผักตบชวาที่ใช้งาน

2.3 ตู้อบแห้งและรมควันก้ามะถันผักตบชวาที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่พัฒนาผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติประจำปีงบประมาณ 2553 มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายและชาวบ้านชุมชน ต.บ้านสาบ อ.เมือง จ.พะเยา ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- จงจิตร หิรัญลาม และโจเซฟ เคดารี. 2538. เครื่องอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบสำเร็จรูป. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.kmutt.ac.th/tpcc/mast_38.htm (20 กรกฎาคม 2553).
- ชูชัย ธนสารตั้งเจริญ. 2522. อิเล็กทรอนิกส์พื้นฐาน. พิสิกส์เซ็นเตอร์, กรุงเทพฯ. 229 หน้า.
- ดอนสัน ปงผาบ. 2549. ไมโครคอนโทรลเลอร์และการประยุกต์ใช้งาน 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), กรุงเทพฯ. 245 หน้า.
- ฝ่ายปฏิบัติการวิจัยและเรือนปลูกพืชทดลองผักตบชวา. 2552. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://clgc.rdi.ku.ac.th/index/w-variety/374-eichomia> (12 เมษายน 2553).
- ศุภณิศร์ เต็มสงวนวงศ์. 2556. ปัจจัยสู่ความสำเร็จทางธุรกิจของผู้ประกอบการที่ได้รับการคัดสรรสุดยอดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 5 ดาว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(1): 31-41.
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาการป้องกันและจัดการภัยพิบัติ. 2555. ชัลเฟอร์ (ก้ามะถัน) สารเคมีที่ควรรู้จัก. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: <http://dpm.nida.ac.th/main/index.php/articles/chemical-hazards/item/70> (12 เมษายน 2553).

การใช้ใบชี้เหล็ก ใบจามจุรี และใบกระถิน เป็นอาหารเสริมโปรตีนสำหรับโคเนื้อ

The Use of Cassia Leaf, Saman Leaf and Leucaena Leaf as Protein Supplement for Beef Cattle

วิระพล แจ่มสวัสดิ์^{1/} วรวรรณ สังข์แก้ว^{2/} และจารุวัฒน์ ชินสุวรรณ^{3/}
Virapol Jamsawat^{1/}, Worawan Sungkaew^{2/} and Jaruwat Chinsuwan^{3/}

Abstract: The experiment was conducted using 16 heifers 50-75% Brahman hybrids of initial body weight around 149 kg. They were fed as bid with fresh para grass and 1% of concentrate feed (16% cr). The heifers were divided into 4 treatments as follow T1 no legume leaf supplement while the others were supplemented with legume leaf at 1% of body weight, T2 cassia leaf, T3 saman leaf, T4 leucaena leaf. The result showed that T4 had the highest weight gain among all groups at the growth rate of 0.60 kg./day T3 and T2 (0.58 and 0.87 kg./day) and T1(0.56 kg./day). Statically difference among T1, T2 and T3 and among T2, T3, T4 but T1 significantly different from T4 ($P<0.05$). Total feed consumption per day T4 was the highest 6.12 kg. while T3, T2 and T1 were 6.06, 6.04 and 5.12 kg. respectively. There was no significantly different among T2, T3 and T4 but T1 significantly different with T2, T3 and T4 ($P<0.05$) Feed conversion ratio were the highest rate in T1 (9.09 kg./day) which differ from T4 ($P<0.05$) but T2, T3, and T4 were no significantly different. The cost of feed per kg weight gain of T1 was the lowest while, T4, T2 and T3 were 36.85, 37.17 Bath, respectively. Statically of T2, T3 and T4 were not different but higher than T1 ($P<0.05$). The experiment revealed that local legume leaf can increase growth rate but also increase the cost of feed of beef cattle.

Keywords: Local legume, Cassia leaf, Saman leaf, Leucaena leaf, Beef cattle

^{1/} คณะเกษตรศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก จ.ชลบุรี 20110

^{1/} Faculty of Agriculture and Natural Resources, Rajamangala University of Technology Tawan – ok, Chonburi 20110, Thailand

^{2/} คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จ.จันทบุรี 22000

^{2/} Faculty of Agriculture Technology, Rambhai Barni Rajabhat University, Chanthaburi 22000, Thailand

^{3/} ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ท่าพระ กรมปศุสัตว์ จ.ขอนแก่น 40260

^{3/} Department of livestock Research and Breeding Center Tha Phra, Khon Kaen 40260, Thailand

บทคัดย่อ: การทดลองนี้ ใช้โคลูกผสมบราห์มัน สายเลือด 50 – 75 เปอร์เซนต์ จำนวน 16 ตัว น้ำหนักเริ่มต้นประมาณ 149 กิโลกรัม ให้ได้รับหญ้าขนสดเต็มที่และอาหารข้นมีโปรตีน 16 เปอร์เซนต์ เสริมวันละประมาณ 1 เปอร์เซนต์ของน้ำหนักตัว ทำการทดลอง 210 วัน โดยแบ่งโคเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 ไม่เสริมพืชตระกูลถั่ว กลุ่มที่ 2 เสริมใบซีเหล็ก กลุ่มที่ 3 เสริมใบจามจุรี กลุ่มที่ 4 เสริมใบกระถินสด ประมาณ 1% เปอร์เซนต์ของน้ำหนักตัว ปรากฏว่าอัตราการเจริญเติบโตของกลุ่ม 4 มากที่สุด คือ 0.60 กิโลกรัมต่อวัน รองลงมา คือ กลุ่มที่ 3 และกลุ่มที่ 2 (0.58 และ 0.57 กิโลกรัมต่อวัน) ส่วนกลุ่มที่ 1 มีอัตราการเจริญเติบโตน้อยที่สุด คือ 0.56 กิโลกรัมต่อวัน โดยกลุ่มที่ 2 และ 3 ไม่มีความแตกต่างกัน และไม่ต่างจากกลุ่ม 4 แต่กลุ่มที่ 1 แตกต่างจากกลุ่มที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญที่ $P<0.05$ ปริมาณการกินอาหารทั้งหมดต่อวัน กลุ่มการทดลองที่ 4 กินมากที่สุด 6.12 กิโลกรัม รองลงมา คือ กลุ่มที่ 3, 2 และ 1 (6.06, 6.04 และ 5.12 กิโลกรัม ตามลำดับ) เมื่อคิดเป็นค่าอาหารต่อน้ำหนักตัวเพิ่ม 1 กิโลกรัม พบว่ากลุ่มที่ใช้น้อยที่สุด คือ กลุ่มที่ 1 (33.91บาท) ถัดไปเป็น กลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ 2 และกลุ่มที่ 3 (35.86, 36.85 และ 37.17 บาท ตามลำดับ) โดยกลุ่มที่ 2, 3, 4 ไม่มีความแตกต่างกัน แต่สูงกว่ากลุ่มที่ 1 อย่างมีนัยสำคัญ ($P<0.05$) ซึ่งสรุปได้ว่าการเลี้ยงโคเนื้อ โดยการเสริมพืชตระกูลถั่วท้องถื่นสามารถเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตดีกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เสริม แต่ต้นทุนจะเพิ่มสูงมากขึ้นตามไปด้วย

คำสำคัญ: อาหารเสริมโปรตีน ใบซีเหล็ก ใบจามจุรี ใบกระถิน โคเนื้อ

คำนำ

ปัญหาหลักในการเลี้ยงโค คือ การขาดแคลนอาหารหยาบคุณภาพดี เช่น พืชอาหารสัตว์มีจำนวนลดน้อยลงและมีราคาแพงขึ้น ทำให้ต้นทุนในการผลิตอาหารสัตว์มีต้นทุนสูงตามไปด้วย ดังนั้นการวิจัยการใช้พืชตระกูลถั่วท้องถื่นมาเป็นแหล่งอาหารเสริมโปรตีนในโคเนื้อ จึงเป็นแนวทางในการนำอาหารที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือเหลือจาก ไร่ นา มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ซึ่งอาจจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถและประสิทธิภาพในการเจริญเติบโตของโคเนื้อและลดต้นทุนการผลิตได้

วิทย์ (2531) ได้รายงานว่่าซีเหล็ก เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ใบเป็นใบรวมประกอบด้วยใบย่อย 20 ใบ ลักษณะใบดกหนาที่ใบ ดอกเป็นช่อสีเหลืองสวย ฝักมีลักษณะแบนและยาว พบอยู่ทั่วไปในประเทศไทย ศรีลังกา และมาเลเซีย นิยมปลูกเป็นไม้รั้ว ริมทาง หรือไม้ประดับตามบ้านเรือน และที่สวนทั่วไป ส่วนที่ใช้คือ เปลือกไม้ ใบอ่อน ดอก ฝัก และราก ใบอ่อนมีสารชื่อว่า Barakol ใบสามารถนำมาปรุงเป็นอาหาร และใช้ทำหมักปุ๋ยได้ การนำมาบริโภคนอกจากจะได้คุณค่าทางอาหารแล้ว ยังช่วยระบบขับถ่ายปัสสาวะ รักษาเนื้อกระดูก และรักษาอาหารท้องผูก โดยต้มเอามาต้มก่อน

รับประทานอาหารเข้า tannin ใช้รักษาโรคท้องร่วงและยังมีสารที่ช่วยระบบย่อย รากใช้ผสมเป็นยาขับพยาธิ และช่วยระบบอาการชัก อีกทั้งซีเหล็กซึ่งเป็นพืชตระกูลถั่วท้องถื่น จะทำให้คุณค่าทางอาหารเปลี่ยนเป็นน้ำหนักตัวเพิ่มมากขึ้น (ยะโก๊ะ, 2556) โดยส่วนประกอบทางเคมีของซีเหล็ก แสดงดังตารางที่ 1

วรรณะ (2540) ศึกษาความเป็นไปได้ในการใช้ใบจามจุรีเป็นส่วนประกอบสูตรอาหารโค เทียบกับใบพืชชนิดอื่นปรากฏว่่าใบจามจุรี ใบกระถิน ใบประดู่ และใบสักมีโปรตีนเฉลี่ย 20.29, 13.73, 7.44 และ 5.67 เปอร์เซนต์ตามลำดับ โดยใบจามจุรีมีโปรตีนสูงสุด ($P<0.05$) ในขณะที่ใบประดู่และใบสักมี NDF และ ADF สูงสุด ($P<0.05$) ส่วนใบกระถินมี NDF และ ADF ต่ำสุด ($P<0.05$) จากการทดลองใช้จามจุรีเป็นส่วนประกอบในอาหารโคนมลูกผสมเพศเมียอายุ 18 – 24 เดือน จำนวน 4 ตัว น้ำหนักประมาณ 300 กิโลกรัม ในระดับ 0, 25, 50 และ 75 เปอร์เซนต์ ของอาหารข้นโปรตีน 20 เปอร์เซนต์ ปรากฏว่่าโคกลุ่มที่ได้รับอาหารข้นสูตรใบจามจุรี 25 เปอร์เซนต์ มีอัตราการเพิ่มน้ำหนักตัว ความยาว ความสูงของร่างกาย และอัตราการแลกน้ำหนักใกล้เคียง ($P>0.05$) กับโคกลุ่มที่ได้รับอาหารข้นสูตรใบจามจุรี 0 เปอร์เซนต์ ในขณะที่โคกลุ่มที่กินอาหารสูตรใบจามจุรี

50 และ 75 เปอร์เซ็นต์ มีค่าดังกล่าวต่ำที่สุด ($P < 0.05$) อันเป็นผลเนื่องมาจากการกินอาหารขึ้นได้ในปริมาณต่ำกว่านั่นเอง อารัมศักดิ์ (2552) รายงานว่า จามจรีนั้น ทั้ง ใบสด ใบแห้งและผักแก่สุกของจามจรีสามารถนำมาเลี้ยงสัตว์ได้ ใบจามจรี มีโปรตีนสูงเหมือนพืชตระกูลถั่วชนิดต่าง ๆ เกษตรกรที่เลี้ยงโคเนื้อและโคนมเป็นอาชีพ ควรปลูกจามจรี เป็นร่มเงาบริเวณคอกสัตว์ และภายในแปลงหญ้า

กระถิน (*Leucaena leucocephala*) เป็นพืชตระกูลถั่วยืนต้นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในแง่ที่ใช้เป็นอาหารสัตว์ เนื่องจากมีคุณค่าทางอาหารสัตว์ดี มีความน่ากินและการย่อยได้สูง สามารถใช้เลี้ยงสัตว์เคี้ยวเอื้องได้ทั้งในรูปตัดให้กินสด ปลอ่ยให้สัตว์แทะเล็มกินเอง ใช้ผสมกับหญ้าทำพืชมัก หรือใช้ในรูปกระถินแห้ง เป็นแหล่งโปรตีนในอาหารขึ้น ส่วนลำต้นของกระถินนั้นใช้เลี้ยงสัตว์ไม่ได้ การใช้ในรูปของกระถินป่นเพื่อเป็นส่วนประกอบในสูตรอาหารโคนมและโคเนื้อ (ฉายแสงและคณะ, 2548) ใบกระถินแห้งมีโปรตีนอยู่ระหว่าง 14 ถึง 30 เปอร์เซ็นต์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมีการปะปนของก้านมากน้อยเพียงใด ใบกระถินแห้งล้วน ๆ มีโปรตีน 30-33 เปอร์เซ็นต์ มีเยื่อใยค่อนข้างต่ำ ใบกระถินที่มีคุณภาพดีจะมีสารเบต้าแคโรทีน ซึ่งเป็นแหล่งของวิตามินเอ และยังมีสารเซนโตรฟิลล์ ด้วยแต่มีสารพิษ ไมโมซีน (Mimosine) ในโคใช้ได้ไม่เกิน 10 เปอร์เซ็นต์ในสูตรอาหาร สอดคล้องกับ วีระพล (2553) ที่รายงานว่า โคจะเกิดอาการขนร่วงและต่อมไทรอยด์ขยายโตผิดปกติ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาไมโมซีน ควรปลอ่ยสัตว์แทะเล็มกระถินเป็นครั้งคราวสลับกับการปลอ่ยโค แทะเล็มในแปลงหญ้า วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อศึกษาสมรรถภาพการเจริญเติบโตของโคเนื้อที่เลี้ยงด้วย ใบซีเหล็ก ใบจามจรี และใบกระถินเป็นแหล่งอาหารเสริมโปรตีน และผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจ

อุปกรณ์และวิธีการ

การทดลองนี้ใช้โคเนื้อลูกผสมบราห์มัน (Brahman) สายเลือด 50-75 เปอร์เซ็นต์ หย่านมแล้ว เพศเมียอายุระหว่าง 12-16 เดือน จำนวน 16 ตัว คัดเลือกให้มีอายุ ขนาด น้ำหนักใกล้เคียงแผนการทดลองแบบ Completely Random Design (CRD) โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม (treatment) กลุ่มละ 4 ตัว ใช้ระยะเวลาทดลอง 210 วัน โดยให้โคแต่ละกลุ่มได้รับอาหารทดลองดังนี้ กลุ่มที่ 1 หญ้าขนสด (control) กลุ่มที่ 2 หญ้าขนสด + ใบซีเหล็กสด กลุ่มที่ 3 หญ้าขนสด + ใบจามจรีสด กลุ่มที่ 4 หญ้าขนสด + ใบกระถินสด โดยให้โคทุกตัวได้รับอาหารขึ้นที่ทำจากวัตถุดิบที่หาง่ายและราคาถูกในท้องถิ่น มีเปอร์เซ็นต์โปรตีน 16 เปอร์เซ็นต์ จำนวน 1 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว สูตรอาหารแสดงในตารางที่ 2 และได้รับหญ้าขนสดเต็มที่ (ad libitum) ส่วนใบพืชตระกูลถั่วท้องถิ่นทั้ง 3 ชนิดจะเสริมในปริมาณ 1 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว โคทุกตัวถูกเลี้ยงในคอกขังเดี่ยว มีน้ำ แร่ธาตุก้อน ให้กินตลอดเวลา และได้รับอาหารทดลองช่วงเช้า (7.00 น.) ครึ่งหนึ่งและช่วงเย็น (17.00 น.) อีกครึ่งหนึ่ง การบันทึกน้ำหนักโคที่ 2 สัปดาห์โดยชั่งน้ำหนักโคทุกตัว ในตอนเช้าก่อนการให้อาหารทุกครั้ง จนสิ้นสุดการทดลองพร้อมทั้งวัดขนาดที่เพิ่มขึ้น คือ ความสูง (height of wither) ความยาวรอบอก (heart girth) ความยาวลำตัว (body length) ความยาวรอบท้อง (barrel girth) ของโคทุกตัว ทำการชั่งปริมาณอาหารที่ให้โคกินทุกชนิดและส่วนที่เหลือในแต่ละวัน เพื่อคำนวณเป็นข้อมูลปริมาณการกินอาหารของโค และเก็บตัวอย่างอาหารเพื่อการวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมี (DM, CF, CP, NFE, EE, Ash) ของอาหารแต่ละชนิด โดยวิธี Proximate analysis รวมทั้งผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจ แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ความแปรปรวนในแผนการทดลองแบบสุ่มตลอด (CRD) และเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยวิธี Duncan's New Multiple Range Test (Gomez and Gomez, 1984)

Table 1 Chemical composition of Cassia leaf (% air dry basis)

Item	Moisture	CP	EE	CF	Ash	NFE
Young leaf	8.01	22.86	2.48	11.14	5.22	50.29
Mature leaf	7.56	19.54	6.98	18.81	7.19	39.92
Mixed leaf	8.05	18.43	5.08	18.50	5.64	44.30

Source: Livestock Development Department (2009)

Table 2 Composition of concentrate

Ingredients	Amount
Rice bran	40
Coconut meal	30
Soy bean meal	10
Urea	5
Di-calcium phosphate	5
Premix	5
Salt	5
Total	100

ผลการทดลองและวิจารณ์

จากการวิเคราะห์อาหารแต่ละชนิดโดยวิธี Proximate analysis โดยให้อาหารชั้นมีโปรตีนรวม 15.77 เปอร์เซ็นต์ ส่วนคุณค่าทางอาหารของหญ้าขน ใบไม้เหล็ก ใบจามจุรี และใบกระถิน แสดงรายละเอียดของส่วนประกอบต่าง ๆ ในตารางที่ 3

ตารางที่ 4 แสดงระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง จำนวน 30 สัปดาห์ หรือ 210 วัน โดยใช้สัตว์ทดลองกลุ่มละ 4 ตัว น้ำหนักสัตว์เริ่มต้นการทดลองในแต่ละกลุ่มไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ น้ำหนักเมื่อสิ้นสุดการทดลองก็ไม่แตกต่างกันทางสถิติ แต่น้ำหนักที่เพิ่มขึ้นตลอดการทดลองหรือเฉลี่ยต่อวัน เพิ่มมากที่สุด คือ T4 125 กิโลกรัม หรือ 0.60 กิโลกรัมต่อวัน รองลงมา คือ T3 และ T2 ตามลำดับ ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มไม่แตกต่างกัน ($P < 0.05$) แต่ T4 ต่างจากกลุ่มที่มีน้ำหนักเพิ่มและน้อยที่สุด คือ T1 อย่างมีนัยสำคัญ ($P < 0.05$) ความยาวของลำตัวและความยาวรอบอกเมื่อสิ้นสุดการทดลอง มากที่สุด คือ T4 ซึ่งไม่แตกต่างจาก T3 แตกต่างจาก T2 และ T1 อย่างมีนัยสำคัญ ($P < 0.05$) ความยาวเส้นรอบท้องเมื่อสิ้นสุดการทดลองมากที่สุด คือ T4 ซึ่งไม่แตกต่างจาก T3 แต่มากกว่า T2 และ T1 อย่างมีนัยสำคัญที่ $P < 0.05$

ส่วนอัตราการเปลี่ยนอาหารเป็นน้ำหนักร่าง 1 กิโลกรัม โดยคิดจากน้ำหนักของอาหารตามสภาพที่ใช้เลี้ยง

พบว่า T2 ใช้อาหารมากที่สุด แต่ไม่แตกต่างจาก T3 และ T4 แตกต่างจาก T1 อย่างมีนัยสำคัญที่ $P < 0.05$ แสดงว่า การใช้ใบพืชตระกูลถั่วทั้งสามชนิดเป็นแหล่งเสริมโปรตีน ให้ผลดีกว่าการไม่ใช้พืชตระกูลถั่วเสริมโปรตีน โดยการเสริมใบกระถินให้ผลดีที่สุด ตารางที่ 5 แสดงปริมาณการกินอาหารเป็นน้ำหนักสด (ตามสภาพที่ใช้เลี้ยง) พบว่า ปริมาณการกินอาหารชั้นตลอดการทดลองและเฉลี่ยต่อวัน T3 กินมากที่สุด รองลงมา T4, T2 และน้อยที่สุด คือ T1 โดยทุกกลุ่มไม่มีความแตกต่างกันโดยสถิติ เมื่อคิดเป็น ปริมาณการกินอาหารชั้นต่อเปอร์เซ็นต์น้ำหนักตัว T3 ใช้มากที่สุด รองลงมา คือ T1 และ T2 เท่ากัน และน้อยที่สุด คือ T4 โดยไม่มีความแตกต่างกันโดยสถิติ ปริมาณการกินอาหารหยาบ (หญ้าขน) ตลอดการทดลองหรือต่อวัน T2 กินมากที่สุด รองลงมา คือ T1, T4 และ T3 ตามลำดับ โดยไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ ($P < 0.05$) เมื่อคิดเป็น ปริมาณอาหารหยาบเป็นเปอร์เซ็นต์น้ำหนักตัว T2 ใช้มากที่สุด รองลงมา คือ และน้อยที่สุด คือ T4 ปริมาณการกินพืชตระกูลถั่วตลอดการทดลองหรือต่อวัน T1 หรือ Control ไม่มีการเสริมพืชตระกูลถั่ว ดังนั้นกลุ่มที่ใช้พืชตระกูลถั่วมากที่สุด คือ และน้อยที่สุด คือ T2 โดย T2 และ T3 ไม่มีความแตกต่างกันแต่ต่างจาก T4 อย่างมีนัยสำคัญที่ $P < 0.05$

เมื่อรวมเป็นปริมาณการกินอาหารทั้งหมดตลอดการทดลองหรือต่อวัน กลุ่มที่กินมากที่สุด คือ T4 รองลงมา

คือ T3 และ T2 กลุ่มใช้น้อยที่สุด คือ โดย T2, T3 และ T4 ไม่มีความแตกต่างกันแต่ต่างกับ T1 อย่างมีนัยสำคัญที่ $P<0.05$ ตารางที่ 6 แสดงต้นทุนค่าอาหาร โดยอาหารมีราคาต่อกิโลกรัม ดังนี้ อาหารชั้นมีราคา 10.50 บาท อาหารหยาบ (หญ้าขน) 1.20 บาท และพืชตระกูลถั่วทั้ง 3 ชนิด ราคา 2.00 บาท (คิดเป็นค่าแรงจัดเก็บ) เมื่อพิจารณาจากข้อมูลในตาราง จะเห็นได้ว่า ค่าอาหารชั้นและหญ้าสดของ

ทุกกลุ่มไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ $P>0.05$ แต่กลุ่มที่ 4 เสียค่าพืชตระกูลถั่วมากที่สุดซึ่งสูงกว่าทุกกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญที่ ($P<0.05$) และเมื่อคิดเป็นค่าอาหารทั้งหมด ตลอดจนการทดลองหรือต่อวัน T3 ใช่มากที่สุด รองลงมา คือ T4, T2 และ T1 ตามลำดับ โดย T2, T3 และ T4 ไม่มีความแตกต่างกัน แต่ต่างจาก T1 อย่างมีนัยสำคัญที่ $P<0.05$

Table 3 Proximate chemical analysis (% air dry basis)

Item	DM	CP	CF	NFE	EE	Ash
Para grass	66.59	7.26	10.85	41.99	1.82	4.68
Cassia leaf	68.44	16.35	8.02	38.01	2.05	4.01
Saman leaf	70.28	15.81	7.29	41.28	1.92	3.98
Leucaena leaf	66.93	17.12	7.88	36.24	2.00	3.69
Concentrate	88.56	15.77	11.34	43.65	9.18	8.62

Table 4 Body weight, body measurement and feed conversion ratio (n = 4)

Item	Treatment			
	I	II	III	IV
Duration (day)	210	210	210	210
Initial body weight (kg.)	149.00	148.50	148.75	149.75
Final body weight (kg.)	267.25	267.75	269.75	274.75
Total body weight gain (kg.)	118.25 ^a	119.25 ^a	121.00 ^{ab}	125.00 ^b
Average daily body weight gain (kg.)	0.56 ^a	0.57 ^{ab}	0.58 ^{ab}	0.60 ^b
Height of wither (cm.)	50.25 ^a	50.50 ^{ab}	54.75 ^{ab}	55.50 ^b
Body length (cm.)	50.50 ^a	52.00 ^a	59.75 ^b	61.75 ^b
Hearth girth (cm.)	35.00 ^a	36.50 ^a	39.75 ^b	42.50 ^b
Barrel girth (cm.)	59.00 ^a	61.25 ^{ab}	64.00 ^{bc}	67.50 ^c
Feed conversion ratio (as fed basis)	9.09 ^a	10.62 ^b	10.51 ^b	10.27 ^b

^{abc} Means with different letter superscripts are significant at $P<0.05$

Table 5 Feed consumption (as fed basis)

Item	Treatment			
	I	II	III	IV
Total concentrate (kg.)	292.43	292.95	302.93	298.73
Average daily concentrate intake (kg.)	1.39	1.40	1.44	1.42
Concentrate intake as percent body weight	1.04	1.04	1.06	1.03
Total Roughage intake (kg.)	782.78	788.03	775.43	780.68
Average daily roughage intake (kg.)	3.73	3.75	3.63	3.72
Roughage intake as percent body weight	2.78	2.80	2.73	2.70
Total legume leaf intake (kg.)	0.00 ^a	186.38 ^b	193.20 ^b	204.75 ^c
Average daily legume leaf intake	0.00 ^a	0.89 ^b	0.92 ^b	0.98 ^c
Total feed intake (kg.)	1,075.20 ^a	1,267.35 ^b	1,271.55 ^b	1,284.15 ^b
Average daily feed intake (kg.)	5.12 ^a	6.04 ^b	6.06 ^b	6.12 ^b

^{abc} Means with different letter superscripts are significant at $P < 0.05$

Table 6 Feed cost and cost per 1 kg weight gain

Item	Treatment			
	I	II	III	IV
Total cost of concentrate per head (Baht)	3,070.52	3,075.98	3,180.77	3,136.67
Average daily cost of concentrate (Baht)	14.62	14.65	15.14	14.93
Total cost of roughage per head (Baht)	939.33	945.63	930.51	936.81
Average daily cost of roughage (Baht)	4.47	4.50	4.43	4.46
Total cost of leaf per head	0.00 ^a	372.75 ^b	386.40 ^b	409.50 ^c
Average daily cost of legume leaf supplement	0.00 ^a	1.78 ^b	1.84 ^b	1.95 ^c
Total cost of feed per head (Baht)	4,009.85	4,394.36	4,497.68	4,482.98
Average daily cost of feed (Baht)	19.09 ^a	20.93 ^b	21.42 ^b	21.35 ^b
Cost of feed per kg weight gain	33.91 ^a	36.85 ^b	37.17 ^b	35.86 ^b
Cost of concentrate (Baht/kg)	10.50	10.50	10.50	10.50

Cost of feed (Baht/kg as fed): concentrate 10.50, para grass 1.20, legume leaf 2.00

^{abc} Mean with different letter superscripts are significant at $P < 0.05$

สรุป

พืชตระกูลถั่วท้องถิ่น เช่น ใบพืชหลัก จามจุรี และใบกระถิน เสริมโปรตีนสำหรับโคเนื้อได้ โดยทำให้สมรรถภาพผลิตสูงกว่ากลุ่มที่ไม่เสริม แต่อาจจะทำให้มีต้นทุนสูงขึ้น แต่ถ้าหากสามารถหาพืชตระกูลถั่วได้ในไร่ นา จะช่วยทำให้ไม่เสียค่าใช้จ่ายมากนัก ก็สามารถช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้สามารถนำการทดลองนี้ไปประยุกต์ใช้กับชุมชน โดยเฉพาะเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อสามารถนำพืชตระกูลถั่วในไร่ มาช่วยเสริมโปรตีนให้แก่โคเนื้อเพื่อเสริมสร้างผลผลิตให้มีสมรรถภาพที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ฉายแสง ไผ่แก้ว ศศิธร ถิ่นนคร กานดา นาคมนี และศรัณยา วรจิรวาณิช. 2548. การทดสอบและคัดเลือกพันธุ์กระถินเพื่อใช้เป็นอาหารสัตว์ รายงานผลการวิจัยกองอาหารสัตว์ประจำปี พ.ศ. 2548. กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรุงเทพฯ. 402 หน้า.

อัครศักดิ์ พลบำรุง. 2552. พืชหลายชนิดใช้เลี้ยงสัตว์ได้. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.dld.go.th/nutrition/Research_Knowledge/nutservice/Issue%201.html (30 มีนาคม 2555).

ยะโก๊ะ ขาเริ่มดาเบะ. 2526. การเลี้ยงแพะพื้นเมืองด้วยพืชสมุนไพรหลักและวัสดุเหลือใช้ทางด้านการเกษตรตามวิถีมุสลิม ตำบลป่าไร่ อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 1(1): 115 – 123.

วรรณะ ม้าเขียว. 2540. การใช้ใบจามจุรีเป็นอาหารโคนม รายงานการประชุมสัมมนาทางวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 14 สถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปางลำปาง. 327 หน้า.

วิทย์ เทียงประนธรรม. 2531. พจนานุกรมสมุนไพรไทย. โรงพิมพ์นิยมวิทยา, กรุงเทพฯ. 428 หน้า.

วีระพล แจ่มสวัสดิ์. 2553. การใช้ใบกระถินสดและต้นถั่วลิสงแห้งอัดฟ่อนเป็นอาหารเสริมโปรตีนเลี้ยงโคนมเพศผู้ตัวอ่อน. วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก. 3(1): 31 – 37.

Gomez, A.K. and A.A. Gomez. 1984. Statistical Producers for Agricultural Research. 2nd ed. John Wiley and sons. New York.

Guide for Authors

Manuscripts submitted for publication should be of high academic merit and are accepted on condition that they are contributed solely to the Journal of Community Development and Life Quality. Manuscripts, parts of which have been previously published in conference proceedings, may be accepted if they contain additional material not previously published and not currently under consideration for publication elsewhere.

Submission of a multi-authored manuscript implies the consent of all the participating authors. All manuscripts considered for publication will be peer-reviewed by independent referees.

Submission checklist

Manuscript submission must include title page, abstract, key words, text, tables, figures, acknowledgments, reference list and appendices (if necessary). The title page of this file should include the title of the article, full names, official name and affiliations of all authors, E-mail address, telephone and fax numbers and full postal address of the corresponding author.

Preparation and Submission of Manuscripts

Authors submitting manuscripts for consideration for publication should follow the following guidelines.

1. Manuscript texts must be written using high-quality language. For non-native English language authors, the article should be proof-read by a language specialist before it is sent to Journal.

2. Manuscript texts should not exceed than 10 pages and the combined number of figures and tables. The inclusion of more figures and tables will reduce the word allowance, and vice versa.

3. The manuscript text and tables should be created using Microsoft Word.

4. Manuscript texts should be prepared single column, with sufficient margins (1.0 inch) for editorial and proof-reader's marks. 12 pt Times New Roman font should be used throughout and all pages numbered consecutively.

5. Abstracts should not exceed than 200 words. About 5 keywords should also be provided.

6. All measures in the text should be reported in abbreviation.

7. Tables and figures should each be numbered consecutively.

8. Acknowledgments should be as brief as possible, in a separate section before the references, not in the text or as footnotes.

9. Citations of published literature in the text should be given in the form of author and year in parentheses; (Jaturasitha *et al.*, 2008), or, if the name forms part of a sentence, it should be followed by the year in parenthesis; Jaturasitha *et al.* (2008). All references mentioned in the reference list must be cited in the text, and vice versa. The references section at the end of the manuscript should list all and only the references cited in the text in alphabetical order of the first author's surname. The following are examples of reference writing.

Reference to a journal article:

Jaturasitha, S., R. Norkaew, T. Vearasilp, and M. Kreuzer. 2008. Carcass and meat quality of Thai native cattle fattened on Guinea grass (*Panicum maxima*) or Guinea grass-legume (*Stylosanthesguianensis*) pastures. Meat Science 155-162.

Reference to article or abstract in a conference proceedings:

Kempster, A.J., and D.B. Lowe. 1993. Growth performance and carcass characteristics as influenced by genotype and environment. In: Proc. 44th Annual Meeting of the EAAP. Aarhus, Denmark.

Reference to a book:

Voet, D. and J.G. Voet. 1995. Biochemistry. 2nd ed. John Wiley & Son, Inc. New York, 1361 p.

Reference to an edited book:

Fletcher D.L. 1999. Poultry meat color. pp. 159-175. In: R.I. Richardson, and G.C. Mead (Eds.). Poultry Meat Science. Poultry Science Symposium Series. Vol.25. CABI Publishing, Wallingford.

Reference to electronic data source (used only when unavoidable):

Matakohe gardens. 2012. *Sandersonia*flowers. (Online). Available: [http:// matakohegardens.homestead.com /SandersoniaFlowers.html](http://matakohegardens.homestead.com/SandersoniaFlowers.html) (24 February 2012).

Journal of Community Development and Life Quality

Roles of Plant Variety Protection Fund on Plant Genetic Conservation in Thailand <i>Winai Somprasong, Jaruan Chartisathian, Chanakan Smitasiri,</i> <i>Wanna Panjasamanwong and Chainat Chumngoen.....</i>	123
Creative Economic Development Model of Lanna Lantern Manufacturers at Muang Sart Community in Muang District, Chiang Mai Province <i>Prateep Puchthonglang and Apiriya Namwongprom.....</i>	129
Participatory Marketing Strategy Planning for Local Business Development of Doll Manufacturers in San Pa Tong District, Chiang Mai Province <i>Nukul Pikul and Yathaweemint Puchthonglang.....</i>	141
Intellectual Capital and Local Products at Ban Kiw Lae Noi Community in San Pa Tong District, Chiang Mai Province <i>Satawan Pikul and Yathaweemint Puchthonglang.....</i>	153
Participatory Action Research for Improving Hygiene Standard and Packaging of "Kanom Kayasart" of Banwangkhwai Small Organic Agriculture <i>Kunwadee Rojpaisarnkit and Yuvadee Rodjakpai.....</i>	163
Development of Marketing Mix Strategy for Thai Lue Textile, Baan Luang-Tai, Doi Saket District, Chiang Mai Province <i>Wutthipong Chuatrakul, Pinn Tananone and Kobgarn Pochanachai.....</i>	171
Knowledge Management for Value Creation of Pha Chok of Ratchaburi <i>Seri Permchart, Anchalee Jantapho, Waraporn Limpemwatana and Phruet Jirasatayaporn.....</i>	183
Transfer of Local Wisdom on Suea Kok (Reed Mat) Weaving <i>Sukanya Duanguppama and Phattharaporn Pharanak.....</i>	195
Participatory Development of Strategic Plan for Establishing the Local Museum of Tha Khon Yang Community, Tha Khon Yang Sub-district, Kantharavichai District, Maha Sarakham Province <i>Narongrit Sumalee.....</i>	205
Community Capital Based Knowledge Management for Sustainable Development of Quality of Life in Songkhla Lake Basin Watershed Area <i>Praman Tepsongkroh, Jarin Tepsongkroh, Adisorn Saksoong,</i> <i>Supakan Siripaisan, Pornsak Promkaew and Warut Natee.....</i>	217
Development of Water Hyacinth Drying and Sulfur Fumigation Chamber for Ban Sang Community Ban Sang Sub-district, Muang District, Phayao Province <i>Jarun Khonrang and Unchana Aupparakul.....</i>	233
The Use of Cassia Leaf, Saman Leaf and Leucaena Leaf as Protein Supplement for Beef Cattle <i>Virapol Jamsawat, Worrawan Sungkaew and Jaruwat Chinsuwan.....</i>	243

วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
โทร: 0 5394 4097 ต่อ 102 แฟกซ์: 0 5394 4097 ต่อ 103

ທະນາຄານຜູ້ແຂກຢູ່ນະຄອນຫຼວງວຽງຈັນ
Journal of Community Development and Life Quality
ຖັດ 1 ວັນທີ 3 ກຸມພາ 2556
ISSN 2286-9824